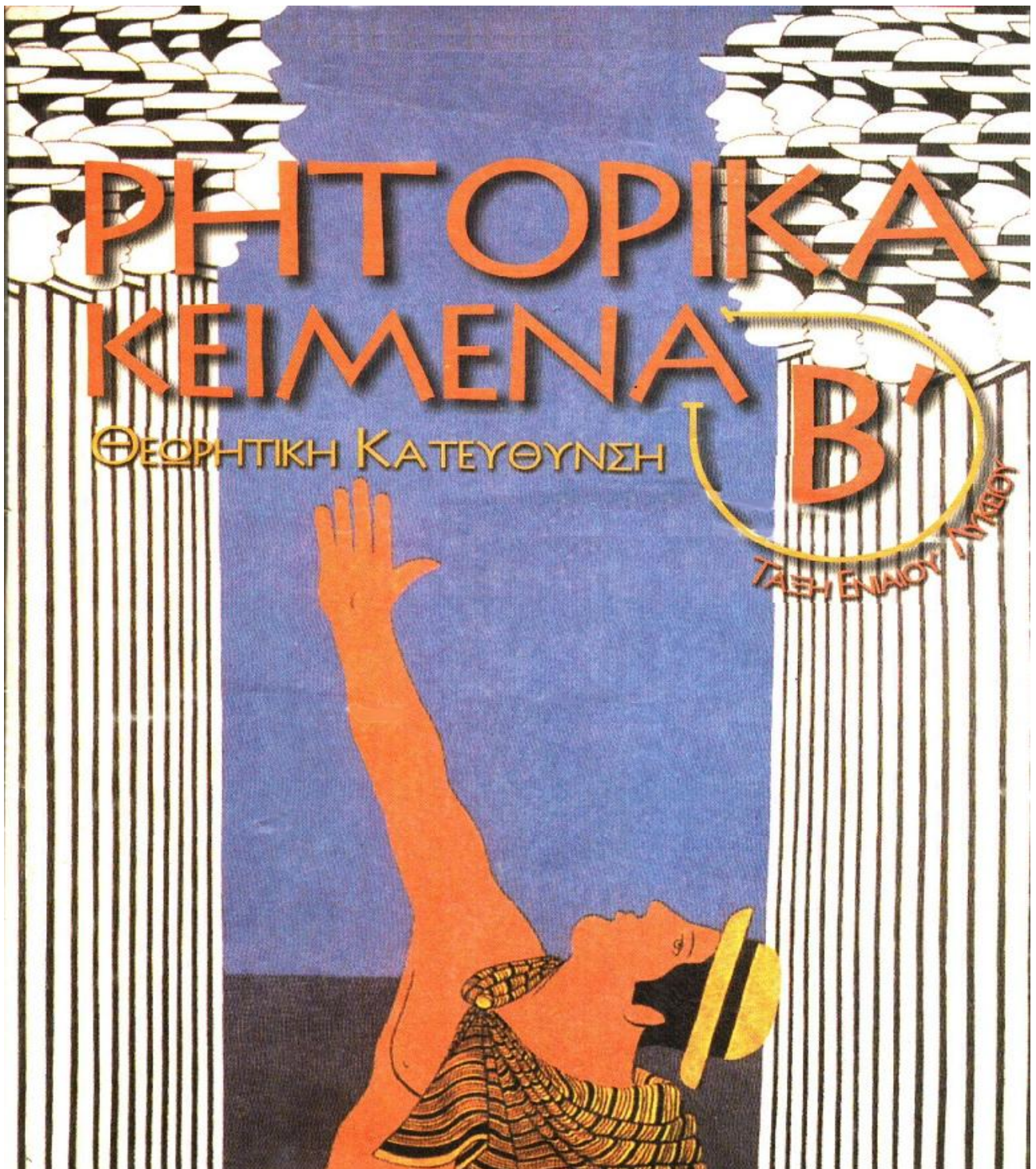

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Β' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

3ος ΤΟΜΟΣ

ΡΗΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
Β΄ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ 3ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κωνσταντίνος Ι. Δάλκος

Χρίστος Ι. Δάλκος

Γεώργιος Π. Μανουσόπουλος

Νικόλαος Ι. Μπονόβας

Σπυρίδων Α. Παργινός

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ, Σύμβουλος

ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΚΛΑΒΑΣ, Μόνιμος Πάρεδρος

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΡΙΣΗΣ

**Ιωάννης
Αναστασίου**

**Καθηγητής
Πανεπιστημίου
Ιωαννίνων**

**Αριστείδης
Δουλαβέρας**

Σχολικός Σύμβουλος

**Κώστας
Κοτζιούλας**

**Καθηγητής Β/θμιας
Εκπαίδευσης**

**Σχεδιαστής
κωμικογραφημάτων**

**Νότης
Κατσέλης**

Εξώφυλλο

**Σπύρος
Σιάκας**

Με απόφαση της ελληνικής κυβερνήσεως τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται απο τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν.

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΡΗΤΟΡΙΚΑ

ΚΕΙΜΕΝΑ

**Β΄ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

ΤΟΜΟΣ 3ος

ΑΘΗΝΑ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ

ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(Ακριτίδου Ελένη)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το εικονογραφικό υλικό του βιβλίου προέρχεται από εκδόσεις διαφόρων εκδοτικών οίκων τους οποίους το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο θερμά ευχαριστεί. Ιδιαίτερως ευχαριστεί την Εκδοτική Αθηνών και το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης από βιβλία των οποίων έχει ληφθεί το μεγαλύτερο μέρος του υλικού αυτού. Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

A.	Αντικείμενο
α.ε.	αρχαία ελληνική (ή αρχαιοελληνικό)
Aθ.	Αθήνα
αι.	αιώνας
βλ.	βλέπε
δηλ.	δηλαδή
ενν.	εννοείται
κ. ε(ξ).	και εξής
κ.τ.τ.	και τα τοιαύτα
λατ.	λατινικό
λ.	λέξη
M.I.E.T.	Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
ν. ε.	νέα Ελληνική (ή νεοελληνικό)
πρβλ.	παράβαλε
π.Χ.	προ Χριστού
ρ.	ρήμα
ΣΑΕ	Συντακτικό Αρχαίας Ελληνικής
Υ.	Υποκείμενο

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΥΠΕΡ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΩΝ

Εισαγωγή

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Η μάχη στα Λεύκτρα της Βοιωτίας (371 π.Χ.) σηματοδοτεί το τέλος της Σπαρτιατικής ηγεμονίας¹ στην Ελλάδα και την αρχή της Θηβαϊκής.

Η ηγεμονία της Σπάρτης είχε αρχίσει να κλονίζεται σοβαρά ήδη από το 379 π.Χ., όταν ευάριθμοι Θηβαίοι πολιτικοί εξόριστοι, με αρχηγό τον Πελοπίδα και με ορμητήριο την Αθήνα, υποχρέωσαν, ύστερα από πολιορκία, την εκεί σπαρτιατική φρουρά να εγκαταλείψει την Καδμεία και απάλλαξαν έτσι τη Θήβα από τον ολιγόχρονο (από το 382) σπαρτιατικό ζυγό. Σημαντική συμβολή στο αποτέλεσμα αυτό είχε η βοήθεια αθηναϊκού στρατεύματος.

Το 378 π.Χ. ο επιφανής Σπαρτιάτης Σφοδρίας, τον οποίο είχε αφήσει ο βασιλιάς Κλεόμβροτος αρμοστή στις Θεσπιές, με δική του πρωτοβουλία και χωρίς αθηναϊκή πρόκληση, απέτυχε στην προσπάθειά του να κυριεύσει τον Πειραιά. Η άστοχη και αψυχολόγητη αυτή ενέργεια είχε αλυσιδωτές αντιδράσεις στα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας: Αφ' ενός οδήγησε στη διακοπή των σχέσεων Αθήνας-Σπάρτης και στη σύναψη συμμαχίας Αθήνας-Θήβας αφ' ετέρου αποτέλεσε την αφετηρία της επανίδρυσης της Δεύτερης Αθηναϊκής συμμαχίας (378/77 π.Χ.), που ισχυροποίησε τη θέση της Αθήνας.

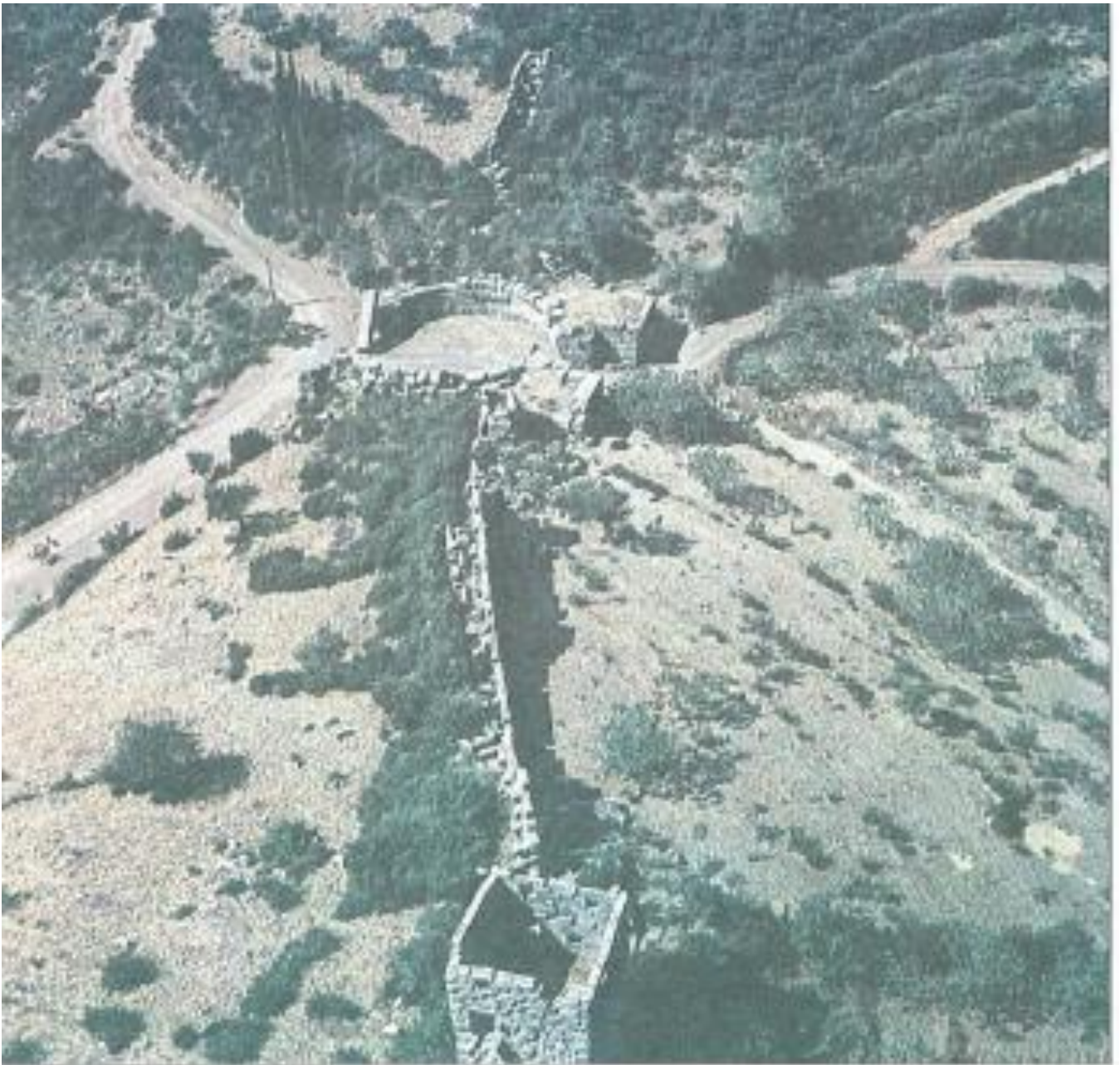
1. Είχε αρχίσει μετά το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου (404 π.Χ.) και διαδέχθηκε την Αθηναϊκή ηγεμονία στην Ελλάδα, που άρχισε μετά το τέλος των Μηδικών (479 π.Χ.).

Η ηγεμονική θέση της Θήβας, μετά τη νίκη των Θηβαίων στα Λεύκτρα, εκδηλώνεται με ενέργειες που αποσκοπούν στην περαιτέρω εξασθένιση και ίσως την εκμηδένιση της Σπάρτης, η οποία μέχρι τότε ηγεμόνευε κατ' αποκλειστικότητα στην Πελοπόννησο και είχε δημιουργήσει πολλές αντιπάθειες:

α) Ενθαρρύνουν οι Θηβαίοι την εξέγερση των δημοκρατικών στις πόλεις της Πελοποννήσου, οι οποίες ελέγχονταν από φιλοσπαρτιατικά (ολιγαρχικά) κόμματα, οι οπαδοί των οποίων τώρα σφαγιάζονται ανελέητα, όπως συνέβη π.χ. στο Άργος με την εκτέλεση χιλίων διακοσίων αριστοκρατικών. Είναι ο γνωστός «σκυταλισμός» (θανάτωση με ραβδισμό).

β) Συμβάλλουν στην ίδρυση ανεξάρτητου μεσσηνιακού κράτους με πρωτεύουσα τη Μεσσήνη, η οποία περιτειχίζεται για την καλύτερη ασφάλειά της. Ύστερα δηλ. από αιώνες δουλείας οι Μεσσήνιοι λυτρώνονται από τον μισητό σπαρτιατικό ζυγό.

γ) Ύστερα από σχετική κίνηση αρκαδικών πόλεων για κοινό κράτος, με πρωτοβουλία της Μαντινείας, ιδρύεται η Αρκαδική Συμπολιτεία με πρωτεύουσα τη Μεγαλόπολη (Μεγάλη Πόλις), που συνοικίστηκε από τον Επαμεινώνδα (369 π.Χ.) με κατοίκους από σαράντα περίπου αρκαδικές πόλεις.

Τμήμα των Τειχών της Μεσσήνης. Στην κυκλική αυλή διακρίνεται η πύλη του δρόμου προς τη Μεγαλόπολη (Εκδ. Αθηνών)

Όμως η νίκη των Θηβαίων στα Λεύκτρα οδήγησε στην αλλαγή προσανατολισμού της εξωτερικής πολιτικής της Αθήνας, οι σχέσεις της οποίας με τη Θήβα είχαν αρχίσει να ψυχραίνονται μετά την καταστροφή από τους Θηβαίους της Πλάταιας (373-72 π.Χ.), παλαιάς συμμάχου και φίλης της Αθήνας. Εξάλλου ο διαφαινόμενος και για την ίδια την Αθήνα κίνδυνος από την άνοδο της δύναμης και της επιρροής της Θήβας στην Ελλάδα την οδήγησε να συμμετάσχει στον συνασπισμό Σπαρτιατών-Φωκίων. Οι Φωκείς ήσαν από παλαιά εχθροί των Βοιωτών.

Η συμμαχία της Αθήνας με τη Σπάρτη δικαιολογείται περισσότερο μετά την ήττα της τελευταίας στη μάχη της Μαντινείας από τους Θηβαίους (362 π.Χ.). Ο θάνατος όμως σ' αυτήν του Επαμεινώνδα οδήγησε το νέο βασιλιά της Σπάρτης Αρχίδαμο, γιο και διάδοχο του Αγησιλάου, στο σχέδιο ανασυγκρότησης της Πελοποννησιακής Ομοσπονδίας. Είναι προφανές ότι η κίνηση αυτή του Αρχίδαμου αποτελούσε ευθεία απειλή για τους Αρκάδες και τους Μεσσηνίους, που μετά τα Λεύκτρα τελούσαν υπό την «εγγύηση» της Θήβας του Επαμεινώνδα. Τώρα όμως που αυτός εξέλιπε από το ιστορικό προσκήνιο και εντωμεταξύ η Θήβα είχε εμπλακεί σε πόλεμο με τη Φωκίδα², οι προνοητικοί Μεσσηνίοι συνάπτουν αμυντική συμμαχία με την Αθήνα (355 π.Χ.). Οι Αρκάδες βρέθηκαν σε δύσκολη θέση, γιατί αντιμετωπίζουν τώρα τον εξοπλισμό της Σπάρτης που προετοιμάζεται να τους επιτεθεί.

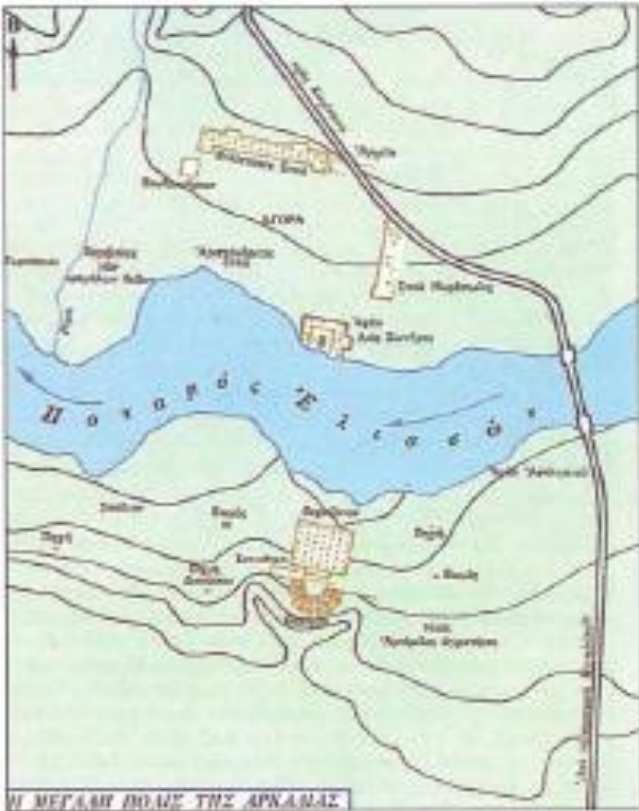
2. Είναι ο λεγόμενος Φωκικός πόλεμος (356-355 π.Χ.) που μετεξελίχθηκε στον Τρίτο Ιερό πόλεμο (355-346 π.Χ.)

Το Κοινὸ τῶν Ἀρκάδων τὸ 369 π.Χ.

Το 353 π.Χ., και ενώ ο πόλεμος με τους Φωκείς βρίσκεται σε εξέλιξη, με τους Θηβαίους να βρίσκονται σε δυσχερή θέση ὕστερα από τις αλλεπάλληλες νίκες των Φωκέων, ο Αρχίδαμος προτείνει την αποκατάσταση του «status quo ante» (ἔχειν τὰ ἑαυτῶν) πριν από τα Λεύκτρα. Σύμφωνα με την πρότασή του δηλ. οι Θεσπιές, ο Ορχομενός και οι Πλαταιές θα γίνονταν ανεξάρτητα κράτη (πλήγμα για τη δύναμη της Θήβας). Οι Αθηναῖοι θα επανακτούσαν τον Ωρωπό, που έχασαν το 366 π.Χ., όταν οι κάτοικοι του παρέδωσαν την πόλη τους στο Βοιωτικὸ Κοινὸ (ομοίως πλήγμα για τη Θήβα αλλά και δέλεαρ για την Αθήνα). Οι Ηλείοι και οι Φλιάσιοι θα ανακτούσαν εδάφη στην Πελοπόννησο που τους ανήκαν παλαιότερα. Φυσικά η ουσία της πρότασης βρίσκεται στο γεγονός ὅτι η Σπάρτη διεκδικεί τη Μεσσηνία, ζωτικὸ χώρο του δικῆς της κράτους, την ἀπώλεια της ὁποίας είχαν ἀρνηθεῖ πεισματικὰ ν' ἀποδεχθῶν μετά το 371 π.Χ. οι Σπαρτιάτες.

Η Μεγάλη Πόλις της Αρκαδίας

Μέσα σ' αυτό το γενικότερο πολιτικό κλίμα που επικρατούσε τότε στην Ελλάδα οι Αρκάδες, που αντιμετώπιζον την απροκάλυπτη πλέον απειλή της Σπάρτης, στέλνουν αντιπροσωπεία στην Αθήνα για να συνάψουν, το ταχύτερο δυνατόν, αμυντική συμμαχία μαζί της, όμοια μ' αυτή που είχαν συνάψει οι Αθηναίοι με τους Μεσσηνίους. Παράλληλα έρχεται στην Αθήνα και σπαρτιατική αντιπροσωπεία προκειμένου να διερευνήσει τις διαθέσεις των Αθηναίων σε περίπτωση πολέμου της Σπάρτης με τους Αρκάδες.

Στην Εκκλησία του Δήμου μίλησαν Αθηναίοι πολιτικοί και υπερασπίστηκαν άλλοι την πρόταση των Λακεδαιμονίων, επιδιώκοντας την ανάκτηση του Ωρωπού, κι άλλοι την πρόταση των Μεγαλοπολιτών, για ν' αποτρέψουν τη νέα κυριαρχία της Σπάρτης στην Πελοπόννησο. Το τελευταίο θα συνιστούσε μελλοντικά νέα απειλή για τους ίδιους τους Αθηναίους (φαίνεται

πως αναβιώνουν πάλι υποσυνείδητα τα βιώματα από την ήττα τους κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο (431-404 π.Χ.)

Σ' αυτή τη σύνοδο της Εκκλησίας του Δήμου εκφωνεί και ο Δημοσθένης τον λόγο του Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν, που θα παρακολουθήσουμε αναλυτικά στη συνέχεια. Συνιστά την αποδοχή της πρότασης των Μεγαλοπολιτῶν, γιατί πιστεύει (και το υποστηρίζει με μια περίτεχνη και απaráμιλλη επιχειρηματολογία) ότι συμφέρει την πόλη του να προστατεύει τους αδύνατους και όσους αδικούνται. Κυρίως όμως γιατί αυτό επιβάλλει η αρχή της «ισορροπίας των δυνάμεων». Η Θήβα είναι ήδη εξασθενημένη από τον Φωκικό πόλεμο. Αν η Σπάρτη αφεθεί να υποτάξει την Αρκαδία (αυτό θα συμβεί, αν οι Αθηναίοι απορρίψουν το αίτημα των Μεγαλοπολιτῶν), θα καταλάβει έπειτα και τη Μεσσηνία, οπότε πάλι ανατρέπεται η ισορροπία των δυνάμεων υπέρ της Σπάρτης.

Η πρότασή του απορρίφθηκε, γιατί η βοήθεια προς τους Μεγαλοπολίτες θα συνεπαγόταν σημαντικές οικονομικές δαπάνες. Οι Αθηναίοι δεν ήσαν τώρα πρόθυμοι για οικονομικές θυσίες για πολεμικούς σκοπούς, γι' αυτό και υιοθέτησαν τη φιλειρηνική πολιτική του Εύβουλου. Είχαν χάσει την πίστη τους στην ηγετική θέση της πόλης τους στην Ελλάδα, επειδή τους έλειπαν οι ηθικές δυνάμεις που είχαν στο παρελθόν. Αυτές αγωνίζεται τώρα απεγνωσμένα και με πάθος ο Δημοσθένης να αναβιώσει. Αλλά μάταια. Οι μελλοντικές εξελίξεις πάντως δικαίωσαν την άποψη του Δημοσθένη.

Άποψη του χώρου της Μεγαλόπολης με το αρχαίο θέατρο (Εκδ. Αθηνών)

3. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

1) ΠΡΟΟΙΜΙΟ (§§1-3) Πώς μίλησαν οι άλλοι ρήτορες. Το έργο του Δημοσθένη είναι δύσκολο.

2) ΠΡΟΘΕΣΙΣ (§§4-5)

Ποιο είναι το συμφέρον της Αθήνας: Πώς θα γίνουν ανίσχυροι οι Θηβαίοι και δεν θα γίνουν πιο ισχυροί οι Λακεδαιμόνιοι.

3) ΠΙΣΤΙΣ (απόδειξη) (§§6-31)

α) «Να μη βοηθήσουμε τους Μεγαλοπολίτες αλλά και οι Λακεδαιμόνιοι να μην αδικούν τους Αρκάδες και τους Μεσσηνίους. Να προστατεύουμε ταυτόχρονα το δίκαιο και τα συμφέροντά μας (§§6-10).

β) Η ανάκτηση του Ωρωπού από τους Αθηναίους (§§11-13). Δεν είναι αναξιόπιστη η εξωτερική πολιτική της Αθήνας (§§14-15). Οι προτάσεις των Λακεδαιμονίων για ρύθμιση εδαφικών διεκδικήσεων είναι υστερόβουλες και αποτελούν σοβαρό κίνδυνο για την Αθήνα στο μέλλον (§§16-18).

γ) Βοήθεια προς τους Αρκάδες τώρα σημαίνει απομάκρυνση του κινδύνου από την ισχυροποίηση της Σπάρτης, που είναι ο ανομολόγητος στόχος της. Αλλιώς θα είμαστε αναγκασμένοι να συμμαχήσουμε με τους Θηβαίους. Αυτό απαιτεί η αρχή της «ισορροπίας των δυνάμεων», το συμφέρον της Αθήνας και το δίκαιο: να είναι ελεύθερες οι βοιωτικές και πελοποννησιακές πόλεις (§§19-26).

δ) Οι Αρκάδες πρέπει να διακόψουν τη συμμαχία τους με τους Θηβαίους και οι Λακεδαιμόνιοι να σέβονται την ειρήνη. Αλλιώς και οι δύο πλευρές παραβιάζουν το δίκαιο. Επιβάλλεται πάντως η σωτηρία των Αρκάδων να προέλθει μόνο από τη βοήθεια των Αθηναίων (§§27-31).

4) ΕΠΙΛΟΓΟΣ (§32) Είναι συμφέρον για την Αθήνα να βοηθήσει τους Μεγαλοπολίτες και να μην εγκαταλείπει τους ασθενέστερους στο έλεος των ισχυροτέρων.

Νόμισμα του Κοινού των Αρκάδων, με την κεφαλή του Διός στη μια όψη και με τον Πάνα, τοπικό θεό, στην άλλη. Λονδίνο. Βρετανικό Μουσείο (Εκδοτ. Αθηνών).

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΥΠΕΡ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΙΤΩΝ¹

Κείμενο

ΠΡΟΟΙΜΙΟ (§§1-3)

Πώς μίλησαν οι άλλοι ρήτορες

Το έργο του Δημοσθένη είναι δύσκολο

[1] Ἀμφότεροι μοι δοκοῦσιν ἀμαρτάνειν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ οἱ τοῖς Ἀρκάσι καὶ οἱ τοῖς

Λακεδαιμονίοις συνειρηκότες· ὥσπερ γὰρ ἀφ' ἐκατέρων ἤκοντες, οὐχ ὑμῶν ὄντες [πολίται], πρὸς οὓς ἀμφότεροι πρεσβεύουσι, κατηγοροῦσι καὶ διαβάλλουσιν ἀλλήλους. ἦν δὲ τοῦτο μὲν τῶν ἀφιγμένων ἔργον, τὸ δὲ κοινῶς ὑπὲρ τῶν πραγμάτων λέγειν καὶ τὰ βέλτισθ' ὑπὲρ ὑμῶν σκοπεῖν ἄνευ φιλονικίας τῶν ἐνθάδε συμβουλευέειν ἀξιούντων.

[2] νῦν δ' ἔγωγε, εἴ τις αὐτῶν ἀφέλοι τὸ γινώσκεισθαι καὶ τὸ τῆ φωνῆ λέγειν Ἀττικιστί, πολλοὺς ἂν οἶμαι τοὺς μὲν Ἀρκάδας, τοὺς δὲ Λάκωνας αὐτῶν εἶναι νομίσει. ἐγὼ δ' ὀρῶ μὲν ὡς χαλεπὸν τὰ βέλτιστα λέγειν ἐστὶ· συνεξηπατημένων γὰρ ὑμῶν, καὶ τῶν μὲν ταυτί, τῶν δὲ ταυτί βουλομένων, ἂν τὰ μεταξύ τις ἐγχειρῆ λέγειν κἄθ' ὑμεῖς μὴ περιμένητε μαθεῖν, χαριεῖται μὲν οὐδετέροις, διαβεβλήσεται δὲ πρὸς ἀμφοτέρους·

[3] οὐ μὲν ἄλλ' αἰρήσομαι μᾶλλον αὐτός, ἂν ἄρα τοῦτο πάθω, δοκεῖν φλυαρεῖν, ἢ παρ' ἃ βέλτιστα νομίζω τῆ πόλει, προέσθαι τισὶν ὑμᾶς ἐξαπατῆσαι. τὰ μὲν οὖν ἄλλ' ὕστερον, ἂν ὑμῖν βουλομένοις ἦ, λέξω· ἀπὸ δὲ τῶν ὁμολογουμένων ὑφ' ἀπάντων ἄρξομαι, ἃ κράτιστα νομίζω διδάσκειν.

1. Το κείμενο ακολουθεῖ την έκδοση του S.H. BUTCHER (OXFORD) 1958

γλωσσικά σχόλια

ἀμφοῖτεροι αφορά τους Αθηναίους ομιλητές (η λέξη χρησιμοποιείται για δύο μέρη του ίδιου πράγματος)

δοκῶ + δοτ. προσωπ. έχω τη γνώμη, νομίζω, μου φαίνεται (το **δοκοῦσιν** εδώ είναι προσωπικό, σ' αυτή τη σύνταξη εξαιρείται το πρόσωπο, δηλ. το Υποκ. του ρ.)

ἀμαρτάνω αποτυγχάνω (στις εκτιμήσεις μου), **αστοχῶ, κάνω σφάλμα**

καὶ οἱ... συνειρηκότες επεξήγ. στο ἀμφοῖτεροι

συναγορεύω (+ δοτ.) συνηγορώ, υποστηρίζω, υπερασπίζω κάποιον (πρβλ. **συνήγορος, συνηγορία**)

ὥσπερ... ἦκοντες... ὄντες υποθετ. μετοχές (υποθετική αιτιολογία) στα πλαίσια αναφορ. ελλειπτικών προτάσεων (λείπει το ρ.). Το πλήρες θα ήταν: **ὥσπερ κατηγοροῦν ἂν καὶ διέβαλλον ἂν** (δευτ. αναφ. παραβολ. πρότ.) **εἰ ἦκον ἀφ' ἐκατέρων..., εἰ μὴ ἦσαν πολῖται ὑμῶν** (δευτ. υποθ. πρότ.), **κατηγοροῦσι καὶ διαβάλλουσιν ἀλλήλους** (κύρια πρότ.)

γὰρ επεξηγεί το **δοκοῦσιν ἀμαρτάνειν... συνειρηκότες**

ἀφ' ἐκατέρων εκ μέρους (από τη μεριά) και των δύο (λέγεται για δύο διαφορετικά πράγματα), δηλ. από τους Αρκάδες-Λακεδαιμονίους

πρὸς οὓς αναφέρεται στο **ὑμῶν**

πρεσβεύω πρὸς τινά είμαι πρεσβευτής, έρχομαι (στέλνομαι) ως πρεσβευτής, διαπραγματεύομαι ως πρεσβευτής. Πρβλ. **πρεσβεία, πρέσβευσις, πρεσβευτής** (πληθ. οἱ πρέσβεις)

ἀλλήλους αντικειμ. των ρ., σε αιτιατική πτώση, γιατί επικράτησε η πτώση του πλησιέστερου ρήματος (κατηγορῶ + γεν., διαβάλλω + αιτιατ). Το κατηγορῶ + αιτιατ. σημαίνει αποδεικνύω.

ἀμφοτέροι δηλ. Αρκάδες και Λακεδαιμόνιοι

ἦν δὲ τοῦτο μὲν... (ενν. τὸ κατηγορεῖν καὶ διαβάλλειν ἀλλήλους) **τὸ δὲ κοινῶς... λέγειν...** τῶν ἐνθάδε συμβουλεύειν **ἀξιούντων** (ενν. ἐστὶν ἔργον = καθήκον)

κοινῶς δημόσια, φανερά

λέγω ὑπὲρ τῶν πραγμάτων υπερασπίζομαι τις υποθέσεις της πολιτείας

τὰ βέλτισθ' (= βέλτιστα) τα καλύτερα, τα πιο ωφέλιμα

σκοπῶ εξετάζω, σκέπτομαι [πρβλ. σκοπή (τόπος και ενέργεια), σκοπιά, σκοπός, σκόπιμος, σκόπελος, σκέμμα, σκέψις, απερίσκεπτος]

φιλονικία (<φιλονικῶ <φιλόνικος < φίλος + νίκη) εριστικότητα, φιλονικία, ἀμίλλα, ανταγωνισμός.

τῶν... ἀξιούντων (ενν. ἔργον ἐστὶν)

ἐνθάδε ἐδώ (δηλ. ἀπὸ το βήμα, στην Εκκλησία του Δήμου)

ἀξιῶ (-ῶ) + απρμφ. νομίζω πως ἔχω το δικαίωμα, θεωρῶ ἀξιο να...

ἔγωγε (<ἐγὼ + γε) εγώ τουλάχιστον (δηλώνεται ἔμφαση με το εγκλιτικό μόριο γε. Οι τύποι του α' προσ. οι τονίζονται ως εξής: ἔγωγε, ἐμοῦγε, ἔμοιγε, ἐμέγε)

νῦν δ' τῶρα ὅμως, ὅπως ἔχουν ὅμως τα πράγματα

εἴ τις αὐτῶν (έμμ. αντικ.) ἀφέλοι (ἀφαιρῶ, -έω) αν κάποιος αφαιρέσει (παραβλέψει) απ' αυτούς

τὸ γινῶσκεσθαι, τὸ λέγειν (άμ. αντικ.) το ὅτι εἶναι γνωστοί, το ὅτι μιλούν

Ἄττικιστί (τροπ. επίρρ.) (κατά) την αττική διάλεκτο

νῦν δ' ἔγωγε... νομίσαι (η σειρά του λόγου): νῦν δ' ἔγωγε οἶμαι νομίσαι ἂν (= ὅτι νομίσειαν ἂν) πολλοὺς εἶναι τοὺς μὲν αὐτῶν Ἀρκάδας, τοὺς δὲ Λάκωνας, εἴ τις ἀφέλοι αὐτῶν τὸ γινῶσκεσθαι καὶ τὸ λέγειν τῆ φωνῇ Ἄττικιστί

χαλεπὸν ἔστι (απρόσ. έκφρ.) εἶναι δύσκολο

λέγω τὰ βέλτιστα προτείνω τα ἀρίστα (την καλύτερη λύση)

συνεξαπατῶμαι (-ἄομαι) με εξαπατούν μαζί (ή ὅμοια) με άλλους

συνεξηπατημένων ὑμῶν επειδὴ ἔχετε εξαπατηθεῖ ὅλοι μαζί (ομαδικά, συνολικά)

ταυτί-ταυτί (ταῦτα + το δεικτικό -ί, που επιτείνει τη σημασία των δεικτικῶν αντωνυμιῶν, στις οποίες προστίθεται) τούτα - εκείνα (αυτή τη λύση - εκείνη τη λύση)

τῶν μὲν (ενν. ὑμῶν) ἄλλοι (από σας)

ἐγχειρῶ (-έω) (<έν + χεῖρ = χέρι) επιχειρῶ, προσπαθῶ, τολμῶ

λέγω υποστηρίζω

τὰ μεταξύ (ενν. τούτων) τα ενδιάμεσα, μια ενδιάμεση λύση (τη «μέση οδό»)

κᾶθ' (< καὶ εἶτα = κράση) και έπειτα

(ἄν) μή περιμένητε μαθεῖν (ενν. τὰ μεταξύ) (αν) δεν περιμένετε (δεν έχετε την υπομονή) να καταλάβετε

χαρίζομαί τινι ικανοποιώ κάποιον, γίνομαι ευχάριστος σε κάποιον

διαβεβλήσεται (συντελ. μέλλ. οριστ. του ρ. διαβάλλομαι) θα έχει γίνει διαβλητός, αναξιόπιστος, εχθρός, θα έχει συκοφαντηθεί (δηλώνει το αναπόφευκτο ύστερα από άλλη μελλοντική πράξη)

οὐ μὴν ἄλλ(ᾶ) αλλά όμως, εντούτοις, παρόλ' αυτά

οὐ μὴν ἄλλ'... ἔξαπατήσαι (η σειρά του λόγου): οὐ μὴν (ενν. παύσομαι ἢ φοβήσομαι λέγειν τὰ βέλτιστα) ἄλλὰ αἰρήσομαι μᾶλλον αὐτὸς δοκεῖν φλυαρεῖν, ἂν ἄρα τοῦτο πάθω, ἢ προέσθαι τισὶν ἔξαπατήσαι ὑμᾶς, παρ' ᾧ νομίζω βέλτιστα τῇ πόλει

τοῦτο πάθω δηλ. τὸ χαριεῖσθαι μὲν οὐδετέροις διαβεβλήσεσθαι δὲ πρὸς ἀμφοτέρους

ἄρα τυχόν, ίσως, επομένως

προῖεμαί τινί τι αφήνω (εγκαταλείπω, παραδίδω) κάτι στη διάθεση κάποιου

ἔξαπατήσαι (απρμφ. σκοπού-αποτελέσματος, εξαρτ. από το προέσθαι) τινάς: Υ, ὑμᾶς: Α = ώστε να σας εξαπατήσουν

παρ' ἅ αντίθετα με (προς) αυτά που...

νομίζω θεωρώ, κρίνω

βουλομένοις ἤ (= βούλησθε) η περίφραση εκφράζει παραστατικότερα την έννοια του απλού ρ. βούλομαι. Όμοια συμβαίνει και με τις μετοχές των ρημ.: ἐθέλω, ἠδομαι, ἄχθομαι και τη λ. ἄσμενος

ὑμῖν (δοτ. προσ. ηθική)

τα ὁμολογούμενα αυτά που (όσα) παραδέχονται (γίνονται παραδεκτά)

κράτιστα (υπερθ. βαθμός του επιθ. ἀγαθός) κατηγορούμενο στο: ἅ (= Α του νομίζω) τα καλύτερα, τα ἀριστα

διδάσκω διαφωτίζω, συμβουλεύω, εκθέτω

ἀπὸ δὲ τῶν... διδάσκειν θ' αρχίσω ὅμως απ' ὅσα γίνονται παραδεκτά ἀπὸ ὅλους, αυτά που θεωρώ ὅτι εἶναι τα καλύτερα να σας εξηγήσω.

ερμηνευτικά σχόλια

Στο Προοίμιο (§§1-3) του λόγου του ο Δημοσθένης παρουσιάζει το «κλίμα» που έχει δημιουργηθεί στην Εκκλησία του Δήμου ἀπὸ τους ομιλητές που προηγήθηκαν (μίλησαν οι ξένοι αντιπρόσωποι και Αθηναῖοι πολιτικοί). Εἶναι κατὰ την ἀποψή του (μοι δοκοῦσιν) ἕνα κλίμα σύγχυσης, αποπροσανατολισμού και παραπλάνησης (ἀμαρτάνειν, συνεξηπατημένων...) των Αθηναίων, ἀλλὰ και διχασμοῦ του σώματος της

Εκκλησίας του Δήμου (κατηγοροῦσι... διαβάλλουσιν ἀλλήλους.... τῶν μὲν ταυτὶ, τῶν δὲ ταυτὶ βουλομένων...). Ο λόγος των Αθηναίων πολιτικῶν δεν εἶναι ενιαίος, δεν υπηρετεῖ το συμφέρον της πόλης, ἀλλὰ επηρεάζεται ἀπὸ τις πολιτικὲς συμπάθειες ἢ ἀντιπάθειες των αγορητῶν Αθηναίων πολιτῶν (συνειρηκότες... τοῖς Ἀρκάσι... τοῖς Λακεδαιμονίοις) που εἶναι ἀλλοτριωμένοι (ὥσπερ... ἤκοντες, οὐχ ὑμῶν ὄντες... πρεσβεύουσι) και δίνουν την ἐντύπωση πως ἔχουν πρόβλημα ταυτότητας (τοὺς μὲν Ἀρκάδας... τοὺς δὲ Λάκωνας... νομίσαι). Μόλις που τους προφυλάσσει ἀπ' αὐτὸ ἡ γνωστὴ φυσιογνωμία τους (τὸ γινῶσκεσθαι) και ἡ γλῶσσα (διάλεκτος) που μιλοῦν (... Ἄπτικιστί).

Μέσα σ' αὐτὴν την «ατμόσφαιρα» το ἔργο του Δημοσθένη ως πολιτικὸ συμβούλου των συμπολιτῶν του και προασπιστῆ των συμφερόντων της πατρίδας του εἶναι δύσκολο (τῶν ἐνθάδε... ἀξιούντων..., χαλεπὸν... λέγειν). Υπάρχουν μικρὰ περιθώρια για την επικράτηση της λογικῆς και της μετριοπάθειας (ἄνευ φιλονικίας) και για τη διατύπωση μιας πρότασης, ἴσως ἀμφίβολης ἀποτελεσματικότητας, ἡ ὁποία να ἐξισορροπεί και να συνθέτει τις ἀντίμαχες προτάσεις που προηγήθηκαν (ἂν τὰ μεταξὺ... λέγειν..., χαριεῖται οὐδετέροις... διαβεβλήσεται πρὸς ἀμφοτέρους). Παρόλ' αὐτὰ θα διακινδυνεύσει ὁ Δημοσθένης αὐτὴν την πρόταση, ἀφοῦ ἡ σύνεση, ἡ νηφαλιότητα και ἡ λογικὴ ἐπιβάλλουν ν' ἀρχίσει ἀπὸ τα κοινὰ σημεῖα¹ που

---

1) Αξίωμα του παραγωγικοῦ συλλογισμοῦ εἶναι: ἀρχίζουμε ἀπὸ προτάσεις με καθολικὸ κύρος (γενικὸ) για να καταλήξουμε συλλογιστικὰ στο ζητούμενο (ειδικὸ). Βλ. Ε.Π. Παπανούτσου, Λογικὴ, Ἐκδ. ΔΩΔΩΝΗ, Αθ. 1974, σ. 165 κ.εξ.

εμφανίζουν και οι δύο πλευρές των προηγούμενων Αθηναίων ομιλητών (... ἀπὸ τῶν ὁμολογουμένων ἄρξομαι...), αφήνοντας για αργότερα τα άλλα, τα δύσκολα (τὰ... ἄλλα... ὕστερον λέξω). Ἔτσι, πιστεύει, θα τους «οδηγήσει» ευκολότερα στη δική του συλλογιστική βάση, που είναι το συμφέρον της πόλης τους (... ἃ βέλτιστα... τῇ πόλει,... κράτιστα... διδάσκειν), και έχει για τον Δημοσθένη χαρακτήρα αξιώματος που δε χρειάζεται απόδειξη.

Για την καλύτερη κατανόηση των ανωτέρω ο αναγνώστης διευκολύνεται: 1) από το σύστημα των αντωνυμιῶν που χρησιμοποιεί ο ρήτορας, όταν αναφέρεται στους προλαλήσαντες (επιμεριστικές, αλληλοπαθητικές, την αὐτός ως επαναληπτική...), στους ακροατές του (προσωπικές β' προσώπου) ή στον εαυτό του (προσωπικές α' προσώπου ή την οριστική αὐτός για έμφαση-διαστολή του εαυτού του από τους άλλους ομιλητές). Το τελευταίο δείχνει την ισχυρή βούληση, τη δυναμική προσωπικότητα και την αυτοπεποίθηση που εκδηλώνει ο Δημοσθένης ήδη από την αρχή της επίσημης πολιτικής του πορείας.

Βρίσκεται στη φάση που επιθυμεί α) αυτονόμηση από την πολιτική κηδεμονία ή επιρροή του διαπρεπούς οικονομολόγου και πολιτικού Εύβουλου, με τον οποίο αρχικά συμπορεύεται πολιτικά, β) να βοηθήσει για την επάνοδο της πατρίδας του στην παλαιά της δόξα και στις παραδοσιακές της αξίες και γ) να προστατεύσει την πόλη του από τον καιροσκοπισμό πολιτικών της συμπολίτευσης ή αντιπολίτευσης.

2) από τη χρήση συνδέσμων: α) αιτιολογικών (που εξηγούν τις απόψεις του),

β) αντιθετικών, για να δείξει τη διαφωνία του προς τους

προηγούμενους ομιλητές, αλλά και των ίδιων μεταξύ τους,

γ) υποθετικών, που εκφράζουν τους όρους της πολιτικής δράσης του ρήτορα.

3) από το ρήμα, που στην παρεμφατική του μορφή χρησιμοποιείται στο γ' πρόσωπο (οι άλλοι) ή στο α' (εγώ, ο ίδιος ο ρήτορας), ενώ γίνεται ευρεία χρήση της απαραιμφοτικής του μορφής, γιατί μ' αυτήν εκφράζει ειδικές συγκεκριμένες καταστάσεις, όπως π.χ. ότι αποτελεί λάθος (ἀμαρτάνειν) η συνηγορία Αθηναίων υπέρ των Αρκάδων ή των Λακεδαιμονίων, ενώ έπρεπε με την ομιλία τους (λέγειν) να δίνουν συμβουλές (συμβουλεύειν) στην Εκκλησία του Δήμου με στόχο (σκοπεῖν) πρωτίστως το συμφέρον της πόλης..., και τέλος

4) από τη γνώση (εφ' όσον υπάρχει) των τοπικών και χρονικών παραμέτρων (κανονισμός λειτουργίας και εργασιών της Εκκλησίας του Δήμου, πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές συνθήκες της εποχής κατά την οποία εκφωνείται ο λόγος, συμμαχίες, διεθνείς σχέσεις και ισορροπίες κ.λπ.).

[1] ἀμφότεροι είναι οι Αθηναῖοι, φίλοι πολιτικοί της Σπάρτης ή των Αρκάδων, που έχουν ήδη αγορεύσει μπροστά στην Εκκλησία του Δήμου και έχουν υποστηρίξει τα αιτήματα και τις απόψεις της πλευράς που συμπαθούν.

ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι προσφώνηση που απευθύνεται στους ελεύθερους Αθηναίους πολίτες, μέλη της Εκκλησίας του Δήμου (= συνέλευσης των ελεύθερων ενηλίκων Αθηναίων πολιτών). Είναι αυτή το ανώτατο ὄργανο της αθηναϊκής πολιτείας που αποφασίζει για όλα τα ζητήματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής.

Ασκή εξουσία νομοθετική, δικαστική και διοικητική άμεσα ή έμμεσα. Συζητά με βάση τα σχέδια νόμου (προβουλεύματα) της Βουλής (των Πεντακοσίων), που εισάγονται στην Εκκλησία του Δήμου για τη λήψη της τελικής απόφασης.

τοῖς Ἀρκάσι Ἀρκάδες γενικά είναι οι κάτοικοι της Αρκαδίας, χώρας της κεντρικής Πελοποννήσου. Εδώ εννοούνται οι κάτοικοι της Μεγαλόπολης, αρκαδικής πόλης που ιδρύθηκε από τον Θηβαίο Επαμεινώνδα το 369 π.Χ., λίγο μετά τη νίκη των Θηβαίων στα Λεύκτρα το 371 π.Χ. Η Αρκαδία κατά την αρχαιότητα εκτεινόταν και βορειότερα από τις επαρχίες που κατέχει ο σημερινός ομώνυμος νομός και περιοχές, όπως π.χ. η Κυνουρία, δεν ανήκαν στην Αρκαδία κατά την Αρχαιότητα. Είχε περίπου τετράγωνο σχήμα και σε μερικές περιόδους των αρχαίων χρόνων, εκτεινόταν στα δυτικά μέχρι τη θάλασσα του Ιονίου Πελάγους έχοντας στην κατοχή της τη γειτονική Τριφυλία. Χαρακτηριστικός κατά τον 5ον αι. π.Χ. είναι ο ανταγωνισμός των δύο ισχυρότερων αρκαδικών πόλεων, της Μαντινείας και της Τεγέας για την κατοχή της εύφορης πεδιάδας (οροπέδιο) της Τρίπολης. Αυτός ο εσωτερικός ανταγωνισμός μεταξύ των αρκαδικών πόλεων αποδυνάμωνε την Αρκαδία, η οποία αποτελούσε σοβαρό εμπόδιο για την κυριαρχία της Σπάρτης στην Πελοπόννησο.

τοῖς Λακεδαιμονίοις Οι Λακεδαιμόνιοι ήταν κάτοικοι της Λακεδαίμονος, χώρας της Ν.Α. Πελοποννήσου, ανάμεσα στον Πάρνωνα και στον Ταΰγετο. Την ονομασία αυτή (Λακεδαίμων) έφερε η χώρα από την εποχή του Ομήρου και ύστερα, ενώ κατά τους

ρωμαϊκούς χρόνους ονομαζόταν Λακωνία (Laconia). Κατά τους ιστορικούς χρόνους ονομαζόταν επίσης και Λακωνική.

Λακεδαιμόνιοι ονομάζονταν όλοι οι κάτοικοι της Λακεδαίμονος (Σπαρτιάτες και Περίοικοι) για να διακρίνονται από τους κατοίκους των άλλων πόλεων - κρατών της αρχαίας Ελλάδας. Στο τέλος του 5ου αι. π.Χ. ο συνολικός πληθυσμός της Σπάρτης ήταν περίπου 20.000 Σπαρτιάτες και 60.000 Είλωτες.

πρεσβεύουσι Οι πρέσβεις ήταν επίσημοι απεσταλμένοι των πόλεων για τη διπλωματική τους επικοινωνία με άλλες πόλεις στα πλαίσια της εξωτερικής πολιτικής και των διεθνών σχέσεων. Το αξίωμά τους ήταν πολύ τιμητικό. Στην Αθήνα διορίζονταν από την Εκκλησία του Δήμου, στην οποία και λογοδοτούσαν. Οι πρέσβεις των ξένων πόλεων παρουσιάζονταν στους πρυτάνεις και τους άκουγε πρώτα η Βουλή. Στη Σπάρτη διορίζονταν αρχικά από τους βασιλείς και αργότερα από τους εφόρους.

[2] Ἄττικιστί Στην Αττική διάλεκτο. Για τις διαλέκτους της α.ε. βλ. Δημ. Ε. Τομπαΐδη, Επιτομή της Ιστορίας της Ελληνικής γλώσσας, ΟΕΔΒ, Γ΄ Γυμνασίου Αθ. 1989, σσ. 18-21.

συνεξηπατημένων... ὑμῶν Ἄποψη του Δημοσθένη είναι πως οι οι συμπολίτες του έχουν εξαπατηθεί από τους προηγούμενους ομιλητές-ρήτορες. «Στόχος τους ήταν να σας παραπείσουν, να σας παρασύρουν προς τις απόψεις τους, για να υπηρετήσουν τα δικά τους συμφέροντα κι όχι το συμφέρον όλης της πόλης. Έχουν θέσει τη ρητορική τους δεινότητα στην υπηρεσία της

πειθούς και όχι της αλήθειας», έτσι φαίνεται να πιστεύει ο ίδιος.

Όλ' αυτά απηχούν τις γνωστές Πλατωνικές απόψεις για την αντίθεση της Ρητορικής (στόχος της η πειθώ) και της Διαλεκτικής-Φιλοσοφίας (στόχος της η αλήθεια). Ίσως δε και να σχετίζονται με την αρχαία παράδοση (Κικέρων) που ήθελε το Δημοσθένη μελετητή του Πλατωνικού έργου, ίσως και ακροατή της διδασκαλίας του.

[3] ἢ... προέσθαι τισὶν ὑμᾶς ἐξαπατήσαι δηλ. εννοεί ο Δημοσθένης: δεν πρόκειται να κάμω υποχωρήσεις σε κάποιους άλλους συμβούλους σας ρήτορες, ώστε να τους δώσω την ευκαιρία και τη δυνατότητα να σας εξαπατήσουν. Αληθινό για το Δημοσθένη είναι ό,τι συμφέρει την πόλη. Γι' αυτό αγωνίζεται, έστω κι αν οι ακροατές του, παρασυρμένοι, ακούνε με προκατάληψη τον λόγο του, που τον θεωρούν μια ενοχλητική φλυαρία (δοκεῖν φλυαρεῖν).

Ασκήσεις

- 1) Τι επιχειρεί να επιτύχει στο Προοίμιον ο ρήτορας και με ποια εκφραστικά μέσα;**
- 2) Να καταγράψετε τις προσωπικές, αναφορικές και αόριστες αντωνυμίες του κειμένου και να γράψετε τον αντίστοιχο τύπο στον άλλο αριθμό (για τους ίδιους τύπους π.χ. ὑμῶν ν' απαντήσετε μία φορά).**
- 3) Να σημειώσετε τα παραθετικά του επιθέτου ἀγαθός που απαντούν στο κείμενο· να τα γράψετε στον άλλο βαθμό· να δώσετε συμπληρωματικά και τα υπόλοιπα παραθετικά του ίδιου επιθέτου στις πλάγιες πτώσεις του ενικού αριθμού στο αρσενικό γένος.**

4) Να καταγραφούν τα απαρέμφατα που εξαρτώνται από δοξαστικούς ή βουλευτικούς ρηματικούς τύπους· δίπλα από το καθένα να γράψετε το γ' πληθυντικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα και του μέλλοντα.

5) Οὐ μὴν ἄλλ' αἰρήσομαι... φλυαρεῖν: Να αναγνωρίσετε τον υποθετικό λόγο και να τον μεταγράψετε στα άλλα είδη.

6) Πώς χαρακτηρίζετε τους προηγούμενους από το Δημοσθένη ομιλητές, σύμφωνα με την εικόνα που παρουσιάζει ο ίδιος γι' αυτούς;

7) Ο Δημοσθένης χαρακτηρίζει το συμβουλευτικό του ρόλο δύσκολο (χαλεπὸν). Ποια είναι, κατά τη γνώμη του, και τι συνεπάγεται αυτή η δυσκολία και ποιον τρόπο επιλέγει για να την ξεπεράσει;

8) Να γράψετε στο α' ενικό πρόσωπο τα παρακάτω ρήματα και δίπλα τους ένα αφηρημένο ουσιαστικό της νέας ελληνικής:

ἀμαρτάνειν

ἀμαρτάνω

ἀμαρτία

συνειρηκότες

διαβεβλήσεται

ἀφιγμένων

ἀφέλοι

γιγνώσκεισθαι

πάθω

ἄρξομαι

9) Ο Μακρυγιάννης στ' Απομνημονεύματά του, μιλώντας για τους πολιτικούς και τα κόμματα («φατρίες») κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821 (Γαλλικό - Αγγλικό - Ρωσικό) σημειώνει: «Να είχατε πολιτικόν τον Μαυροκορδάτο, να είχατε τον Κωλέτη, να είχατε τον Ζαΐμη, τον Μεταξά κι άλλους τοιούτους, να

θέλουν άλλος την Αγγλία, άλλος την Γαλλία, άλλος την Ρουσσία,... και να κάνουν χιλιάδες αντενέργειες και συχνούς ε(μ)φύλιους πολέμους..., κι όσους θέλαν να βαστήξουν την πατρίδα... ζητούσαν να τους σκοτώσουν...· και τους σκότωσαν».

Υπάρχουν στο κείμενο (§§1-3) σκέψεις του Δημοσθένη για τους πολιτικούς (ρήτορες) της εποχής του που μας θυμίζουν το παραπάνω απόσπασμα του Μακρυγιάννη; Να σημειώσετε τις λέξεις-φράσεις που τις δηλώνουν, να τις συσχετίσετε με αυτές του Μακρυγιάννη και να διατυπώσετε τα σχόλιά σας.

Κείμενο
ΠΡΟΘΕΣΙΣ (§§4-5)

Η αρχή της «ισορροπίας των δυνάμεων»

[4] Ούκοῦν οὐδ' ἂν εἷς ἀντείποι ὡς οὐ συμφέρι τῆ πόλει καὶ Λακεδαιμονίους ἀσθενεῖς εἶναι καὶ Θηβαίους τουτουσί. ἔστι τοίνυν ἕν τινι τοιοῦτῳ καιρῷ τὰ πράγματα νῦν, εἴ τι δεῖ τοῖς εἰρημένοις πολλάκις παρ' ὑμῖν λόγοις τεκμήρασθαι, ὥστε Θηβαίους μὲν Ὀρχομενοῦ καὶ Θεσπιῶν καὶ Πλαταιῶν οἰκισθεισῶν ἀσθενεῖς γενέσθαι, Λακεδαιμονίους δ', εἰ ποιήσονται τὴν Ἀρκαδίαν ὑφ' ἑαυτοῖς καὶ Μεγάλην πόλιν ἀναιρήσουσι, πάλιν ἰσχυροὺς γενήσεσθαι.

[5] σκεπτέον τοίνυν μὴ πρότερον τοῦσδε γενέσθαι φοβεροὺς καὶ μεγάλους ἑάσωμεν ἢ 'κεῖνοι μικροὶ γεγενήσονται, καὶ λάθωσιν ἡμᾶς πλείονι μείζους οἱ Λακεδαιμόνιοι γενόμενοι ἢ ὅσῳ τοὺς Θηβαίους ἐλάττους συμφέρι γενέσθαι. οὐ γὰρ ἐκεῖνό γ' ἂν εἴποιμεν, ὡς ἀνταλλάξασθαι βουλοίμεθ' (ἂν) ἀντιπάλους Λακεδαιμονίους ἀντὶ Θηβαίων, οὐδὲ τοῦτ' ἔσθ' ὃ σπουδάζομεν, ἀλλ' ὅπως μηδέτεροι δυνήσονται μηδὲν ἡμᾶς ἀδικεῖν· οὕτω γὰρ ἂν ἡμεῖς μετὰ πλείστης ἀδείας εἴημεν.

γλωσσικὰ σχόλια

καιρὸς κατάστασι, περίστασι, σημεῖο

ἕν τινι τοιοῦτῳ καιρῷ σε τέτοια περίπτου κατάστασι (σημεῖο)

τὰ πράγματα οἱ υποθέσεις τῆς πολιτείας, «τα πράγματα»

ἔστι... τὰ πράγματα (ποιο συντακτικό φαινόμενο παρατηρεῖτε εδῶ;)

τεκμαίρομαι συμπεραίνω... (πρβλ. τεκμήρια, τεκμαρτό εισόδημα)

εἴ τι δεῖ... τεκμήρασθαι πρόταση παρενθετική (υποθετική)

πολλάκις επανειλημμένα, κατ' επανάληψη

παρ' ὑμῖν σε σας, ενώπιόν σας

οἱ εἰρημένοι λόγοι τα επιχειρήματα που διατυπώθηκαν

ὥστε Θηβαίους... γενέσθαι (ὥστε) Λακεδαιμονίους... γενήσεσθαι συμπέρασμα ενδεχόμενο ή δυνατό

οἰκισθειῶν (υποθετ. μτχ.) αν οικιστούν, αν κατοικηθούν πάλι

ποιουῦμαι ὑπ' ἑμαυτὸν (τινα) υποτάσσω, κυριεύω, ἔχω (βάζω) στην εξουσία μου

ἀναιρῶ (-έω) (για άψυχα) κυριεύω, καταστρέφω

σκεπτέον (ἐστὶν) (ανάλυση: δεῖ σκοπεῖν (ή σκοπεῖσθαι) ἡμῶς) = πρέπει να εξετάσουμε, να προσέξουμε, να δούμε...)

σκοπῶ (-έω) σκέπτομαι, εξετάζω, φροντίζω, πρβλ. σκοπός, σκοπή (=σκοπιά), σκέψις, σκέμμα, σκεπτικός, άσκοπος, άσκεπτος κ.λπ.

τούσδε (δηλ. τους Λακεδαιμονίους)... 'κεῖνοι (δηλ. οι Θηβαίοι) σχήμα χιαστό σε σχέση με τα προηγούμενα: ὥστε Θηβαίους... ἰσχυροὺς γενήσεσθαι.

**μή... ἔάσωμεν μήπως (πώς να μην) αφήσουμε
(επιτρέψουμε)**

ἔῶ (-ἄω) αφήνω, επιτρέπω

φοβερός επίφοβος, φοβερός

**γεγενήσονται (Συντελ. Μέλλ. Οριστ.) μικροὶ θα ἔχουν
γίνει αδύνατοι, ακίνδυνοι**

**καὶ (μή) λάθωσιν ἡμᾶς... γενόμενοι και (μήπως)
γίνουν χωρίς να το καταλάβουμε (πώς να μη γίνουν
χωρίς...)**

**πλείονι (δοτ. του μέτρου) μείζους πολύ μεγαλύτεροι
(δηλ. ισχυρότεροι, δυνατότεροι)**

**ἢ ὅσῳ (δοτ. του μέτρου) συμφέρει γενέσθαι απ' ὅσο
συμφέρει να γίνουν**

**γεγενήσονται (δηλώνει κάτι που θα ἔχει γίνει
αναπόφευκτα στο μέλλον) θα ἔχουν γίνει, θα γίνουν**

μείζους (μείζονες) πιο δυνατοί

**ἐλάττους (ἐλάττονας) κατηγορούμενο του Υποκειμ.
τοὺς Θηβαίους (= Υ στο γενέσθαι) πιο αδύνατοι,
ασθενέστεροι**

**οὐ γὰρ ἐκεῖνο γ' ἂν εἴποιμεν γιατί δεν μπορούμε
βέβαια να πούμε εκείνο**

**ὥς... βουλοίμεθ'(α) (ειδική πρότ. - εκφράζει υποκειμ.
γνώμη) ὅτι τάχα θέλουμε**

**ἀνταλλάξασθαι... ἀντὶ Θηβαίων να ανταλλάξουμε ως
εχθρούς τους Λακεδαιμονίους στη θέση (αντί) των
Θηβαίων**

ἀντίπαλος ανταγωνιστής, ισόπαλος, εχθρός, αντίπαλος

σπουδάζω επιδιώκω με ζήλο (με προθυμία), με απασχολεί σοβαρά, επιζητώ

ἀλλὰ (ενν. σπουδάζομεν ή σκοπούμεθα)

ὅπως... δυνήσονται (πλάγ. ερώτ.) πώς δε θα μπορέσει (κάνεις από τους δύο)

ἄδεια (<α στερ. + δέος = φόβος, ανησυχία) αφοβία, ασφάλεια

μετὰ πλείστης ἀδείας εἰμὶ ἔχω την πιο μεγάλη ασφάλεια, εἶμαι ἀπόλυτα ασφαλῆς (εξασφαλισμένος)

ερμηνευτικά σχόλια

§§4-5 Ο Δημοσθένης αρχίζει μιλώντας για το συμφέρον της Αθήνας, για την προτεραιότητα του οποίου συμφωνούν όλοι. Υπηρετείται καλύτερα με την παράλληλη εξασθένηση της Θήβας και της Σπάρτης (αρχή της ισορροπίας δυνάμεων). Της πρώτης η εξασθένηση επιτυγχάνεται με τον επανοικισμό του Ορχομενού, των Θεσπιών και των Πλαταιών. Της δεύτερης με τη διατήρηση της αυτονομίας της Μεγαλόπολης (των Αρκάδων). Αν αφήσουν τη Σπάρτη να την καταστρέψει και να υποτάξει όλη την Αρκαδία¹, απειλείται η ασφάλεια της Αθήνας. Μόνο με την αποδυνάμωση και των δύο αντιπάλων πόλεων, που

---

1. Ικανοποιείται η μερίδα των Αθηναίων που αρνείται βοήθεια στη Μεγαλόπολη.

δεν θα μπορούν πλέον να αδικούν (δηλ. να απειλούν το συμφέρον της Αθήνας), κατοχυρώνεται η **ασφάλειά** της. Και αυτό είναι τώρα το ζητούμενο, κι όχι αν θ' αλλάξουν αντιπάλους, βάζοντας τους Λακεδαιμονίους στη θέση των Θηβαίων (αποδυναμώνονται οι υποστηρικτές των Λακεδαιμονίων).

ὡς οὐ συμφέρει την ιδέα να είναι αδύνατοι πολιτικά και στρατιωτικά οι Λακεδαιμόνιοι και οι Θηβαίοι διατυπώνει ο Δημοσθένης λίγους μήνες αργότερα (352 π.Χ.) και στον λόγο του Κατ' Ἀριστοκράτους §120: «**Ἴσθ' ὅτι συμφέρει τῇ πόλει μήτε Θηβαίους μήτε Λακεδαιμονίους ἰσχύειν**».

Τουτουσί ο ρήτορας χρησιμοποιεί εμφαντικά δεικτική αντωνυμία, παρά το γεγονός ότι δεν παρευρίσκονται αντιπρόσωποι των Θηβαίων στην Εκκλησία του Δήμου. Θέλει να επισημάνει στους συμπολίτες του την επικρεμάμενη απειλή για την πόλη εκ μέρους των Θηβαίων, που βρίσκονται πολύ κοντά τους, «σε απόσταση αναπνοής». Τούτο ασφαλώς θα το εδήλωσε με μια χαρακτηριστική και εκφραστική χειρονομία του.

Ὀρχομενοῦ, Θεσπιῶν καὶ Πλαταιῶν οἰκισθειῶν... Ο Ορχομενός, οι Θεσπιές και οι Πλαταιές, μέλη της Βοιωτικής Συνομοσπονδίας, που ανασυστήθηκε το 447 π.Χ. (ήττα των Αθηναίων στην Κορώνεια της Βοιωτίας), αποκτούν την αυτονομία τους. Την επέβαλε η «Ανταλκίδειος ειρήνη» (ή «ειρήνη του βασιλέα») (386 π.Χ.) και την επέβλεπαν φρούραρχοι Σπαρτιάτες, για τους οποίους η ειρήνη αυτή ήταν μεγάλη διπλωματική επιτυχία. Μετά την απελευθέρωσή της από την βραχυχρόνια σπαρτιατική κατοχή (379 π.Χ.) η Θήβα

αποφάσισε την ανασύσταση της Βοιωτικής Συνομοσπονδίας (378 π.Χ.), υποσχόμενη στα μέλη της ότι τώρα θα διοικούνταν δημοκρατικά. Οι αντιδράσεις που συνάντησε την οδήγησαν κατά τα επόμενα χρόνια στην καταστροφή των Πλαταιών (πάλι), στην κατάληψη του Ορχομενού και στην υποταγή των Θεσπιών. Ο επανοικισμός, σε πλαίσια αυτονομίας, των πόλεων αυτών, που προτείνει, όχι χωρίς υστεροβουλία η Σπάρτη (Αρχίδαμος), οδηγούν στην εξασθένηση της Θήβας (συμφέρει την Αθήνα). Σημειώνεται ότι οι Πλαταιείς είχαν καταστραφεί από τους Σπαρτιάτες το 427 π.Χ., στη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου, ο δε Ορχομενός ως το 371 π.Χ. ήταν έξω από τα όρια της Βοιωτικής Ομοσπονδίας, από την οποία είχε αποχωρήσει το 395 π.Χ.

§§4-5 Στην πολιτική σημασία έχει η ορθή εκτίμηση της εκάστοτε κατάστασης και η έγκαιρη λήψη τελεσφόρων αποφάσεων.

Με ορθολογική και σαφή σκέψη ο Δημοσθένης δείχνει εδώ τις προϋποθέσεις (εἰ δεῖ... τεκμήρασθαι, οἰκισθειςῶν, εἰ ποιήσονται... ἀναιρήσουσι), για να φτάσουν οι Αθηναίοι στο αποτέλεσμα, με το οποίο εξυπηρετείται το συμφέρον τους (ἢ απειλείται) (ὥστε Θηβαίους... γενέσθαι,... πάλιν ἰσχυροῦς γενέσθαι). Η σαφήνεια επιτυγχάνεται με την οργάνωση των δευτερευουσών προτάσεων και με τα απαρέμφατα «εἶναι» (= παρόν - διάρκεια) και «γενέσθαι-γενήσεσθαι» (= οι μελλοντικές εξελίξεις).

Ασκήσεις

1) συμφέρι, άντειποι, τεκμήρασθαι, άναιρήσουσι, δυνήσονται: Να γραφούν τα ρ. αυτά στο α' ενικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και δίπλα τους ένα παράγωγο ρηματικό επίθετο σε - τός (-τος) (απλό ή σύνθετο).

2) Να καταγράψετε τα επίθετα του κειμένου που σχηματίζουν ανώμαλα παραθετικά σε -ίων, -ιστος. Να γράψετε και τους τρεις βαθμούς των επιθέτων αυτών, του δε συγκριτικού βαθμού την αιτιατική ενικού και πληθυντικού αριθμού στο αρσενικό και ουδέτερο γένος.

3) Να εντοπίσετε τις δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις του κειμένου (§§4-5), να σημειώσετε το είδος και την συντακτική λειτουργία της καθεμιάς.

4) Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις και τις φράσεις των δύο στηλών κατά σημασιολογικά ζεύγη:

α) άσθενείς	1. πολλές φορές
β) πολλάκις	2. θα καταστρέψουν
γ) άναιρήσουσι	3. κανένas από τους δύο
δ) άδεια	4. ανίσχυροι
ε) μηδέτεροι	5. Αφοβία

5) Να γράψετε τη λέξη-ορισμό, παράγωγο του ρ.λανθάνω, δίπλα στο ερμήνευμα

- ..... η έλλειψη μνήμης, η λησμονιά
.....αυτός που δεν κάνει λάθος
.....αυτός που ξεχνά εύκολα
.....αυτός που εισάγεται σε μια χώρα παράνομα

6) Ποιο είναι το συμφέρον της Αθήνας σχετικά με τους Θηβαίους και τους Λακεδαιμονίους και τι επιπτώσεις έχει αυτό για τους Θηβαίους;

7) Το συμφέρον της Αθήνας κινδυνεύει από τη Σπάρτη:
α) Να σημειώσετε τις λέξεις-φράσεις που δηλώνουν τον κίνδυνο αυτό
β) Να δηλώσετε τις προϋποθέσεις που τον στοιχειοθετούν.

8) Η Πρόθεσις αποτελεί σύντομη έκθεση του θέματος ενός ρητορικού λόγου. Ποιο είναι αυτό το θέμα εδώ και με ποια εκφραστικά μέσα παρουσιάζεται από τον ρήτορα;

Κείμενο

3) ΠΙΣΤΙΣ (§§6-31)

α) §§6-10

Σεβασμός του δικαίου αλλά και προστασία του συμφέροντος της Αθήνας

[6] Ἄλλὰ νῆ Δία ταῦτα μὲν οὕτως δεῖν ἔχειν φήσομεν, δεινὸν δ' εἶ, πρὸς οὓς παρεταπτόμεθ' ἐν Μαντινεῖα, τούτους συμμάχους αἴρησόμεθα, εἴτα βοηθήσομεν τούτοις ἐναντί' ἐκείνοις μεθ' ὧν τότε ἐκινδυνεύομεν. κάμοι ταῦτα δοκεῖ, προσδεῖσθαι δ' ἔτι τοῦ ἄτα δίκαια ποιεῖν ἐθελόντων τῶν ἑτέρων.'

[7] εἰ μὲν τοίνυν ἐθελήσουσιν εἰρήνην ἅπαντες ἄγειν, οὐ βοηθήσομεν τοῖς Μεγαλοπολίταις· οὐδὲν γὰρ δεήσει· ὥστ' οὐδ' ὀτιοῦν ὑπεναντίον ἡμῖν ἔσται πρὸς τοὺς συμπαράταξαμένους, σύμμαχοι δ' ἡμῖν οἱ μὲν ὑπάρχουσιν, ὡς φασιν, οἱ δὲ προσγενήσονται νυνί.

[8] καὶ τί ἂν ἄλλο βουλοίμεθα; ἐὰν δ' ἀδικῶσι καὶ πολεμεῖν οἴωνται δεῖν, εἰ μὲν ὑπὲρ τούτου μόνον βουλευτέον, εἰ χρὴ Μεγάλην πόλιν ἡμᾶς προέσθαι Λακεδαιμονίοις ἢ μὴ, δίκαιον μὲν οὐ, συγχωρῶ δ' ἔγωγ' ἑᾶσαι καὶ μηδὲν ἐναντιωθῆναι τοῖς γε τῶν αὐτῶν μετασχοῦσι κινδύνων· εἰ δ' ἅπαντες ἐπίστασθ' ὅτι, ταύτην ἂν ἔλωσιν, ἴασ' ἐπὶ Μεσσήνην, φρασάτω τις ἐμοὶ τῶν νῦν χαλεπῶν τοῖς Μεγαλοπολίταις, τί τόθ' ἡμῖν συμβουλεύσει ποιεῖν. ἀλλ' οὐδεὶς ἐρεῖ.

[9] καὶ μὴν πάντες ἐπίστασθ' ὡς, καὶ παραινούντων τούτων καὶ μὴ, βοηθητέον, καὶ διὰ τοὺς ὄρκους οὓς ὁμωμόκαμεν Μεσσηνίοις, καὶ διὰ τὸ συμφέρον εἶναι κατοικεῖσθαι ταύτην τὴν πόλιν. σκοπεῖσθε δὴ πρὸς ὑμᾶς αὐτοὺς ποτέραν τὴν ἀρχὴν καλλίονα καὶ

φιλανθρωποτέραν ποιήσεσθε τοῦ μὴ ἵπιτρέπειν ἀδικεῖν Λακεδαιμονίοις, τὴν ὑπὲρ Μεγάλης πόλεως ἢ τὴν ὑπὲρ Μεσσήνης.

[10] νῦν μὲν γε βοηθεῖν δόξετ' Ἀρκάσι, καὶ τὴν εἰρήνην σπουδάζειν εἶναι βεβαίαν, ὑπὲρ ἧς ἐκινδυνεύσατε καὶ παρετάξασθε· τότε δ' εὐδηλοὶ πᾶσιν ἔσεσθε οὐ τοῦ δικαίου μάλλον εἵνεκα Μεσσήνην εἶναι βουλόμενοι ἢ τοῦ πρὸς Λακεδαιμονίους φόβου. δεῖ δὲ σκοπεῖν μὲν καὶ πράττειν ἀεὶ τὰ δίκαια, συμπαρατηρεῖν δ' ὅπως ἅμα καὶ συμφέροντ' ἔσται ταῦτα.

γλωσσικά σχόλια

[6] νῆ Δία μα τον Δία (νῆ· ορκωτικό μόριο, για κατάφαση, ενώ μὰ (Δία) για ἀρνηση)

φήσομεν (φημί) θα δεχθούμε, θα πούμε (υποστηρίξουμε)

ταῦτα οὕτως ἔχει ἔτσι εἶναι (έχουν) αυτά

πρὸς οὓς (δηλ. τους Θηβαίους) ἐναντίον των οποίων

εἰ... αἰρησόμεθα... βοηθήσομεν αιτιολ. πρότ. (εξαρτ. ἀπό το δεινὸν ἔστι)

αἰροῦμαι (μέσον) ἐκλέγω, προτιμῶ, ἐπιλέγω

παρατάτ(σ)ομαι ἀντιπαρατάσσομαι, πολεμῶ ἐναντίον, ἀντιμετωπίζω

τούτοις (δηλ. τους Μεγαλοπολίτες καὶ ἔμμεσα τους Θηβαίους) αὐτοῦς

έναντί(α) (επίρρ.) εναντίον

ἐκείνοις (δηλ. τους Λακεδαιμονίους)

κινδυνεύω μετά τινος πολεμῶ με κάποιον ως σύμμαχο εναντίον άλλου και μοιράζομαι μαζί του τον κίνδυνον

κάμοι (<καὶ ἐμοί: κράση) ταῦτα δοκεῖ (δηλ. μὴ συμμαχεῖν Ἀρκάσι) κι εγώ αυτή τη γνώμη έχω

προσδεῖσθαι (εξαρτ. από το εννοούμ. δοκεῖ) τινος υπάρχει πρόσθετη ανάγκη, χρειάζεται επιπλέον

(δοκεῖ) προσδεῖσθαι δ' ἔτι τοῦ (νομίζω) όμως ότι χρειάζεται ακόμη τούτο

ἐθελόντων τῶν ἑτέρων αν θέλουν οι άλλοι (δηλ. οι Λακεδαιμόνιοι) [δηλώνει την προϋπόθεση που πρέπει κατά τη γνώμη του ρήτορα να προστεθεί (να συντρέχει) για να συμφωνήσει κι αυτός με όσους απορρίπτουν την προτεινόμενη συμμαχία με τους Μεγαλοπολίτες: (το νόημα): εἰ ἐθέλουσι Λακεδαιμόνιοι ποιεῖν τὰ δίκαια, κάμοι ταῦτα δοκεῖ, μὴ συμμαχεῖν Ἀρκάσι]

[7] ἄγω εἰρήνην ζω ειρηνικά, τηρώ την ειρήνη, είμαι διαρκώς σε ειρήνη

οὐδ' ὀτιοῦν ὑπεναντίον ἡμῖν ἔσται τίποτε απολύτως εχθρικό δεν θα συμβεί από μας (δεν θα πράξουμε εμείς)

οἱ συμπαραταξαμένοι ὅσοι παρατάχθηκαν μαζί μας (οι συμπολεμιστές μας)

οἱ μὲν (δηλ. οι Λακεδαιμόνιοι) οἱ δὲ (δηλ. οι Μεγαλοπολίτες, ἔμμεσα και οι Θηβαίοι)

προσγίγνομαι προστίθεμαι (γίνομαι επιπλέον, εκ των υστέρων)

νυνί (<νῦν + δεικτ. -ί) τώρα αμέσως

[8] τί ἂν ἄλλο βουλοίμεθα; τι ἄλλο θα ευχόμαστε (θα επιθυμούσαμε);

ἐὰν ἀδικῶσι (δηλ. οι Λακεδαιμόνιοι)

εἰ μὲν... βουλευτέον (ἐστὶν) αν βέβαια πρέπει να αποφασίσουμε (βουλευτέον ἐστὶν ἡμῖν = δεῖ βουλευέσθαι ἡμᾶς)

εἰ χρὴ Μεγάλην πόλιν... ἢ μὴ (διμελ. πλάγ. ερωτ. πρότ. ολ. αγν.) επεξήγ. στο: ὑπὲρ τούτου μόνον βουλευτέον αν πρέπει δηλαδή (να εγκαταλείψουμε) τη Μεγαλόπολη, ἢ ὄχι.

προέσθαι (προΐεμαι) βλ. §3

δίκαιον μὲν οὐ (= οὐκ ἔστιν) οπωσδήποτε αυτό δεν εἶναι δίκαιο

συγχωρῶ + απρμφ. συμφωνῶ, συγκατατίθεμαι, δέχομαι να...

ἔᾶσαι (ἔῶ -άω = αφήνω) ενν. ἡμᾶς (ἴσως ὑμᾶς) ποιεῖν αὐτούς τοῦτο (δηλ. πολεμεῖν τοῖς Μεγαλοπολίταις)

μηδὲν (= μηδὲν) καθόλου

ὁ αὐτός (ταυτότητα) ο ἴδιος

ἐπίσταμαι γνωρίζω καλά (πρβλ. ἐπιστήμη, ἐπιστήμων)

εἰ δ' (ἅπαντες) (έντονη αντίθεση με τα προηγούμενα) ὅμως, αν (όλοι σας γενικά)

αἰρῶ (-έω) (για ἔμψυχα) συλλαμβάνω, (για ἀψυχα) κυριεύω

ἴασιν (εἶμι = θα πάω) θα βαδίσουν οπωσδήποτε (ο ενεστώτας δηλώνει κάτι που θα γίνει οπωσδήποτε στο μέλλον)

χαλεπὸς δύσκολος, αυστηρὸς, σκληρὸς, εχθρικός (τῶν χαλεπῶν = γεν. διαιρ.)

τόθ' (= τότε)

οὐδεὶς ἐρεῖ (βουλευτικός μέλλοντας) κανεὶς δεν θα θέλει (θα ἔχει διάθεση) να μιλήσει, ν' απαντήσει (= ὅλοι θ' αποφεύγουν να πάρουν το λόγο)

[9] παραινῶ (-έω) (<παρά + αἶνῶ = μιλάω, συνήθως επαινετικά) συμβουλεύω, προτρέπω, παρορμῶ (παραινούντων = υποθ. μτχ.) τούτων (ενν. τῶν Μεσσηνίων - ἢ κατ' ἄλλους: τῶν νῦν χαλεπῶν τοῖς Μεγαλοπολίταις)

ὥς... βοηθητέον (ἐστὶν ἡμῖν) = ὥς δεῖ βοηθεῖν ἡμᾶς (Μεσσηνίοις) ὅτι πρέπει να βοηθήσουμε (τους Μεσσηνίους).

ὄμνυμι (και ὄμνύω) ορκίζομαι πρβλ. συνωμότης, συνωμοσία, ἀνώμοτος (αυτὸς που δεν ορκίστηκε), ἀνωμοτί (επίρρ. = χωρίς ὄρκο)

διὰ τοὺς ὄρκους, διὰ τὸ συμφέρον (εμπρόθ. προσδ. της αιτίας)

σκοποῦμαι πρὸς ἑμαυτὸν σκέπτομαι προσωπικά (μόνος μου, μέσα μου), αναρωτιέμαι. Το σκοποῦμαι αφορά εξέταση λεπτομερειῶν - ενώ τα ρ. θεῶμαι-θεωρῶ

δηλώνουν γενική, καθολική εξέταση. Επίσης: θεῶμαι (= βλέπω με θαυμασμό και κατανοώ, πρβλ. θέα, θεατής), θεωρῶ (= «θωρῶ», βλέπω, παρακολουθῶ με τα μάτια, παρατηρῶ, σκέπτομαι νοερά, πρβλ. θεωρός, θεωρία)

ποτέραν τὴν ἀρχὴν... ἢ τὴν ὑπὲρ Μεσσηνίας (το νόημα): Η εντιμότητα και η γενναιοφροσύνη σάς επιβάλλουν κάποτε να κάνετε την αρχή. Να εμποδίσετε δηλ. τις αδικίες των Λακεδαιμονίων. Πότε πρέπει να γίνει αυτό: τώρα (που απειλείται η Μεγαλόπολη) ή αργότερα (που θα κινδυνεύσει η Μεσσήνη); Η πρότ. διμελ. πλαγ. ερωτ. ολ. αγν.

ποιούμαι τὴν ἀρχὴν αρχίζω, ξεκινῶ

ἐπιτρέπω τινί + απρμφ. παραχωρῶ σε κάποιον το δικαίωμα (τη δυνατότητα) να..., επιτρέπω ('πιτρέπειν: αφαίρεση)

δοκῶ (ως προσωπικό) φαίνομαι, νομίζομαι, θεωρούμαι, δίνω την εντύπωση

νῦν μὲν... τότε δὲ (ενν. ποιούμενοι τὴν ἀρχὴν)

σπουδάζω ενδιαφέρομαι ζωηρά, φροντίζω με ζήλο

βέβαιος σταθερός, ασφαλής

ὑπὲρ ἧς για την υπεράσπιση (εξασφάλιση, χάρη, προστασία) της οποίας

εὐδῆλος (<εὐ = καλά + δῆλος = φανερός) ολοφάνερος, πασι(φανής-δηλος) (το εὐ ως πρώτο συνθετικό δηλώνει συνήθως μέγεθος, ευκολία, αφθονία)

τότε δ' εὐδηλοῖ... τοῦ φόβου (ἡ σειρά του λόγου):
«Τότε δ' ἔσεσθε εὐδηλοὶ πᾶσιν βουλόμενοι (κτγρ. μτχ.) εἶναι (= ὑπάρχειν) Μεσσήνην οὐχ εἵνεκα τοῦ δικαίου μάλλον ἢ (εἵνεκα) τοῦ φόβου πρὸς Λακεδαιμονίους».

εἵνεκα τοῦ δικαίου - τοῦ φόβου ἀπὸ σεβασμὸ στο δίκαιο - ἀπὸ το φόβο (αἰτία)

ἀεὶ πάντοτε, κάθε φορά

συμπαρατηρῶ (-έω) εξετάζω, κοιτάζω, φροντίζω συγχρόνως (μαζί, επίσης)

ὅπως... ἔσται (πλάγ. ερωτ. πρότ.) πῶς αὐτά θα εἶναι συγχρόνως και συμφέροντα

ερμηνευτικὰ σχόλια

§§6-10 Στα προηγούμενα μπορεί ν' αντιταχθεί το επιχείρημα πως με τους Λακεδαιμονίους συμπολεμήσαμε στη Μαντίνεια ἐναντίον των Ἀρκάδων, των Θηβαίων (και των συμμάχων τους). Θ' αλλάξουμε τώρα στρατόπεδο; Εἶναι δίκαιο; Ἀπάντηση (του Δημοσθένη): μήπως εἶναι δίκαιο ν' αφήσουμε ἀνυπεράσπιστους τους Μεγαλοπολίτες, ὥστε να υποταχθoύν στους Λακεδαιμονίους; Τότε ὁμως θα ἔρθει ἡ σειρά της Μεσσήνης, με την οποία μας συνδέει ἀμυντική συμμαχία. Δεν θα συγκρουστούμε μοιραία τότε με τους Λακεδαιμονίους; Αυτό δεν ἐπιβάλλει το δίκαιο και ἡ ἠθική; Μήπως ὁμως εἶναι ἀργά πλέον; Εἶναι ἐντιμότερο λοιπὸν να ἐμποδίσουμε ἀπὸ τώρα την ἐπεκτατική πολιτική των Λακεδαιμονίων

(σταθεροποιώντας την ειρήνη), παρά να επέμβουμε αργότερα υπέρ της Μεσσήνης (από φόβο θα πουν όλοι). Πρέπει πάντα να συνδυάζουμε το δίκαιο με το συμφέρον.

[6] Ἄλλὰ νῆ Δία Ἐπικαλεῖται ὁ Δημοσθένης τὸ Δία γιὰ νὰ προσδώσει ἠθικὴ διάσταση στὴν προηγούμενη ἐπισήμανσή του (§§4-5), ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἀνίσχυροὶ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Θηβαῖοι. Κι ὅλοι πρέπει νὰ συμφωνοῦν σ' αὐτό (φήσομεν), ὅπως καὶ στο ὅτι εἶναι ἀδίκο νὰ συμμαχήσουν οἱ Ἀθηναῖοι με τοὺς ἀντιπάλους τοὺς στὴ Μαντίνεια, ἐναντιωνόμενοι τώρα στοὺς τότε συμπολεμιστὲς τοὺς. Ὑπὸ ἓναν ὄρο ὅμως, προσθέτει ὁ Δημοσθένης: «Νὰ εἶναι καὶ οἱ ἄλλοι (δηλ. οἱ Λακεδαιμόνιοι) διατεθειμένοι νὰ πράξουν τὸ δίκαιο». Διαφορετικὰ πιστεύει πὼς ἡ πρότασή του δὲν θὰ ἀποδείξει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι ἀσυνεπεῖς ἀπέναντι στοὺς Λακεδαιμονίους. Γιατί αὐτοὶ ἀρχίσαν πρῶτοι τὶς ἀδικίες, παραβιάζοντας τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἑνορκῶν συνθηκῶν (371 π.Χ., ἓνα μῆνα πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη στὰ Λεύκτρα) ποὺ εἶχαν υπογράψει ἡ Σπάρτη, ἡ Ἀθήνα καὶ οἱ σύμμαχοί τους. Στόχος τους ἦταν ἡ διαφύλαξη τῆς αὐτονομίας τῶν πόλεων-κρατῶν.

πρὸς οὓς παρεταττόμεθ' ἐν Μαντινείᾳ Στὴ Μαντίνεια, πόλη τῆς Ἀρκαδίας, στὴν ομώνυμη μάχη (362 π.Χ.) οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβαν μέρος στο πλευρὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐναντίον τῶν Θηβαίων (με ἀρχηγό τὸν Ἐπαμεινώνδα), τῶν Ἀρκάδων, τῶν Ἀργείων καὶ ἄλλων συμμάχων τους ἀπὸ τὴν Στερεὰ καὶ τὴν κεντρικὴ Ἑλλάδα.

[7] σύμμαχοι δ' ἡμῖν... Ὁ Δημοσθένης θέλει ν' ἀποδείξει ὅτι ἡ πρότασή του (ποὺ ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴ

πολιτική της Αθήνας), με τις προϋποθέσεις και τους όρους που θέτει, έχει ένα σημαντικό πλεονέκτημα απέναντι σ' αυτές που προηγήθηκαν: διατηρείται η συμμαχία τους με τους Λακεδαιμονίους (οἱ μὲν ὑπάρχουσιν) και παράλληλα προσεταιρίζονται τους Μεγαλοπολίτες (Αρκάδες-, οἱ δὲ προσγενήσονται νυνί).

[8] ὥστε... ἡμῖν ἔσται Είναι το ηθικό συμπέρασμα (αν ισχύσει το περιεχόμενο του αμέσως προηγούμενου υποθετικού λόγου), που φαίνεται να ικανοποιεί το Δημοσθένη, γιατί δεν θα χρειαστεί να γίνουν ανακόλουθοι οι Αθηναίοι πολεμώντας εναντίον των συμμάχων τους Λακεδαιμονίων, των συμπολεμιστῶν τους στη Μαντίνεια.

ἐὰν δ' ἀδικῶσι... Ο Δημοσθένης είναι διατεθειμένος να δώσει τη συγκατάθεσή του (συγχωρῶ...) στο να μην εμποδίσουν οι Αθηναίοι τους Λακεδαιμονίους στον πόλεμο που θα κάμουν εναντίον των Μεγαλοπολιτῶν (μηδὲν ἐναντιωθῆναι... κινδύνων), αν και θεωρεί άδικο αυτόν τον πόλεμο. Με μία προϋπόθεση όμως: ότι τώρα καλούνται να πάρουν απόφαση στην Εκκλησία του Δήμου μόνο γι' αυτό το ζήτημα. Γιατί ο ίδιος πιστεύει πως οι αδικίες των Λακεδαιμονίων θα έχουν και συνέχεια.

ἴασ' ἐπὶ Μεσσήνην Στόχος ανομολόγητος των Λακεδαιμονίων είναι η ανάκτηση της παλαιάς τους δύναμης και η εκ νέου απόλυτη κυριαρχία τους στην Πελοπόννησο. Εκμεταλλεύονται λοιπόν τώρα τον πόλεμο Θηβαίων-Φωκέων και την αδυναμία των πρώτων να εξασφαλίσουν τους συμμάχους τους στην Πελοπόννησο (Αρκάδες-Μεσσήνη). Απειλούν στρατιωτικά τώρα τη Μεγαλόπολη. Αν την κυριεύσουν,

ακολουθεί η σειρά της Μεσσήνης, από τη διεκδίκηση της οποίας ποτέ δεν παραιτήθηκαν και για τον λόγο αυτό δεν υπέγραψαν την «κοινή ειρήνη» του 362 π.Χ., αμέσως μετά τη μάχη της Μαντινείας.

τῶν νῦν χαλεπῶν... Είναι η πλευρά εκείνη των Αθηναίων που αρνείται κάθε βοήθεια στους απειλούμενους από τη Σπάρτη Αρκάδες.

[9] καὶ παραινούντων τούτων... Εννοεί κυρίως τους πολιτικούς αντιπάλους του ο ρήτορας (πρβλ. «τῶν νῦν χαλεπῶν...»).

διὰ τοὺς ὄρκους Στα πλαίσια της «κοινής ειρήνης» (362 π.Χ.) φαίνεται ότι οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοι τους δεσμεύτηκαν με ὄρκο να διαφυλάξουν την ανεξαρτησία της Μεσσηνίας.

σκοπεῖσθε δὴ... ὑπὲρ Μεσσήνης Καλούνται οι Αθηναίοι να εξετάσουν με προσοχή πότε πρέπει να κάμουν το πρώτο βήμα για ν' αντιδράσουν στην επεκτατική πολιτική της Σπάρτης. Βοηθώντας τώρα τους Αρκάδες θα φανούν πως ενδιαφέρονται για την εδραίωση της ειρήνης, αφού θα εμποδίζουν τις αδικίες των Λακεδαιμονίων. Ενώ αργότερα, στην περίπτωση της Μεσσηνίας, θα δείξουν ότι κίνητρό τους είναι ο φόβος κι όχι το δίκαιο. Δίκαιο και συμφέρον όμως πηγαίνουν μαζί, δεν πρέπει να περνάει απαρατήρητο αυτό από τους Αθηναίους.

§§6-10. (Η επιχειρηματολογία του Δημοσθένη) Το συμφέρον της Αθήνας υπηρετείται με την ισορροπία των δυνάμεων Σπάρτης-Θήβας. Επομένως η στάση μας

απέναντι στη Σπάρτη πρέπει να προσδιοριστεί με βάση (θα λέγαμε σήμερα) τις αρχές του διεθνούς δικαίου: Πάνω από τις τυπικές συνθήκες και συμμαχίες μεταξύ δύο χωρών (πολλές φορές συγκυριακού χαρακτήρα) τοποθετούνται οι ηθικοί - λογικοί δεσμοί μεταξύ των πόλεων και οι διακρατικές συμφωνίες. Αν δώσουμε θετική απάντηση στο αίτημα των Αρκάδων και τους εξασφαλίσουμε τη συνέχιση της αυτονομίας τους (από τη Σπάρτη), θα σφυρηλατηθούν μεταξύ μας φιλικοί δεσμοί που μπορούν να υπερκεράσουν την τυπική συμμαχία τους με τους Θηβαίους¹. Γιατί τώρα αυτοί αδυνατούν να τους προστατεύσουν, την ώρα που δέχονται άδικη και απρόκλητη επίθεση². Τους σώζει απ' αυτήν η γενναιόδωρη διάθεσή μας να προστατεύουμε τους αδύνατους που αδικούνται (βλ. και τον Επίλογο). Άρα ένα πάγιο σύστημα συμμαχιών δεν είναι πάντα επωφελές. Γνωρίζουν άλλωστε οι ακροατές του ρήτορα πως η ίδια αρχή της ισορροπίας των δυνάμεων τους οδήγησε στο παρελθόν σε συμμαχία με τη Σπάρτη, απομακρύνοντάς τους από τους μέχρι τότε συμμάχους τους Θηβαίους, που είχαν αυξήσει επικίνδυνα τη δύναμή τους στην Ελλάδα.

§§6-10. Ο πολιτικός στοχασμός του Δημοσθένη έχει σαφήνεια, διαύγεια, λογική συνέπεια και διακρίνεται για τον ρεαλισμό του. Αυτό φαίνεται:

---

1. «Τη φιλία μεταξύ των λαών δεν γεννά το γράμμα μιας συνθήκης, αλλά η συνισταμένη των συμφερόντων» (W. Jaeger) βλ. και §27.

2. Κι έχουν το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας.

α) από την κρυστάλλινη τοποθέτησή του απέναντι στους πολιτικούς του αντιπάλους (δεινὸν δ' εἰ... αἴρησόμεθα..., κάμοι ταῦτα δοκεῖ... προσδεῖσθαι... τῶν ἐτέρων (προϋπόθεση για τον Δημοσθένη).

β) από το σύστημα των δευτερευουσών προτάσεων, ιδιαίτερα των υποθετικών, που παρουσιάζουν όλα τα πιθανά σενάρια των πολιτικών ενεργειών απ' όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές (εἰ... αἴρησόμεθα..., εἰ μὲν... ἐθελήσουσιν... οὐ βοηθήσομεν..., ὥστ' οὐδ' ὅτιοῦν ὑπεναντίον..., ἐὰν δ' ἀδικῶσι..., εἰ μὲν ὑπὲρ τούτου μόνον βουλευτέον..., ...),

γ) από τον αντίκτυπο (για το γόητρο της Αθήνας) που θα έχει στους άλλους Έλληνες αυτή ή εκείνη η απόφαση των Αθηναίων (νῦν... δόξετε... καὶ τὴν εἰρήνην σπουδάζειν..., τότε δ' εὐδηλοὶ πᾶσιν ἔσεσθε οὐ τοῦ δικαίου..., ἢ τοῦ... φόβου...) και τα κριτήρια που θα την υπαγορεύσουν. Και ενδιαφέρει σφόδρα τον Δημοσθένη αυτός ο αντίκτυπος, γιατί μεγάλη επιθυμία του είναι ν' ανακτήσει η πατρίδα του την παλαιά, ξεχωριστή θέση της στο πολιτικό σκηνικό της Ελλάδας.

Ασκήσεις

- 1) Να καταγράψετε τα ρήματα της §6 που έχουν υποκείμενο τους Αθηναίους. Να τα γράψετε στον ενεστώτα και αόριστο (α' ή β') της οριστικής της ίδιας φωνής στο α' και β' πρόσωπο του πληθυντικού αριθμού.
- 2) Σκοπεῖσθε δὴ... Μεσσήνης: Να τροποποιήσετε το κείμενο θεωρώντας ότι τα λόγια αυτά απευθύνονται από άλλο πρόσωπο στον ίδιο το Δημοσθένη (§9).
- 3) Νῦν μὲν γε βοηθεῖν... φόβου: Να τροποποιήσετε το κείμενο θεωρώντας ότι μιλούν οι Αθηναίοι (§10).

4) Να καταγραφούν οι εμπρόθετοι επιρρηματικοί προσδιορισμοί των §§6 και 9 σε ομάδες ανάλογα με το είδος της επιρρηματικής σχέσης που δηλώνουν, π.χ. του τύπου: **παρεταττόμεθ' ἐν Μαντινείᾳ.**

5) οὔς (= ὄρκους) ὀμωμόκαμεν (§9): α) Να το σχολιάσετε συντακτικά και να εντοπίσετε ίδια φαινόμενα στον λόγο (π.χ. §14). β) Να εξηγήσετε γραμματικά τον τρόπο σχηματισμού του ρημ. τύπου (= ὀμωμόκαμεν). Ποια άλλα ρήματα γνωρίζετε, που σχηματίζονται στους συντελικούς χρόνους με τον ίδιο τρόπο;

6) Με ποιο ρήμα της §9 έχουν ετυμολογική συγγένεια οι επόμενες λέξεις της αρχαίας ή της ν.ε.: ἀνώμοτος (= αυτός που δεν ορκίστηκε), ἀπώμοτος (= που αρνείται κάτι με ὄρκο), ἐξωμοσία (= ἔνορκη διαβεβαίωση για ἀγνοία...), συνωμοσία, συνωμότης, ἐξωμότης (= που έχει απαρνηθεί την πίστη του).

7) Με ποιες λέξεις (απλές ή σύνθετες) των §§9-10 έχουν ετυμολογική συγγένεια οι ακόλουθες λέξεις της ν.ε.: σκέψη, τρόπαιο, ενοίκιο, επιτροπή, άτακτος, σπουδαστής, πράκτορας, απραξία, ουσία.

8) Οι Αθηναίοι πολιτικοί, που είναι αντίθετοι στο αίτημα των Αρκάδων για βοήθεια, προβάλλουν για τη στήριξη της γνώμης τους ένα δίλημμα: α) Ποιο είναι αυτό; β) Ποιον ὄρο θέτει ο Δημοσθένης για να συμφωνήσει απόλυτα μαζί τους; γ) Ποια πρακτικά αποτελέσματα θα έχει η ικανοποίηση αυτού του ὄρου; Να σημειώσετε λέξεις-φράσεις του κειμένου (§§6-7) που έχουν σχέση με τα προηγούμενα ερωτήματα.

9) Αν δεν ικανοποιηθεί ο προηγούμενος ὄρος (ερώτ.

8β) ποιες συμπληρωματικές σκέψεις του παρουσιάζει ο Δημοσθένης στους συμπολίτες του για τον προβληματισμό τους, πριν αποφασίσουν τώρα σχετικά με τους Αρκάδες;

10.Για ποιους λόγους, πιστεύει ο Δημοσθένης, πρέπει οι Αθηναίοι να δώσουν τώρα βοήθεια στους Αρκάδες, αντί να γίνει το ίδιο αργότερα για τη Μεσσήνη; Σχετίζονται αυτά με την Αθήνα και το γόητρό της;

Κείμενο

β₁)§§11-13

Η ανάκτηση του Ωρωπού από τους Αθηναίους

[11] Ἔστι τοίνυν τοιοῦτός τις λόγος παρὰ τῶν ἀντιλεγόντων, ὡς κομίσασθαι τὸν Ὠρωπὸν ἡμᾶς ἐγχειρεῖν δεῖ, εἰ δὲ τοὺς βοηθήσαντας ἂν ἡμῖν νῦν ἐπ' αὐτὸν ἐχθροὺς κτησόμεθα, οὐχ ἔξομεν συμμάχους. ἐγὼ δὲ τὸ μὲν κομίσασθαι Ὠρωπὸν πειρᾶσθαι δεῖν φημι καὶ αὐτός· τὸ δ' ἐχθροὺς ἡμῖν Λακεδαιμονίους ἔσεσθαι νῦν, ἐὰν ποιῶμεθα συμμάχους Ἀρκάδων τοὺς βουλομένους ἡμῖν εἶναι φίλους, μόνοις οὐδ' εἰπεῖν ἐξεῖναι νομίζω τοῖς πείσασιν ὑμᾶς, ὅτ' ἐκινδύνευον Λακεδαιμόνιοι, βοηθεῖν.

[12] οὐ γὰρ ταῦτα λέγοντες ἔπεισαν ὑμᾶς, πάντων Πελοποννησίων ἐλθόντων ὡς ὑμᾶς καὶ μεθ' ὑμῶν ἀξιούντων ἐπὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἰέναι, τοὺς μὲν μὴ προσδέξασθαι (καὶ διὰ τοῦθ', ὅπερ ἦν ὑπόλοιπον αὐτοῖς, ἐπὶ Θηβαίους ἦλθον), ὑπὲρ δὲ τῆς Λακεδαιμονίων σωτηρίας καὶ χρήματ' εἰσφέρειν καὶ τοῖς σώμασι κινδυνεύειν· οὐδ' ἂν ὑμεῖς ἠθελήσατε δήπου σῶζειν αὐτούς, εἰ τοῦτο προὔλεγον ὑμῖν, ὅτι σωθέντες, ἐὰν μὴ ποιεῖν ὅ τι βούλονται πάλιν αὐτοὺς ἔατε καὶ ἀδικεῖν, οὐδεμίαν ὑμῖν χάριν ἔξουσι τῆς σωτηρίας.

[13] καὶ μὴν εἰ σφόδρ' ἐναντίον ἐστὶ τοῖς Λακεδαιμονίων ἐπιχειρήμασιν τὸ τοὺς Ἀρκάδας ἡμᾶς συμμάχους ποιήσασθαι, προσήκει δήπου πλείω χάριν αὐτοὺς ἔχειν ὧν ἐσώθησαν ὑφ' ἡμῶν εἰς τοὺς ἐσχάτους ἐλθόντες κινδύνους ἢ ὧν ἀδικεῖν κωλύονται νῦν ὀργίζεσθαι. ὥστε πῶς οὐ

βοηθήσουσιν ἡμῖν ἐπ' Ὠρωπὸν, ἢ κάκιστοι πάντων ἀνθρώπων δόξουσιν εἶναι; μὰ τοὺς θεοὺς ἔγωγ' οὐχ ὀρῶ.

γλωσσικά σχόλια

[11] λόγος επιχείρηση, άποψη

ἔστι υπάρχει, διατυπώνεται, εκφράζεται

οἱ ἀντιλέγοντες (ἀντιλέγω, πρβλ. ἀντίλογος) ὅσοι φέρνουν αντίρρηση, ὅσοι ἔχουν αντίθετη γνώμη (ενν. ἐμοί: ὅσοι με αντιπολιτεύονται, εἶναι ἀντίθετοι, ἀντίπαλοι σ' ἐμένα)

ὡς κομίσασθαι... (ειδ. πρότ., επεξήγ. στο: τοιοῦτός τις λόγος)

κομίζομαι (επ)ανακτώ, παίρνω πίσω, ανακαταλαμβάνω

ἐγχειρῶ (-έω) επιχειρῶ, προσπαθῶ (<έν + χεῖρ = χέρι). Πρβλ. ἐγχείρημα (προσπάθεια), ἐγχείρησις (επιχείρηση, προσπάθεια) # ἐγχείρισις (<ἐγχειρίζω = δίνω στα χέρια κάποιου) = παράδοση στα χέρια κάποιου (π.χ. επιστολής). Πρβλ. επίσης το ν.ε. εγχείρηση (ιατρ., χειρουργική επέμβαση).

κτῶμαι ἐχθρούς (κατηγορ.) κάνω εχθρούς

τοὺς βοηθήσαντας ἄν (αντικ. στο «κτησόμεθα», επιθετ. μτχ. δυνητική = τούτους, οἱ βοηθήσειαν ἄν) = αὐτοὺς που θα (μας) βοηθούσαν - ἢ μπορούν να (μας) βοηθήσουν

ἐπ' αὐτὸν (ενν. τὸν Ὠρωπὸν) για την ανάκτηση (του Ὠρωπού: σκοπός)

ἐγὼ δὲ... καὶ αὐτὸς (η σειρά του λόγου): Ἐγὼ δὲ καὶ αὐτὸς φημὶ δεῖν πειρᾶσθαι (ἡμᾶς) κομίσασθαι τὸν Ὠρωπὸν = κι εγώ ο ίδιος υποστηρίζω ὅτι πρέπει να προσπαθήσουμε να ανακτήσουμε τον Ωρωπό

ἔξεστιν εἶναι δυνατόν, επιτρέπεται, υπάρχει το δικαίωμα

οὐδ' (= επιδοτικό) εἰπεῖν ἔξεῖναι = οὐκ ἔξεστιν οὐδ' εἰπεῖν = δεν επιτρέπεται, δεν ἔχουν το δικαίωμα οὔτε να το πουν (οὐδ' εἰπεῖν, ενν. τοῦτο, δηλ. ἐχθροὺς ἡμῖν ἔσεσθαι Λακεδαιμονίους)

τοῖς πείσασιν (εἶναι οἱ ἴδιοι που τώρα χαλεπαίνουσι τοῖς Μεγαλοπολίταις) = αυτοί που σας ἔπεισαν

[12] Ἔπεισαν (ενν. Υ. οἱ ἀντιλέγοντες) ὑμᾶς (δηλ. τοὺς Αθηναίους), (ενν. βοηθεῖν Λακεδαιμονίοις), ταῦτα λέγοντες (τροπ. μτχ.) (δεν) σας ἔπεισαν (οἱ ἀντίπαλοί μου να βοηθεῖτε τοὺς Λακεδαιμονίους) χρησιμοποιώντας αὐτὰ τα ἐπιχειρήματα

ἐλθόντων - ἀξιούντων (γεν. ἀπόλ. χρον. μτχ.) ὅτε ἦλθον - ὅτε ἠξίου

ὡς ὑμᾶς σ' εσάς (ὡς: καταχρηστική πρόθεση + αιτιατ. προσώπου ἀπό ρ. κίνησης)

ἰέναι (εἶμι) (ενν. Υ: Πελοποννησίους) να προχωρήσουν (βαδίσουν, επιτεθούν)

μὴ προσδέξασθαι, εἰσφέρειν, κινδυνεύειν τελ. απρμφ. ἐπεξηγ. στο ταῦτα

ἀξιῶ (-όω) (<ἄξιος) θεωρῶ ἀξιο, ἀπαιτῶ, ἀξιῶνω

προσδέχομαι τινά δέχομαι κάποιον (ως σύμμαχο)

ἐπὶ Θηβαίους προς τους Θηβαίους (κατεύθυνση)

ὑπόλοιπὸν ἐστὶ τινὶ υπολείπεται (απομένει) σε κάποιον

κινδυνεύω τῷ σώματι ριψοκινδυνεύω, βάζω σε κίνδυνο τη ζωή μου

δήπου βέβαια, αναμφίβολα

ὅτι σωθέντες... ειδ. πρότ., επεξήγ. στο τοῦτο = ὅτι δηλ.,

ἔξουσι... αν σωθούν... δεν θα σας ευγνωμονούν...

χάριν ἔχω τινὶ τῆς σωτηρίας ευγνωμονώ κάποιον για τη σωτηρία (μου)

τὰ ἐπιχειρήματα τα σχέδια, οι ενέργειες, οι βλέψεις

ποιούμαι τινά (αντικ.) τι (κατηγορ.) κάνω, καθιστώ κάποιον κάτι

σφόδρα ἐναντίον τελείως αντίθετο, εκ διαμέτρου αντίθετο

προσῆκει αρμόζει, πρέπει

ῶν τούτων (γεν. της αιτίας) ἅ (σύστ. αντικ.)

ῶν ἐσώθησαν ὑφ' ὑμῶν για ὅσα ἐκάματε (επράξατε) για τη σωτηρία τους

ῶν ἀδικεῖν κωλύονται για ὅσες ἀδικίες εμποδίζονται να κάμουν (ῶν = τούτων: γεν. της αιτίας, από το ὀργίζεσθαι, ἅ = σύστ. αντικ. στο ἀδικεῖν (= ἅς ἀδικίας)

ἐπ' Ὠρωπὸν για την ανάκτηση του Ωρωπού

ἢ (εἰ) δόξουσιν εἶναι παρά αν θα φανούν πως είναι

κάκιστοι οι πιο αχάριστοι

ερμηνευτικά σχόλια

§§11-18 Στο τμήμα αυτό του λόγου παρουσιάζονται οι φόβοι των αντιπάλων του Δημοσθένη για την ανάκτηση του Ωρωπού, χωρίς τη βοήθεια της Σπάρτης (§§11-13) και ο ισχυρισμός τους ότι φαίνεται ασυνεπής η εξωτερική πολιτική της πόλης τους (14-15). Ο ίδιος ο ρήτορας αμφισβητεί την ειλικρίνεια των Σπαρτιατών που προτείνουν τη ρύθμιση εδαφικών διεκδικήσεων εντός και εκτός της Πελοποννήσου (16-18).

Για ν' αντικρούσει αυτά ο Δημοσθένης παρουσιάζει επιχειρήματα λογικά, ιστορικά ή άλλα που συμφωνούν με τις αρχές του διεθνούς δικαίου, της ισορροπίας των δυνάμεων, της ισότητας των κρατών και της αμοιβαιότητας.

Οργανώνει το λόγο του μεθοδικά, με σαφήνεια, ρεαλισμό και αντικειμενικότητα. Και απαντά στους ισχυρισμούς των αντιπάλων του:

§§11-13 Συμφωνεί με την ανάκτηση του Ωρωπού (ἐγὼ... φημὶ καὶ αὐτὸς). Επισημαίνει την ανακολουθία των πολιτικών αντιπάλων του. Με άλλα επιχειρήματα στο παρελθόν έπεισαν τους Αθηναίους να βοηθήσουν τη Σπάρτη που κινδύνευε (τοῖς πείσασιν ὑμᾶς... βοηθεῖν) και ν' απορρίψουν το αίτημα όλων των Πελοποννησίων για συμμαχία με την πόλη τους (πάντων Πελοποννησίων ἐλθόντων... μὴ

προσδέξασθαι...), εξωθώντας τους Πελοποννησίους σε συμμαχία με τη Θήβα (...ἐπὶ Θηβαίους ἦλθον...). Η λογική επιβάλλει όχι να οργίζονται τώρα οι Λακεδαιμόνιοι, γιατί εμποδίζουμε τις αδικίες τους (ἢ ὧν ἀδικεῖν... ὀργίζεσθαι), αλλά να μας ευγνωμονούν, γιατί τους σώσαμε παλαιότερα (πλείω χάριν... ἔχειν... ὧν ἐσώθησαν ὑφ' ἡμῶν...). Και το λογικό-ηθικό συμπέρασμα του Δημοσθένη: Αν δεν μας βοηθήσουν οι Λακεδαιμόνιοι στην ανάκτηση του Ωρωπού θα είναι αχάριστοι (ὥστε... ἢ κάκιστοι πάντων ἀνθρώπων...).

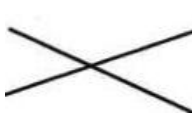
[11] κομίσασθαι τὸν Ὠρωπὸν Αναφέρεται ο ρήτορας στη γνωστή πρόταση του Αρχίδαμου (βλ. §16). Ο Ωρωπός, σημαντική για τους Αθηναίους τοποθεσία στα ΒΔ σύνορα της Αττικής απέναντι από την Ερέτρια, αποτελούσε συχνά αιτία διαμάχης ανάμεσα στην Αθήνα και τη Θήβα. Φαίνεται πως ανήκε αρχικά στους Βοιωτούς, μετά όμως πέρασε στη σφαίρα επιρροής της Αθήνας. Μετά τη μάχη στα Λεύκτρα τον κατέλαβαν οι Θηβαίοι και οι Αθηναίοι αναγκάστηκαν ν' αναστείλουν τις διεκδικήσεις τους επί του Ωρωπού για αργότερα, (βλ. Επίμετρο, Ξενοφ. Ἑλλην. 7, 4, 1). Αυτές τις διεκδικήσεις αναβιώνει η δελεαστική πρόταση του Αρχίδαμου η οποία, μέσα στη γενικότητα της διατύπωσής της, υποκρύπτει ιδιοτελείς ανάλογες διεκδικήσεις της Σπάρτης στο μέλλον. Θα τις επισημάνει με διορατικότητα ο Δημοσθένης στη συνέχεια του λόγου του (§16 κ.εξ.). Τελικά ο Ωρωπός επανήλθε στην κατοχή της Αθήνας μετά τη μάχη της Χαιρώνειας (338 π.Χ.).

τοὺς βοηθήσαντας ἂν ἡμῖν ἐπ' αὐτόν «Οἱ Λακεδαιμόνιοι μπορούν να μας βοηθήσουν για την ανάκτηση του Ωρωπού. Αν όμως συμμαχήσουμε τώρα

με τους Αρκάδες, αυτοί θα γίνουν εχθροί μας». Τονίζει ο Δημοσθένης τους ισχυρισμούς των αντιπάλων του για να τους αντικρούσει στη συνέχεια, αποκαλύπτοντας με λογική σκέψη, σαφή και ρεαλιστική, τόσο την ανακολουθία των συμβουλών τους προς τον αθηναϊκό δήμο όσο και την αγνωμοσύνη των Λακεδαιμονίων.

[12] ἐλθόντων (πάντων Πελοποννησίων) Δυο χρόνια μετά τη μάχη των Λεύκτρων (371 π.Χ.) οι Λακεδαιμόνιοι εισέβαλαν στην Αρκαδία και κατέλαβαν τον Ορχομενό. Σε μάχη που ακολούθησε οι Αρκάδες νίκησαν τους Λακεδαιμονίους. Φοβούμενοι όμως την ισχύ της Σπάρτης, σε συνεννόηση με τους Αργείους και τους Ηλείους, έστειλαν κοινή αντιπροσωπεία στην Αθήνα για βοήθεια (το πάντων του Δημοσθένη εδώ είναι ρητορική υπερβολή). Οι Αθηναίοι πείσθηκαν από τις εισηγήσεις των πολιτικών αντιπάλων του Δημοσθένη και δεν δέχτηκαν τους Πελοποννησίους, οι οποίοι στράφηκαν στη Θήβα και έλαβαν βοήθεια. Τότε οι Λακεδαιμόνιοι, θορυβημένοι από την παρουσία θηβαϊκού στρατού στην Πελοπόννησο, ζήτησαν και έλαβαν μεγάλη στρατιωτική βοήθεια από την Αθήνα (12.000 άνδρες υπό τον Ιφικράτη).

[13] ὧν ἐσώθησαν... ἢ ὧν ἀδικεῖν... Επισημαίνεται το χιαστό σχήμα στη σειρά παράθεσης των νοημάτων που συνάπτονται με το προσήκει:

προσήκει πλείω		ὧν ἐσώθησαν
χάριν ἔχειν		ὑφ' ἡμῶν
ἢ ὧν ἀδικεῖν		(προσήκει)
κωλύονται		ὀργίζεσθαι

Ασκήσεις

- 1) Να καταγραφούν οι εμπρόθετοι επιρρηματικοί προσδιορισμοί της §12 κατά ομάδες επιρρηματικής σχέσης που δηλώνουν.
- 2) Να καταγράψετε τις επιθετικές μετοχές της § 11 και να τις αναλύσετε σε δευτερεύουσα πρόταση.
- 3) Με ποιες λέξεις (απλές ή σύνθετες) της § 11 έχουν ετυμολογική συγγένεια οι ακόλουθες λέξεις της ν.ε.: αντίρρηση, κόμιστρα, εγχείρηση, σχήμα, πειρατής, απόφαση, προφήτης, ρήτορας, εξουσία, νόμος, πεποίθηση.
- 4) Με ποιο ρήμα της §13 έχουν ετυμολογική συγγένεια οι ακόλουθες λέξεις της ν.ε.: όψη, είδος, ιδέα, ύποπτος, υποψία. Να σχηματίσετε φράσεις της ν.ε. με τις λέξεις αυτές.
- 5) εἰ κτησόμεθα... οὐχ ἔξομεν (§ 11): Να μετασχηματισθεί ο υποθετικός λόγος στα υπόλοιπα είδη.
- 6) Οι πολιτικοί αντίπαλοι του Δημοσθένη θεωρούν αναγκαία την ανάκτηση του Ωρωπού, αλλά δυνατή μόνο με κάποιες προϋποθέσεις. Ποιες είναι αυτές και με ποια συλλογιστική τις θεμελιώνουν;
- 7) Διαπιστώνει ο Δημοσθένης κάποια αντίφαση ανάμεσα στη σημερινή στάση των αντιπάλων του προς τους Αρκάδες και στην παλαιότερη των ίδιων προς τους κινδυνεύοντες τότε Λακεδαιμονίους. Να την προσδιορίσετε και να τη συσχετίσετε: α) με τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα της Αθήνας, β) με το ενδεχόμενο που διατυπώνει ο Δημοσθένης για διαφορετική απόφαση της Εκκλησίας του Δήμου στο παλαιότερο αίτημα των Λακεδαιμονίων για βοήθεια.

8) Ποια στάση των Λακεδαμονίων θεωρεί ορθότερη ο Δημοσθένης σχετικά με το ζήτημα του Ωρωπού; Και

α) πώς τεκμηριώνει την άποψη του;

β) Τι συνεπάγεται για τους Λακειδαιμόνιους παρέκκλιση από τη στάση αυτή;

Κείμενο

β₂) §§14-15

Αμετάβλητη η εξωτερική πολιτική της Αθήνας

[14] Θαυμάζω τοίνυν καὶ τῶν λεγόντων τοῦτον τὸν λόγον, ὡς εἰ συμμάχους ποιησόμεθ' Ἀρκάδας καὶ ταῦτα πράξομεν, μεταβάλλεσθαι δόξει καὶ οὐδὲν ἔχειν πιστὸν ἢ πόλις. ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ τούναντιον, ὡ ἄνδρες Ἀθηναῖοι. διὰ τί; ὅτι τῶν πάντων οὐδέν' ἂν ἀντειπεῖν οἴομαι ὡς οὐ καὶ Λακεδαιμονίους καὶ πρότερον Θηβαίους καὶ τὸ τελευταῖον Εὐβοέας ἔσωσεν ἢ πόλις, καὶ μετὰ ταῦτα συμμάχους ἐποιήσατο, ἔν τι καὶ ταῦτ' ἀεὶ βουλομένη πράττειν.

[15] ἔστι δὲ τοῦτο τί; τοὺς ἀδικουμένους σώζειν. εἰ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔχει, οὐκέτ' ἂν ἡμεῖς εἴημεν οἱ μεταβαλλόμενοι, ἀλλ' οἱ μὴ θέλοντες τοῖς δικαίοις ἐμμένειν, καὶ φανήσεται τὰ πράγματα ἀεὶ διὰ τοὺς πλεονεκτεῖν βουλομένους μεταβαλλόμενα, οὐχ ἢ πόλις ἡμῶν.

γλωσσικά σχόλια

[14] θαυμάζω απορώ, παραξενεύομαι, εκπλήσσομαι

λόγος ισχυρισμός, γνώμη, επιχείρημα

δόξει (προσωπικό, Υ ἢ πόλις), θα φανεί (ἢ πόλη)

καὶ ταῦτα πράξομεν καὶ θα εφαρμόσουμε αὐτή τὴν πολιτική (ενν. ἃ ἐγὼ κελεύω = ὅσα προτείνω, αὐτὰ που θέλω νὰ γίνουν) μεταβάλλομαι ἀλλάζω (πολιτική, πολιτικό προσανατολισμό)

οὐδὲν ἔχειν πιστὸν ὅτι δεν εμπνέει καμιά εμπιστοσύνη, ὅτι εἶναι τελείως αναξιόπιστη

γὰρ (αιτιολογεί το θαυμάζω της προηγούμενης περιόδου)

τῶν πάντων (ενν. ἀνθρώπων: γεν. διαιρ.): επιθ. προσδ. ἀπό το σύνολο (των ανθρώπων)

διὰ τί; ὅτι... οἶομαι (ρητορικό σχῆμα υποφοράς και ανθυποφοράς - Ο ρήτορας ερωτά και ακολούθως απαντά ο ίδιος)

ἂν ἀντειπεῖν (δυνητ. απρμφ. = ἀντεῖποι ἂν, ενν. εἴ τις τοῦτο φαίη)

ταῦτ(ο) (<τὸ αὐτό = το ίδιο: κράση και ἐκθλιψη)
(ταυτότητα)

[15] ἐμμένω (<έν + μένω) (παρα)μένω σταθερός (πρβλ. ἐμμονή, ἐμμονη ιδέα)

διὰ τοὺς βουλομένους (αἰτία) **πλεονεκτεῖν** ἐξ αἰτίας αὐτῶν που θέλουν (επιδιώκουν) να πλεονεκτοῦν, που απαιτοῦν περισσότερα απ' ὅσα δικαιούνται

πλεονεκτῶ (<πλεονέκτης <πλεονεξία <πλέον + ἔχω)
εἶμαι πλεονέκτης, ἔχω πλεονεκτικές διαθέσεις, θέλω να ἔχω την κυριαρχία.

οὐχ ἡ πόλις ἡμῶν (ενν. φανήσεται μεταβαλλομένη)

ερμηνευτικά σχόλια

§§14-15 «Είναι ν' απορεί κανείς με τον ισχυρισμό των αντιπάλων μου ότι η πόλη μας φαίνεται να μην ακολουθεί σταθερή εξωτερική πολιτική (θαυμάζω... καὶ τῶν λεγόντων... μεταβάλλεσθαι δόξει) και συνεπώς είναι αναξιόπιστη (οὐδὲν ἔχειν πιστόν)». Η γνώμη του Δημοσθένη είναι εντελώς αντίθετη και στηρίζεται σε ιστορικά παραδείγματα (αντικειμενικότητα) αναμφισβήτητα (έμοι... δοκεῖ τούναντίον..., οὐδέν' ἂν ἀντειπεῖν οἶομαι). Η Αθήνα με πολλή γενναιοδωρία έσωσε στο παρελθόν τους Θηβαίους, τους Λακεδαιμονίους και τους Ευβοείς και τους έκαμε συμμάχους έπειτα (Λακεδαιμονίους... Θηβαίους... Εὐβοέας ἔσωσεν ἢ πόλις...). Κριτήριο και κίνητρο των ενεργειών της τότε ήταν η σωτηρία των αδικούμενων (δίκαιον) (τούς ἀδικουμένους σώζειν). Και τώρα πρέπει να μείνει σταθερή στην ίδια αρχή, δηλ. να βοηθήσει τους αδικούμενους Μεγαλοπολίτες. Ποιος λοιπόν αλλάζει πολιτική στάση; Η πόλη μας που μένει σταθερή στις αρχές του δικαίου και της ισότητας των κρατών (διεθνές δίκαιο) (εξυπηρετώντας παράλληλα και το δικό της συμφέρον) ή όσοι παραβιάζουν το δίκαιο (= οι Λακεδαιμόνιοι) από πλεονεξία και ηγεμονική διάθεση;

[14] Λακεδαιμονίους (ἔσωσεν ἢ πόλις) Πρέπει να αναφέρεται ο Δημοσθένης στην περίπτωση του Ιφικράτη (βλ. το σχόλιο §12: ἐλθόντων πάντων Πελοποννησίων), κυρίως όμως στη βοήθεια των Αθηναίων κατά τη μάχη της Μαντινείας (362 π.Χ.).

πρότερον Θηβαίους Εννοεί τη βοήθεια των Αθηναίων (379 π.Χ.) για την απελευθέρωση της Θήβας από τους

Σπαρτιάτες, που είχαν καταλάβει την Καδμεία, την ακρόπολη των Θηβών το 382 π.Χ. (βλ. Εισαγωγή, «Το Ιστορικό πλαίσιο του λόγου»)

Εύβοέας Το 358 π.Χ. οι Αθηναίοι έστειλαν στην Εύβοια στρατιωτική δύναμη με διοικητή τον στρατηγό Τιμόθεο, γιο του Κόνωνα, ο οποίος ανάγκασε τους Θηβαίους να εκκενώσουν το νησί, το οποίο εντάσσεται στη Δεύτερη Αθηναϊκή συμμαχία. Στο ίδιο γεγονός αναφέρεται ο Δημοσθένης στους λόγους του *Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ* §74 «ἴστε γὰρ δήπου τοῦθ' ὅτι Τιμόθεός ποτ' ἐκεῖνος ἐν ὑμῖν ἐδημηγόρησεν ὡς δεῖ βοηθεῖν καὶ τοὺς Εὐβοέας σώζειν, ὅτε Θηβαῖοι κατεδουλοῦντ' αὐτούς» και στον *Κατ' Ἀνδροτίωνος* §14 «ἴσθ' ὅτι πρῶην Εὐβοεῦσιν ἡμερῶν τριῶν ἐβοηθήσατε καὶ Θηβαίους ὑποσπόνδους (= προστατευόμενους ἀπὸ συμφωνία) ἀπεπέμψατε».

[15] τοὺς ἀδικουμένους σώζειν Ο Δημοσθένης αναφέρεται συχνά σ' αυτήν την ιδέα παρουσιάζοντάς την ως ένα χαρακτηριστικό της αθηναϊκής πολιτικής. Αλλοῦ τη συνδέει ρητά με το συμφέρον και την εδαφική ακεραιότητα της πόλης.

§§14-15 Με λόγο σύντομο, περιεκτικό, σαφή και με λογική ακολουθία διαρθρωμένο, ο Δημοσθένης θεμελιώνει την άποψή του ότι η αθηναϊκή εξωτερική πολιτική είναι σταθερή και εμπνέεται από την ιδέα της σωτηρίας ὅσων αδικούνται. Κυρίαρχο ρόλο σ' αυτό έχουν κυρίως οι ρηματικοί τύποι (στην παρεμφατική, απαρμφατική και μετοχική τους μορφή) με άξονα τα: μεταβάλλεσθαι δόξει, (οὐκέτ'... ἡμεῖς) οἱ μεταβαλλόμενοι, ἀλλ' (εἶεν ἂν οἱ μεταβαλλόμενοι), (φανήσεται τὰ πράγματα) μεταβαλλόμενα, ἔσωσεν (ἢ

πόλις), (τούς ἀδικουμένους) σώζειν (ἡ πόλις), ...καὶ... συμμάχους ἐποίησατο (ἡ πόλις). Δηλ. ἡ Αθήνα δὲν ἀλλάζει ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ἀλλὰ μένει σταθερὴ σ' αὐτήν. Στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς πολιτικῆς σώζει ὅσους ἀδικοῦνται καὶ ἔπειτα τοὺς κάνει συμμάχους τῆς.

Ασκήσεις

- 1) Να καταγραφούν τα τριτόκλιτα ουσιαστικά και οι επιμεριστικές αντωνυμίες του κειμένου (§§14-15) και να γραφεί η γενική και δοτική στον ενικό και πληθυντικό αριθμό (για ὅσα ἔχουν καὶ πληθυντικό αριθμό).
- 2) Να εντοπίσετε στο κείμενο περιπτώσεις «αττικής σύνταξης». Να κλίνετε τα αντίστοιχα ῥήματα στην ευκτική αορ. β' στη φωνή που βρίσκεται το καθένα στο κείμενο.
- 3) εἰ ποιησόμεθα... ἡ πόλις: (§14) Να μετασχηματιστεῖ ο υποθετικός λόγος στα υπόλοιπα εἶδη.
- 4) ὅτι τῶν πάντων... οἴομαι... ἡ πόλις: (§14) Να μετατραπεί ο πλάγιος λόγος σε ευθύ.
- 5) δόξει καὶ οὐδέν... ἡ πόλις: (§14) Να μετατραπεί ἡ σύνταξη σε απρόσωπη. Ποια ἡ διαφορά στη σημασία ἀπὸ τὴν προσωπική;
- 6) Ο Δημοσθένης διαφωνεῖ με τὸν ἰσχυρισμὸ μερικῶν ὅτι βοήθεια πρὸς τοὺς Ἀρκάδες σημαίνει ἀλλαγὴ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Ἀθήνας. Πῶς θεμελιώνει τὴ διαφωνία του;

Νόμισμα της Μεσσήνης. Στη μια όψη φέρει την Κεφαλή της Δήμητρας και στην άλλη τον Δία με τον Κεραυνό. Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο. (Εκδ. Αθηνών).

Κείμενο

β₃)§§16-18

Υστερόβουλες και επικίνδυνες οι προτάσεις των Λακεδαιμονίων

[16] Δοκοῦσι δὲ μοι Λακεδαιμόνιοι μάλα δεινῶν ἔργον ἀνθρώπων ποιεῖν. νῦν γὰρ φασιν ἐκεῖνοι δεῖν Ἥλειους μὲν τῆς Τριφυλίας τινὰ κομίσασθαι, Φλειασίους δὲ τὸ Τρικάρανον, ἄλλους δὲ τινὰς τῶν Ἀρκάδων τὴν αὐτῶν, καὶ τὸν Ὠρωπὸν ἡμᾶς, οὐχ ἴν' ἐκάστους ἡμῶν ἴδωσιν ἔχοντας τὰ αὐτῶν, οὐδ' ὀλίγου δεῖν· ὅψε γὰρ ἂν φιλάνθρωποι γεγονότες εἶεν·

[17] ἀλλ' ἵνα πᾶσι δοκῶσι συμπράττειν ὅπως ἕκαστοι κομίσωνται ταῦθ' ἃ φασιν αὐτῶν εἶναι, ἐπειδὴν δ' ἴωσ' ἐπὶ Μεσσήνην αὐτοί, συστρατεύωνται πάντες αὐτοῖς οὗτοι καὶ βοηθῶσι προθύμως, ἢ δοκῶσ' ἀδικεῖν, περὶ ὧν ἔφασαν ἕκαστοι σφῶν αὐτῶν εἶναι συμψήφους λαβόντες ἐκείνους, μὴ τὴν ὁμοίαν αὐτοῖς [χάριν] ἀποδιδόντες.

[18] ἐγὼ δὲ νομίζω τὴν πόλιν, πρῶτον μὲν καὶ χωρὶς τοῦ καθυφεῖναι Λακεδαιμονίοις τινὰς Ἀρκάδων, Ὠρωπὸν ἂν κομίσασθαι, καὶ μετ' ἐκείνων, ἂν τὰ δίκαια ποιεῖν ἐθέλωσι, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων τῶν οὐκ οἰομένων δεῖν Θηβαίους εἶναι ἔχειν τὰλλότρια. εἰ δ' ἄρα τοῦτ' εὐδηλον ἡμῖν γένοιτο, ὅτι μὴ Λακεδαιμονίους ἐῶντες τὴν Πελοπόννησον καταστρέψασθαι οὐχ οἰοί τ' ἐσόμεθ' Ὠρωπὸν λαβεῖν, αἰρετώτερον, εἰ οἶόν τ' εἴπειν, ἡγοῦμαι τὸν Ὠρωπὸν εἶναι ἢ Λακεδαιμονίοις Μεσσήνην προέσθαι καὶ Πελοπόννησον. οὐ γὰρ ἂν ἡγοῦμαι περὶ τούτου μόνον ἡμῖν εἶναι τὸν λόγον πρὸς ἐκείνους, ἀλλ' -ἐάσω τὸ γ' ἐπελθὸν εἴπειν μοι· περὶ πολλῶν δ' ἂν οἶμαι κίνδυνον ἡμῖν γενέσθαι.

γλωσσικά σχόλια

[16] **δοκῶ** (προσωπ.) + **δοτ.** προσωπ. (του κρίνοντος προσώπου) έχω τη γνώμη, νομίζω, μου φαίνεται ...

δεινός φοβερός, επιτήδειος, επικίνδυνος, πανούργος

κομίζομαι τι (επ)ανακτώ, αποκτώ πάλι, παίρνω κάτι πίσω (βλ. και § 11)

τὴν αὐτῶν (ενν. χώραν) αυτοπαθ. αντων. γ' προσώπου τη χώρα τους

τὰ αὐτῶν (= ἑαυτῶν) τα δικά τους, όσα τους ανήκαν

οὐχ ἴν'... ἴδωσιν όχι γιατί θέλουν, περιμένουν να δουν (σκοπός-προσδοκία)

οὐδ' ὀλίγου δεῖ ούτε κατά προσέγγιση, καθόλου, κάθε άλλο!

ὄψ'ε αργά, ὄψιμα (ως α' συνθετικό γίνεται ὄψι-, πρβλ. ὄψιμαθής = που μαθαίνει αργά, σε μεγάλη ηλικία, πρβλ. επίσης ὄψιμος, αντίθ. πρῶιμος)

[17] **ἀλλὰ** (ενν. φασίν Λακεδαιμόνιοι ταῦτα ἢ τοῦτο)

συμπράττω βοηθώ, συνεργώ

ἐπειδὰν ἴωσι (εἶμι = θα πάω) όταν θα πάνε (εκστρατεύσουν, βαδίσουν)

(ἵνα) συστρατεύωνται... καὶ (ἵνα) βοηθῶσι (τελ. προτ.) για να εκστρατεύουν μαζί... και να βοηθούν

ἢ (ἵνα) δοκῶσιν ἀδικεῖν ἢ, (αλλιώς, διαφορετικά) (για) να φανούν άδικοι, να γίνει φανερό πως αδικούν

σύμφηφος ομόψηφος, που ψηφίζει όμοια, σύμφωνος, βοηθός (συμψήφους = κατηγορ. του αντικειμ. εκείνους)

λαβόντες (εναντιωμ. μτχ.) αν και είχαν εξασφαλίσει (τη σύμφωνη γνώμη τους)

ἀποδιδόντες (υποθετ. ή αιτιολογ. μτχ.)

τὴν ὁμοίαν τὴν ἴδια (βοήθεια ή ευγνωμοσύνη)

περὶ ὧν (= περὶ ἐκείνων ᾗ) γι' αὐτά που..., για ὅσα... (η σειρά του λόγου: (φασί Λακεδαιμόνιοι ταῦτα)... ἢ (ἵνα) δοκῶσ' ἀδικεῖν μὴ ἀποδίδοντες αὐτοῖς τὴν ὁμοίαν, λαβόντες ἐκείνους συμψήφους περὶ ὧν (= περὶ ἐκείνων ᾗ) ἔφασαν ἕκαστοι εἶναι σφῶν αὐτῶν) = για ὅσα ο καθένας απ'αυτούς ισχυριζόταν πως ήταν δικά του.

καθυφεῖναι (καθυφίημι <κατὰ + ὑπὸ + ἴημι = ρίχνω) να αφήσουμε, να παραμελήσουμε δόλια, να εγκαταλείψουμε

καθυφίημι τινί (= Λακεδαιμονίοις) τινα (= τινάς) εγκαταλείπω κάποιον στη διακριτική ευχέρεια, στην εξουσία («στο έλεος») κάποιου άλλου, τον «θυσιάζω»

ἐγὼ δὲ νομίζω τὴν πόλιν... Ὠρωπὸν ἂν κομίσασθαι Εγὼ αντίθετα (ὅμως) πιστεύω ὅτι ἡ πόλη (μας)... θα μπορούσε να ανακτήσει τον Ωρωπό

μετ' ἐκείνων (ενν. τῶν Λακεδαιμονίων)

τῶν οὐκ οἰομένων δεῖν (= τῶν οἰομένων οὐ δεῖν) αυτούς που νομίζουν ὅτι δεν πρέπει

ἔχειν τὰλλότρια (= τὰ ἀλλότρια) να κατέχουν τα ξένα (εδάφη)

εὐδηλος (<εὐ̃ = καλά + δῆλος = φανερός) κατάδηλος, ολοφάνερος

καταστρέφομαι τινά υποτάσσω («μέσον ωφελείας»)

αἰρετώτερον (συγκριτ. του ρημ. επιθ. αἰρετός <μεσ. αἰροῦμαι = εκλέγω, προτιμῶ) (ὅτι εἶναι) προτιμότερο (= ενν. το απρμφ. εἶναι)

εἰ οἶόν τ' (ἐστίν) εἰπεῖν αν εἶναι δυνατόν (μπορώ, επιτρέπεται) να μιλήσω, να το πω ἔτσι (δηλ. «εἰπεῖν», ενν. οὕτως ἢ τοῦτο)

προΐεμαι (προέσθαι = απρμφ. μέσου αορ. β') αδιαφορώ, εγκαταλείπω, προδίδω, παραδίδω

περὶ τούτου (δηλ. του Ὁρωποῦ)

λόγος συνομιλία, συζήτηση, διαπραγματεύσεις

ἔασω τὸ γ' ἐπελθὸν εἰπεῖν μοι θ' αφήσω αυτό που ήρθε στο νου μου να πω

ἐπέρχεταιί μοι εἰπεῖν μου ἔρχεται στο νου να πω

ἀλλὰ - ἔασω... («αποσιώπηση» βλ. ερμηνευτικά σχόλια)

περὶ πολλῶν... γενέσθαι (η σειρά του λόγου) «Οἶμαι δὲ γενέσθαι ἄν (= ὅτι γένοιτ' ἄν) ἡμῖν κίνδυνον περὶ πολλῶν» = νομίζω πως θα κινδυνεύσουμε στο μέλλον για πολλά

ερμηνευτικά σχόλια

§§16-18 Με λόγο χωρίς οξύτητα (δοκοῦσι... δεινῶν ἔργον ἀνθρώπων ποιεῖν, αντί να πει ο ρήτορας: εἰσὶ δεινοὶ ἄνθρωποι Λακεδαιμόνιοι) αλλά διεισδυτικό (ὄψέ... ἂν φιλάνθρωποι γεγονότες εἶεν) ο Δημοσθένης φτάνει στον πυρήνα της πρότασης του Αρχίδαμου (... ἐπειδὰν δ' ἴωσ' ἐπὶ Μεσσήνην αὐτοί... (ἵνα) συστρατεύωνται πάντες αὐτοῖς... καὶ βοηθῶσι προθύμως, ἢ δοκῶσ' ἀδικεῖν). Για να συνεχίσει πάλι με το ζήτημα του Ωρωπού (αυτό το μέρος της πρότασης ενδιαφέρει πρωτίστως τους ακροατές του) υποστηρίζοντας (νομίζω) ότι για την ανάκτησή του (κομίσασθαι τὸν Ὠρωπὸν) θα βοηθήσουν και οι άλλοι που πιστεύουν ότι οι Θηβαῖοι κατέχουν ξένα εδάφη (οὐ... δεῖν Θηβαίους εἶναι ἔχειν τὰλλότρια), αλλά και οι ίδιοι οι Λακεδαιμόνιοι, αν είναι διατεθειμένοι ειλικρινά να σεβαστούν το δίκαιο (καὶ μετ' ἐκείνων, ἂν τὰ δίκαια ποιεῖν ἐθέλωσι). Παρά ταύτα, για λόγους «διπλωματικού εξωραϊσμού» (W. Jaeger) θυσιάζει τον Ωρωπό (αἵρετώτερον, μικρή η θυσία) για να μην εγκαταλειφθεί η Μεσσήνη (δεν είναι δίκαιο) και όλη η Πελοπόννησος (...Λακεδαιμονίους Μεσσήνην προέσθαι καὶ Πελοπόννησον) (μεγάλη η θυσία). Γιατί τότε πολλοί θα είναι οι κίνδυνοι για τους Αθηναίους (περὶ πολλῶν... κίνδυνον ἡμῖν γενέσθαι) Ποιοι είναι αυτοί; Δεν τους αναφέρει ο ρήτορας (ἐάσω τὸ γ' ἐπελθὸν εἰπεῖν μοι = «σχῆμα αποσιώπησης»).

[16] Μάλα δεινῶν ἔργον ἀνθρώπων Οι Λακεδαιμόνιοι ενεργούν συνήθως με υστεροβουλία και δεν αποκαλύπτουν εξ αρχής τα πραγματικά τους σχέδια, πιστεύει ο Δημοσθένης. Παρουσιάζουν τις προτάσεις τους με τρόπο επιτήδειο, ικανό να παραπλανήσει

όσους δεν τις εξετάζουν με σύνεση και σοβαρότητα. Εδώ όμως ο Δημοσθένης μιλά γι' αυτούς με γλώσσα «διπλωματική» αλλά ταυτόχρονα και ειλικρινή. Θέλει ο λόγος του να είναι ευπρεπής αλλά και αποκαλυπτικός των μύχιων σκέψεων και μακροπρόθεσμων βλέψεων των Λακεδαιμονίων. Αντί του δεινῶν θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει το «πονηρῶν» (= πανούργων, δολίων), γιατί αυτό είναι η ουσία της σκέψης του. Τούτο όμως θα εξερέθιζε τους φιλολάκωνες εκ των συμπατριωτῶν του και θα ήταν ίσως ο λόγος του γενικά λιγότερο πειστικός και αποτελεσματικός. Θα εκινείτο επίσης έξω από τα πλαίσια της ευπρεπούς αλλά και αμφίσημης διπλωματικής γλώσσας.

νῦν γὰρ φασιν ἐκεῖνοι... Αναφέρει τις συγκεκριμένες προτάσεις των Λακεδαιμονίων ο Δημοσθένης για να δικαιολογήσει και εξηγήσει (γὰρ: επεξηγηματικός) το προηγούμενο δεινῶν.

τῆς Τριφυλίας Η Τριφυλία ήταν μια μικρή περιοχή στη Δ. ακτή της Πελοποννήσου, στον Κυπαρισσιακό κόλπο, μεταξύ Ηλείας (με όριο τον Αλφειό) και της Μεσσηνίας (με όριο τη Νέδα). Στην αρχαιότητα φαίνεται πως βρισκόταν κάτω από την κυριαρχία των Ηλείων. Το 398 π.Χ., με τη βοήθεια της Σπάρτης, οι Τριφυλιακές πόλεις έγιναν ανεξάρτητες, αλλά μετά τη μάχη στα Λεύκτρα έγιναν υποτελείς των Ηλείων. Πάντως για πολλά χρόνια αποτελούσαν το «μήλο της έριδος» μεταξύ Ηλείων και Αρκάδων, και το 366 π.Χ. φαίνεται πως είναι στην κατοχή των δεύτερων. Επειδή οι Λακεδαιμόνιοι είχαν για τη Μεσσηνία τις ίδιες διεκδικήσεις που είχαν οι Ηλείοι για εδάφη της Τριφυλίας, γι' αυτό, κατά τον Δημοσθένη, η ικανοποίηση τώρα των Ηλείων θα δημιουργούσε ένα

καλό προηγούμενο για τους Λακεδαιμονίους στο μέλλον.

Τρικάρανον Ήταν ένας λόφος, κοντά στον Φλ(ε)ιούντα, οχυρωμένος από τους Αργείους που τον κατέλαβαν (370-369 π.Χ.) και τον χρησιμοποίησαν ως ορμητήριο εναντίον της πόλης, πιστής συμμάχου της Σπάρτης και μετά την ήττα της στα Λεύκτρα. («Φλιάσιοι τοίνυν φίλοι μὲν ἐγένοντο Λακεδαιμονίοις..., σφαλέντων δ' αὐτῶν ἐν τῇ ἐν Λεύκτροις μάχῃ... πιστοὶ διέμειναν...» Ξεν. Ἑλλ. 7,2,2). Οφείλει την ονομασία στο σχήμα του, καθώς αποτελείται από τρεις κορυφές (πρβλ. τὸ κάρηνον = κεφάλι, μτφρ. βουνοκορφή. Επίσης πρβλ. τὸ κάρα = κεφάλι).

Φλειασίους Οι Φλειάσιοι (ή Φλιάσιοι) είναι οι κάτοικοι του Φλ(ε)ιούντα, αρχαίας πόλης της Αρκαδίας, στη δεξιά όχθη του μικρού ποταμού Ασωπού, που διέρρεε τη Φλιασία χώρα. Αρχικά ήταν ανεξάρτητη και αυτόνομη πόλη, μέλος της δωρικής εξάπολης της Πελοποννήσου (Άργος-Κόρινθος-Σικυώνα-Επίδαυρος-Τροιζήνα). Μετά τη μάχη στα Λεύκτρα οι Φλιάσιοι είχαν συνάψει απλώς συνθήκη φιλίας με τους Θηβαίους. Η φιλία τους με τη Σπάρτη αποδίδει τώρα τους καρπούς της, γιατί στην πρόταση του Αρχίδαμου περιλαμβάνονται οι διεκδικήσεις τους για το Τρικάρανον.

[17] ἢ δοκῶσ' ἀδικεῖν Το σχέδιο των Λακεδαιμονίων ήταν να δημιουργήσουν την εντύπωση ότι επιθυμούν την εξομάλυνση της κατάστασης στην Ελλάδα και την επαναφορά του status quo ante (ἔχειν τὰ ἑαυτῶν). Σιωπηρά λοιπόν εντάσσουν σ' αυτό και τις δικές τους διεκδικήσεις επί της Μεσσηνίας. Βοηθούν τώρα τους

άλλους για ανάκτηση των εδαφών που θεωρούν ότι τους ανήκουν από παλαιά και σε κάποια στιγμή θα ζητήσουν κι αυτοί ανάλογη βοήθεια (ἵνα συστρατεύωνται πάντες αὐτοῖς...) για τη Μεσσηνία. Αν αρνηθούν θα χαρακτηριστούν άδικοι και αχάριστοι.

[18] περὶ τούτου Δηλ. για τον Ωρωπό (άλλοι: για τη Μεσσήνη).

ἀλλ' - ἔασω... εἰπεῖν μοι Ο Δημοσθένης φέρνει στο νου του τα χειρότερα, τον κίνδυνο δηλ. που μπορεί να απειλήσει την ίδια την Αθήνα, και ο οποίος θα προέλθει από την αναβίωση της σπαρτιατικής ηγεμονίας στην Πελοπόννησο. Για να διεγείρει το ενδιαφέρον των ακροατών του (και να τους εκφοβίσει ίσως) αποσιωπά αυτή του τη σκέψη. Γιατί του είναι αποκρουστική, αφού πρέπει να ανακαλέσει συνειρμούς από το οδυνηρό τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου.

Ασκήσεις

1. ἔαν, προέσθαι, ἐπελθόν, εἰπεῖν, οἶμαι, γενέσθαι (§18): Να κλιθεί η προστακτική στο χρόνο και στη φωνή που βρίσκεται το καθένα στο κείμενο.
2. Να καταγραφούν τα επιρρήματα των §§16, 17 και να γραφούν τα παραθετικά τους (εφόσον σχηματίζουν).
3. Να διατυπώσετε πάλι την §17 (ἀλλ' ἵνα... ἀποδιδόντες) θεωρώντας ότι μιλούν: α) οι Λακεδαιμόνιοι (π.χ. = ἀλλὰ (φαμέν ταῦτα) ἵνα...), β) όλοι όσοι αναφέρονται στην §16 (Ηλείοι, Φλειάσιοι κ.λπ.) (π.χ. ἀλλὰ φασὶν οἱ Λακεδαιμόνιοι ταῦτα ἵνα...).

4. **Δοκοῦσι... ποιεῖν (§16):** Να μετατραπεί η σύνταξη σε απρόσωπη και να δηλωθεί η διαφορά της από την προσωπική.
5. Σε τι αποβλέπει πραγματικά, κατά την άποψη του Δημοσθένη, το σχέδιο των Λακεδαιμονίων για την τακτοποίηση εδαφικών διεκδικήσεων μέσα και έξω από την Πελοπόννησο;
6. Ο Δημοσθένης πιστεύει πως η ανάκτηση του Ωρωπού από την Αθήνα μπορεί να γίνει κάτω από ορισμένες συνθήκες. Ποιες είν' αυτές; Των ρηματικών τύπων που τις εκφράζουν να γραφούν το β' και γ' ενικό πρόσωπο στον παρατατικό της οριστικής της ίδιας φωνής.
7. Σε ποια περίπτωση και για ποιο σοβαρό λόγο πιστεύει ο Δημοσθένης ότι είναι δυνατόν ν' αποσύρουν οι Αθηναίοι τις διεκδικήσεις τους για τον Ωρωπό;

Κείμενο
γ) §§ 19-31

Οι Αθηναίοι πρέπει: α) να βοηθήσουν τώρα τους Αρκάδες, β) να προστατεύσουν τα δίκαια των βοιωτικών και πελοποννησιακών πόλεων από τις αυθαιρεσίες των Θηβαίων και των Σπαρτιατών και γ) να εξασφαλίσουν μόνο αυτοί τη σωτηρία των Μεγαλοπολιτών

[19] Ἄλλὰ μὴν ἄ γέ φασιν πεπραῆχθαι διὰ Θηβαίους τοῖς Μεγαλοπολίταις ὑπεναντία πρὸς ἡμᾶς, ἄτοπον νῦν [μὲν] ἐν κατηγορίας μέρει ποιεῖσθαι, βουλομένων δὲ γενέσθαι φίλων αὐτῶν, ἵνα τούναντίον εὖ ποιῶσιν ἡμᾶς, βασκαίνειν καὶ σκοπεῖν ἐξ ὅτου τρόπου μὴ γενήσονται, καὶ μὴ γιγνώσκειν ὅτι, ὅσω ἂν σπουδαιοτέρους τούτους περὶ Θηβαίους γεγενημένους ἀποδείξωσι, τοσοῦτῳ πλείονος ὀργῆς αὐτοὶ δικαίως ἂν τυγχάνοιεν, εἰ τοιούτων συμμάχων τὴν πόλιν, ὅτ' ἐφ' ὑμᾶς προτέρους ἦλθον ἢ Θηβαίους, ἀπεστέρησαν.

[20] ἀλλ', οἶμαι, ταῦτα μὲν ἐστὶ δεύτερον ἀνθρώπων βουλομένων ἑτέρων ποιῆσαι τούτους συμμάχους. ἐγὼ δ' οἶδα, ὅσ' ἂν ἐκ λογισμοῦ σκοπῶν τις εἰκάσαι, καὶ τοὺς πολλοὺς οἶμαι ὑμῶν ἐμοὶ ταῦτὰ φήσειν, ὅτι εἰ λήψονται Μεγάλην πόλιν Λακεδαιμόνιοι, κινδυνεύσει Μεσσήνη· εἰ δὲ καὶ ταύτην λήψονται, φῆμ' ἡμᾶς ἔσεσθαι συμμάχους Θηβαίων.

[21] πολὺ δὴ κάλλιον καὶ ἄμεινον τὴν μὲν Θηβαίων συμμαχίαν αὐτοὺς παραλαβεῖν, τῇ δὲ Λακεδαιμονίων πλεονεξία μὴ 'πιτρέψαι, ἢ νῦν ὀκνοῦντας μὴ τοὺς

Θηβαίων σώσωμεν συμμάχους, τούτους μὲν προέσθαι, πάλιν δὲ σώζειν αὐτούς τοὺς Θηβαίους, καὶ προσέτ' ἐν φόβῳ καθεστάναι περὶ ἡμῶν αὐτῶν.

[22] οὐ γὰρ ἔγωγ' ἀδεὲς τοῦθ' ὑπολαμβάνω τῇ πόλει, τὸ λαβεῖν Μεγάλην πόλιν Λακεδαιμονίους καὶ πάλιν γενέσθαι μεγάλους. ὁρῶ γὰρ αὐτούς καὶ νῦν οὐχ ὑπὲρ τοῦ μὴ παθεῖν τι κακὸν πολεμεῖν αἰρουμένους, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κομίσασθαι τὴν πρότερον οὔσαν αὐτοῖς δύναμιν· ὧν δ', ὅτ' ἐκείνην εἶχον, ὠρέγοντο, ταῦθ' ὑμεῖς μᾶλλον ἴσως εἰδότες ἢ ἄν γὼ φοβοῖσθ' ἂν εἰκότως

[23] Ἡδέως δ' ἂν πυθοίμην τῶν λεγόντων καὶ τοὺς Θηβαίους μισεῖν φασκόντων καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, πότερ' ἑκάτεροι μισοῦσιν, οὓς δὴ μισοῦσιν, ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τοῦ συμφέροντος ὑμῖν, ἢ ὑπὲρ Λακεδαιμονίων μὲν Θηβαίους, ὑπὲρ δὲ Θηβαίων Λακεδαιμονίους ἑκάτεροι. εἰ μὲν γὰρ ὑπὲρ ἐκείνων, οὐδετέροις ὡς μαινομένοις πείθεσθαι προσήκει· εἰ δ' ὑπὲρ ὑμῶν φήσουσι, τί πέρα τοῦ καιροῦ τοὺς ἑτέρους ἐπαίρουσιν; ἔστι γὰρ, ἔστι Θηβαίους ταπεινοὺς ποιεῖν ἄνευ τοῦ Λακεδαιμονίους ἰσχυροὺς καθιστάναι, καὶ πολὺ γε ῥᾶον·

[24] ὡς δ', ἐγὼ πειράσομαι πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν. ἴσμεν ἅπαντες τοῦθ' ὅτι τὰ μὲν δίκαια πάντες, ἐὰν καὶ μὴ βούλωνται, μέχρι τοῦ γ' αἰσχύνονται μὴ πράττειν, τοῖς δ' ἀδίκους ἐναντιοῦνται φανερώς, ἄλλως τε κἂν τινες βλάπτωνται· καὶ τοῦτο λυμαινόμενον πάνθ' εὐρήσομεν, καὶ ταύτην ἀρχὴν οὔσαν πάντων τῶν κακῶν, τὸ μὴ θέλειν τὰ δίκαια πράττειν ἀπλῶς.

[25] ἵνα τοίνυν μὴ τοῦτ' ἐμποδῶν γένηται τῷ Θηβαίους γενέσθαι μικροῦς, τὰς μὲν Θεσπιάς καὶ τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὰς Πλαταιὰς κατοικίζεσθαι φῶμεν δεῖν καὶ συμπράττωμεν αὐτοῖς καὶ τοὺς ἄλλους ἀξιῶμεν (ταῦτα γὰρ καὶ καλὰ καὶ δίκαια, μὴ περιορᾶν πόλεις ἀρχαίας ἐξανεστῶσας), τὴν δὲ Μεγάλην πόλιν καὶ τὴν Μεσσήνην μὴ προῶμεθα τοῖς ἀδικοῦσι, μηδ' ἐπὶ τῇ προφάσει τῇ Πλαταιῶν καὶ Θεσπιῶν τὰς οὔσας καὶ κατοικουμένας πόλεις ἀναιρεθείσας περιῶμεν.

[26] κὰν ἦ ταῦτα πρόδηλα, οὐδεὶς ὅστις οὐ βουλήσεται παύσασθαι Θηβαίους ἔχοντας τὴν ἀλλοτρίαν· εἰ δὲ μὴ, πρῶτον μὲν ἐναντίους ἔξομεν πρὸς ἐκεῖνα τούτους εἰκότως, ὅταν ἡγῶνται τὴν ἐκείνων κατοικίσιον αὐτοῖς ὄλεθρον φέρειν, εἴτ' ἀνήνυτα πράγμαθ' ἔξομεν αὐτοῖ· τί γὰρ ὡς ἀληθῶς ἔσται πέρας, ὅταν αἰεὶ τὰς μὲν οὔσας πόλεις ἐῶμεν ἀναιρεῖν, τὰς δ' ἀνήρημένας ἀξιῶμεν οἰκίζειν;

[27] Λέγουσι τοίνυν οἱ μάλιστα δοκοῦντες δίκαια λέγειν ὡς δεῖ τὰς στήλας καθελεῖν αὐτοὺς τὰς πρὸς Θηβαίους, εἴπερ ἡμέτεροι βεβαίως ἔσονταί σύμμαχοι. οἱ δὲ φασὶ μὲν αὐτοῖς οὐ στήλας, ἀλλὰ τὸ συμφέρον εἶναι τὸ ποιοῦν τὴν φιλίαν, τοὺς δὲ βοηθοῦντας ἑαυτοῖς, τούτους νομίζουσιν εἶναι συμμάχους. ἐγὼ δ', εἰ τὰ μάλιστ' εἰσὶ τοιοῦτοι, ὡδὶ πῶς ἔχω. φημὶ δεῖν ἅμα τούτους ἀξιοῦν καθαιρεῖν τὰς στήλας καὶ Λακεδαιμονίους ἄγειν εἰρήνην, ἐὰν δὲ μὴ θέλωσι ποιεῖν ὁποῖοι ταῦτα, τότε ἤδη μετὰ τῶν ἐθελόντων ἡμᾶς γίνεσθαι.

[28] εἴτε γὰρ εἰρήνης γιγνομένης αὐτοῖς οἱ Μεγαλοπολίται τῆς Θηβαίων συμμαχίας ἔξονται,

φανεροὶ πᾶσιν ἔσονται τὴν πλεονεξίαν τὴν Θηβαίων, οὐ τὸ δίκαιον αἰρούμενοι· εἴτε συμμάχους ἡμᾶς ἀδόλως τῶν Μεγαλοπολιτῶν ποιουμένων μὴ ἠθελήσουσιν ἄγειν εἰρήνην οἱ Λακεδαιμόνιοι, δῆλοι δῆπου πᾶσιν ἔσονται, οὐχ ἵνα Θεσπιαὶ κατοικισθῶσι ποιούμενοι τὴν σπουδὴν, ἀλλ' ἵνα τοῦ πολέμου περιεστηκότες Θηβαίοις τὴν Πελοπόννησον ὑφ' αὐτοῖς ποιήσονται.

[29] θαυμάζω δ' ἐνίων, εἰ τὸ μὲν Θηβαίων συμμάχους εἶναι τοὺς Λακεδαιμονίων ἐχθροὺς φοβοῦνται, εἰ δὲ καταστρέφονται Λακεδαιμόνιοι τούτους, μηδὲν ἠγοῦνται φοβερόν, καὶ ταῦτ' ἔργῳ πείραν ἡμῖν δεδωκότες τοῦ χρόνου ὅτι Θηβαῖοι μὲν τούτοις συμμάχοις ἐπὶ Λακεδαιμονίους αἰεὶ χρῶνται, Λακεδαιμόνιοι δ' ὅτ' εἶχον αὐτούς, ἐφ' ἡμᾶς ἐχρῶντο.

[30] Οἶμαι τοίνυν ἔγωγε κάκεῖν' ἐνθυμεῖσθαι δεῖν, ὅτι μὴ προσδεξαμένων μὲν ὑμῶν τοὺς Μεγαλοπολίτας, ἐὰν μὲν ἀναιρεθῶσι καὶ διοικισθῶσιν, ἰσχυροῖς Λακεδαιμονίοις ἔστιν εὐθύς εἶναι, ἐὰν δὲ σωθῶσιν ἄρα, ὡς ἤδη τι καὶ παρ' ἐλπίδας ἐξέβη, βέβαιοι σύμμαχοι Θηβαίων δικαίως ἔσονται· ἂν δὲ προσδέξησθε, τούτοις μὲν ὑπάρξει ἤδη σωθῆναι δι' ὑμᾶς, τὸ δὲ συμβησόμενον, τὸν τοῦ κινδύνου λογισμὸν μετενεγκόντες, σκοπῶμεν ἐπὶ Θηβαίων καὶ Λακεδαιμονίων.

[31] ἂν μὲν τοίνυν καταπολεμηθῶσιν οἱ Θηβαῖοι, ὥσπερ αὐτούς δεῖ, οὐκ ἔσονται μείζους τοῦ δέοντος οἱ Λακεδαιμόνιοι, τούτους ἔχοντες ἀντιπάλους τοὺς Ἀρκάδας ἐγγὺς οἰκοῦντας· ἂν δ' ἀνενέγκωσιν ἄρ' οἱ

Θηβαῖοι καὶ σωθῶσιν, ἀλλ' οὖν ἀσθενέστεροί γ' ἔσονται, ἡμῖν συμμάχων γεγενημένων τῶνδε καὶ δι' ἡμᾶς σεσωμένων. ὥστε πανταχῇ συμφέρει μῆτε προέσθαι τοὺς Ἀρκάδας μῆτε δι' αὐτοὺς, ἂν ἄρα σωθῶσι, περιγεγονέναι δοκεῖν, μηδὲ δι' ἄλλους τινάς, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς.

Χώρος των επιχειρήσεων του Γ' Ιερού πολέμου. (Εκδ. Αθηνών).

μετάφραση

Οι Μεγαλοπολίτες ζητούν τη φιλία των Αθηναίων

[§19] Όσες όμως εχθρικές πράξεις ισχυρίζονται (οι αντίπαλοί μου) πως έχουν διαπράξει εναντίον μας¹ οι Μεγαλοπολίτες εξ αιτίας των Θηβαίων είναι αδικαιολόγητο να τις θεωρούμε τώρα ως κατηγορία εναντίον τους, κι ενώ αυτοί θέλουν να γίνουν φίλοι μας για να μας ευεργετούν ανταποδίδοντας τη φιλία μας, (είναι άτοπο) εμείς να τους κακολογούμε και να κοιτάζουμε με ποιο τρόπο δεν θα γίνουν· και δεν καταλαβαίνουν οι αντίπαλοί μου ότι όσο πιο σημαντικοί (για τους Θηβαίους) αποδείξουν πως υπήρξαν αυτοί² τόσο περισσότερο μπορεί να οργιστείτε εναντίον τους δικαιολογημένα, γιατί αποστέρησαν την πόλη μας από τέτοιους συμμάχους, όταν ήρθαν σ' εσάς πρώτα³ οι Αρκάδες προτού να πάνε στους Θηβαίους.

Κινδυνεύει η Μεσσήνη, αν κατακτηθεί η Μεγαλόπολη από τους Σπαρτιάτες

[§20] Νομίζω όμως πως αυτή είναι η δεύτερη προσπάθεια κάποιων ανθρώπων⁴ που θέλουν να τους κάμουν συμμάχους άλλων⁵. Εγώ εξάλλου γνωρίζω, όσο μπορεί να συμπεράνει κανείς εξετάζοντας με τη λογική του τα πράγματα, κι ελπίζω πως θα συμφωνήσουν μαζί μου οι περισσότεροι από σας, ότι θα κινδυνεύσει η Μεσσήνη, αν οι Λακεδαιμόνιοι καταλάβουν (κατακτήσουν) τη Μεγαλόπολη· κι αν κυριεύσουν κι αυτήν, τότε λέω πως εμείς θα γίνουμε σύμμαχοι των Θηβαίων⁶.

Οι Αθηναίοι πρέπει ν' αναλάβουν την προστασία των Μεγαλοπολιτών.

[§21] Είναι βέβαια εντιμότερο (τιμητικότερο) και πιο συμφέρον (δείγμα μεγάλης γενναιοδωρίας) να αναλάβουμε εμείς οι ίδιοι⁷ τους συμμάχους⁸ των Θηβαίων και να μην υποχωρήσουμε στην πλεονεξία των Λακεδαιμονίων, παρά, διστάζοντας τώρα μήπως σώσουμε τους συμμάχους των Θηβαίων, αυτούς μεν ν' αφήσουμε αβοήθητους (στην τύχη τους) να σώσουμε δε πάλι τους ίδιους τους Θηβαίους και επιπλέον να φοβόμαστε για τους ίδιους τους εαυτούς μας.

Οι Σπαρτιάτες επιδιώκουν να επανακτήσουν την παλαιά τους δύναμη.

[§22] Γιατί εγώ τουλάχιστον αυτό θεωρώ επικίνδυνο για την πόλη, να καταλάβουν οι Λακεδαιμόνιοι τη Μεγαλόπολη και να ξαναγίνουν μεγάλοι. Επειδή βλέπω ότι αυτοί και τώρα επιλέγουν τον πόλεμο όχι για να μην πάθουν κάτι κακό, αλλά για να επανακτήσουν τη δύναμη που είχαν πρωτύτερα. Όσα δε ορέγονταν τότε, όταν είχαν εκείνη τη δύναμη, αυτά δικαιολογημένα να τα φοβάστε εσείς, επειδή ασφαλώς τα γνωρίζετε καλύτερα από μένα.

Ποιες πρέπει να είναι οι αρχές της εξωτερικής πολιτικής της Αθήνας

[§23] Ευχαρίστως θα ζητούσα να μάθω απ' αυτούς που μιλούν και ισχυρίζονται ότι μισούν και τους Θηβαίους και τους Λακεδαιμονίους, για ποιο λόγο ο καθένας τους μισεί, όποιον βέβαια μισεί, για σας και το συμφέρον σας, ή ο ένας μισεί τους Θηβαίους για χάρη των Λακεδαιμονίων κι ο άλλος τους Λακεδαιμονίους για χάρη των Θηβαίων. Γιατί, αν μισούν για το συμφέρον

εκείνων, δεν αρμόζει ν' ακούτε ούτε τον ένα ούτε τον άλλο, γιατί σκέφτονται παράλογα. Αν όμως ισχυριστούν ότι τους μισούν για το συμφέρον σας, γιατί αναθαρρύνουν παράκαιρα τους άλλους;⁹

Αιτία όλων των δεινών είναι οι αδικίες.

[§24] Γιατί είναι δυνατόν, είναι όντως δυνατόν να ταπεινώσουμε τους Θηβαίους χωρίς να ισχυροποιήσουμε τους Λακεδαιμονίους¹⁰, και μάλιστα πολύ εύκολα. Με ποιο τρόπο, εγώ θα προσπαθήσω να σας πω. Γνωρίζουμε όλοι μας τούτο, ότι τα δίκαια όλοι οι άνθρωποι, ενώ στην πραγματικότητα δεν θέλουν, ως ένα σημείο τουλάχιστον, ντρέπονται να μην τα πράττουν, και ότι εναντιώνονται φανερά στις αδικίες, ιδιαίτερα, όταν μερικοί βλάπτονται απ' αυτές. Και θα διαπιστώσουμε ότι αυτό τα καταστρέφει όλα κι αυτό είναι η αιτία όλων των κακών, το να μη θέλουμε οι άνθρωποι γενικά να πράττουμε τα δίκαια.

Αποκατάσταση του δικαίου στη Βοιωτία και προστασία του στην Πελοπόννησο.

[§25] Για να μην αποτελέσει λοιπόν τούτο εμπόδιο στο να γίνουν οι Θηβαίοι μικροί, ας δηλώσουμε πως πρέπει να επανιδρυθούν οι Θεσπιές, ο Ορχομενός και οι Πλαταιές¹¹ και ας συμπράττουμε μ' αυτούς¹² και ας απαιτούμε από τους άλλους να κάνουν το ίδιο (γιατί αυτά είναι και έντιμα και δίκαια, να μην ανεχόμαστε να καταστρέφονται πόλεις αρχαίες)' αλλά και τη Μεγαλόπολη και τη Μεσσήνη ας μην τις παραδώσουμε στους άδικους¹³ ούτε να ανεχθούμε να καταστραφούν πόλεις που υπάρχουν και κατοικούνται, με την πρόφαση της καταστροφής των Πλαταιών και των Θεσπιών.

Να πάψουν οι Θηβαίοι να κατέχουν ξένη χώρα.

[§26] Κι αν διακηρύξουμε φανερά αυτές τις αρχές¹⁴, δεν υπάρχει κανείς που να μη θελήσει να πάψουν οι Θηβαίοι να κατέχουν την ξένη χώρα. Αλλιώς πρώτα-πρώτα θα τους έχουμε αυτούς εύλογα αντίθετους σ' εκείνα τα σχέδια, όταν νομίσουν ότι η επανεγκατάσταση των κατοίκων εκείνων θα φέρει καταστροφή σ' αυτούς, κι έπειτα εμείς οι ίδιοι θα έχουμε προβλήματα ατελεύτητα. Γιατί ποια θα είναι στ' αλήθεια η κατάληξη, όταν κάθε φορά αφήνουμε να καταστρέφονται οι κατοικούμενες πόλεις, ενώ απαιτούμε να επανιδρύνονται οι κατεστραμμένες;

Το συμφέρον δημιουργεί τη φιλία, όχι οι συμμαχίες.

[§27] Λένε λοιπόν, όσοι θεωρούνται πως μιλούν απόλυτα σύμφωνα με το δίκαιο, ότι πρέπει οι Μεγαλοπολίτες να καταστρέψουν τις στήλες¹⁵ που αναγράφουν τη συμμαχία τους με τους Θηβαίους, αν βέβαια πρόκειται να είναι στο μέλλον πιστοί σύμμαχοί μας. Εκείνοι όμως υποστηρίζουν ότι γι' αυτούς όχι οι στήλες αλλά το συμφέρον¹⁶ είναι αυτό που δημιουργεί τη φιλία και ότι, εκείνους που τους βοηθούν, αυτούς θεωρούν συμμάχους. Εγώ όμως, αν αυτές είναι γενικά οι απόψεις τους, έχω την εξής γνώμη: Πιστεύω πως πρέπει συγχρόνως να προβάλλουμε την αξίωση οι Μεγαλοπολίτες να καταστρέψουν τις στήλες και οι Λακεδαιμόνιοι να τηρούν ειρηνική στάση, κι αν κάποιος από τους δύο δε θέλει να πράξει αυτά, τότε πια εμείς να ταχθούμε με το μέρος εκείνων που τα δέχονται.

Οι πραγματικοί στόχοι της πολιτικής των Μεγαλοπολιτών και των Λακεδαιμονίων.

[§28] Γιατί, αν οι Μεγαλοπολίτες εξακολουθήσουν να είναι σύμμαχοι των Θηβαίων¹⁷, ενώ θα έχουν εξασφαλίσει την ειρήνη, θ' αποδείξουν καθαρά σε όλους ότι προτιμούν την πλεονεξία των Θηβαίων, όχι το δίκαιο. Αν πάλι οι Λακεδαιμόνιοι δε θελήσουν να τηρούν ειρηνική στάση, ενώ εμείς έχουμε συνάψει άδολη συμμαχία με τους Μεγαλοπολίτες, θα γίνουν φανεροί σε όλους ότι δεν ενδιαφέρονται για να κατοικηθούν πάλι οι Θεσπιές, αλλά για να θέσουν υπό την εξουσία τους την Πελοπόννησο την ώρα που ο πόλεμος περισφίγγει τους Θηβαίους.

Οι Θηβαίοι και οι Λακεδαιμόνιοι δε χρησιμοποιούν τους συμμάχους τους με τον ίδιο τρόπο.

[§29] Απορώ δε με μερικούς¹⁸, γιατί φοβούνται το να είναι σύμμαχοι των Θηβαίων οι εχθροί των Λακεδαιμονίων, αν όμως οι Λακεδαιμόνιοι υποτάξουν αυτούς, τούτο δεν το θεωρούν καθόλου φοβερό, και μάλιστα ενώ ο χρόνος μάς έχει διδάξει έμπρακτα ότι οι Θηβαίοι χρησιμοποιούν ανέκαθεν αυτούς ως συμμάχους εναντίον των Λακεδαιμονίων, ενώ οι Λακεδαιμόνιοι, όταν τους είχαν στην εξουσία τους, τους χρησιμοποιούσαν εναντίον μας.

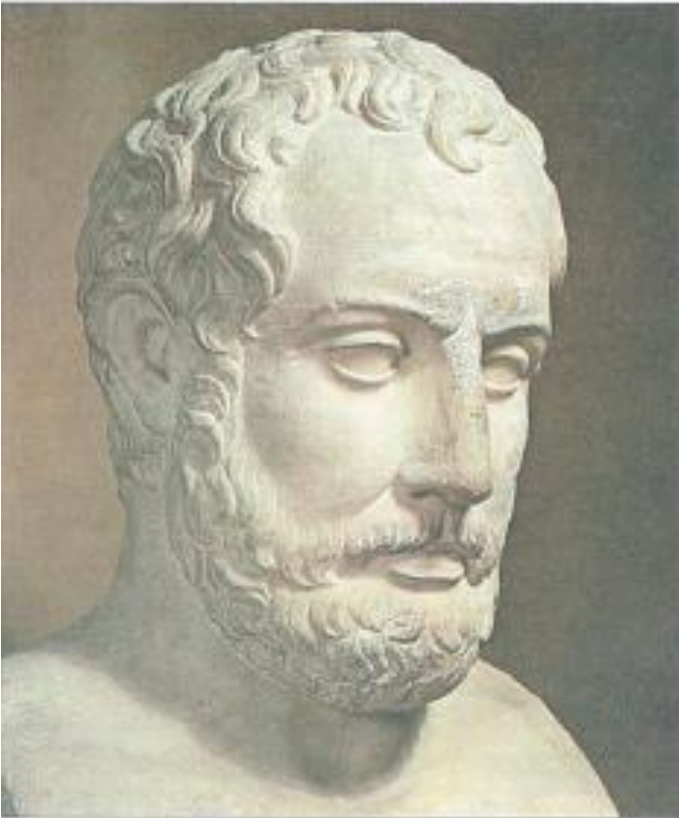
Η υποταγή των Μεγαλοπολιτών ισχυροποιεί τη Σπάρτη, ενώ η σωτηρία τους, χωρίς αθηναϊκή βοήθεια, ενισχύει τη Θήβα.

[§30] Νομίζω λοιπόν, εγώ τουλάχιστον, ότι πρέπει κι εκείνο να έχετε στο νου σας, ότι, αν δεν δεχθείτε τους Μεγαλοπολίτες ως συμμάχους, αν υποταχθούν και διασκορπιστούν¹⁹, θα μπορέσουν οι Λακεδαιμόνιοι να γίνουν γρήγορα ισχυροί. Αν όμως κατά τύχη σωθούν, όπως πράγματι συνέβη μέχρι τώρα κάτι τέτοιο

ανέλπιστα, δικαιολογημένα θα είναι σταθεροί σύμμαχοι των Θηβαίων. Αν όμως τους δεχθείτε, θα έχουν μεν τη δυνατότητα αυτοί να σωθούν πλέον χάρη σ' εσάς, ας εξετάσουμε όμως τι πρόκειται να συμβεί με τους Θηβαίους και τους Λακεδαιμονίους, αφού μεταφέρουμε τον υπολογισμό του κινδύνου σ' αυτούς²⁰.

Η σωτηρία των Μεγαλοπολιτών πρέπει να οφείλεται μόνο στους Αθηναίους.

[§31] Αν λοιπόν νικηθούν στον πόλεμο οι Θηβαίοι, όπως ακριβώς πρέπει να τους συμβεί, δεν πρόκειται να γίνουν μεγαλύτεροι απ' όσο πρέπει οι Λακεδαιμόνιοι, αν έχουν αντιπάλους αυτούς τους Αρκάδες που κατοικούν πλησίον τους. Αν τυχόν όμως ανακτήσουν τη δύναμή τους οι Θηβαίοι και σωθούν, τουλάχιστον θα είναι ασθενέστεροι, αφού θα έχουν γίνει σύμμαχοί μας αυτοί εδώ οι Αρκάδες και θα έχουν σωθεί χάρη σ' εμάς. Επομένως συμφέρει από κάθε άποψη ούτε να εγκαταλείψουμε τους Αρκάδες, ούτε, αν τυχόν σωθούν, να θεωρούν ότι σώθηκαν μόνοι τους, ούτε χάρη σε κάποιους άλλους, αλλά χάρη σ' εσάς²¹.

Ο ρήτορας Αισχίνης. Ρωμαϊκό αντίγραφο από προτομή του 4ου αι. π.Χ. Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο (Εκδ. Αθηνών).

ερμηνευτικά σχόλια

- 1. Εννοεί τη συμπαρατάξη των Μεγαλοπολιτών και των γύρω τους Αρκάδων με τους Θηβαίους στη Μαντίνεια εναντίον των Αθηναίων που ήσαν σύμμαχοι των Σπαρτιατών.**
- 2. Οι Μεγαλοπολίτες (βλ. και σημ. 1).**
- 3. Μετά τη μάχη στα Λεύκτρα (371 π.Χ.) οι Αρκάδες και οι Μεσσήνιοι απευθύνθηκαν πρώτα στους Αθηναίους και ζήτησαν βοήθεια για ν' αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους από τη Σπάρτη. Η Αθήνα τώρα έχει αυξημένο κύρος και εμπνέει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη**

στις ελληνικές πόλεις. Μετά την ίδρυση της Δεύτερης Αθηναϊκής συμμαχίας (378/77 π.Χ.) και την ήττα της Σπάρτης στα Λεύκτρα, έχει πάλι την αδιαφιλονίκητη ναυτική υπεροχή στην Ελλάδα και βρίσκεται σε νέα ανοδική πορεία. Επειδή όμως οι Αθηναίοι αρνήθηκαν να τους δώσουν τη βοήθεια που ζήτησαν, αυτοί στράφηκαν προς τη Θήβα, που πρόθυμα τους προσέφερε βοήθεια και τους έκαμε συμμάχους της, ενισχύοντας έτσι την ηγεμονική της θέση στην Ελλάδα.

4. Εννοεί τους σημερινούς ρήτορες που εισηγούνται την απόρριψη του αιτήματος των Μεγαλοπολιτών για συμμαχία με την Αθήνα. Είναι οι ίδιοι που και στο παρελθόν έκαμαν ανάλογες, ζημιογόνες για την πόλη, εισηγήσεις (βλ. και σημ. 3).

5. Δηλ. των Λακεδαιμονίων, αφού εύκολα θα τους υποτάξουν, αν μείνουν αβοήθητοι.

6. Η κυριαρχία και πάλι της Σπάρτης στην Πελοπόννησο, αν υποτάξει τους Αρκάδες και τους Μεσσηνίους, θα αναβιώσει τις ηγεμονικές της διαθέσεις. Τούτο προφανώς θα υποχρεώσει τους Αθηναίους να συνάψουν συμμαχία με τους Θηβαίους, για την αντιμετώπιση του νέου κινδύνου, τον οποίο θεωρεί επικείμενο ο Δημοσθένης, που βλέπει χωρίς συναισθηματισμούς τις πολιτικές εξελίξεις.

7. Μέχρι τώρα ήταν η Θήβα εγγυητής της αυτονομίας τους, που βρισκόταν όμως κάτω από την «καλοπροαίρετη τυραννία της» (W. Jaeger)

8. «Τήν συμμαχίαν» = «τούς συμμάχους» των Θηβαίων (μετωνυμία). Πρέπει οι Αθηναίοι τώρα να αναλάβουν την προστασία των συμμάχων της Θήβας (που ταλαιπωρείται με τον Φωκικό πόλεμο). Αλλιώς θα υποχρεωθούν αργότερα να σώσουν τους ίδιους τους Θηβαίους, τους τωρινούς εχθρούς τους που κατέχουν τον Ωρωπό. Παράλληλα, οι ίδιοι οι Αθηναίοι θα ζουν με τον φόβο της απειλής από τη Σπάρτη, που θα έχει ενισχύσει την παρουσία της στην Πελοπόννησο.

9. Αν αρνηθούν βοήθεια στους Αρκάδες, θα ενθαρρύνουν έμμεσα τη Σπάρτη να τους υποτάξει, αφού η Θήβα τώρα αδυνατεί να τους προστατεύσει, λόγω της εμπλοκής της στον πόλεμο με τους Φωκείς.

10. Συμμαχώντας με τους Αρκάδες οι Αθηναίοι εξασθενίζουν τους Θηβαίους, παράλληλα δε αποτρέπουν την αύξηση της δύναμης των Σπαρτιατών, που δεν θα τολμήσουν τώρα να απειλήσουν τους Αρκάδες (βλ. και §4). Είναι η γνωστή αρχή της «ισορροπίας δυνάμεων».

11. Βλ. και §4

12. Δηλ. με τους Βοιωτούς.

13. Δηλ. στους Σπαρτιάτες.

14. Αυτές οι αρχές είναι τόσο η επανίδρυση των κατεστραμμένων βοιωτικών πόλεων όσο και η αυτονομία των Αρκάδων και της Μεσσήνης.

15. Εννοεί τις στήλες (λίθινες πλάκες), στις οποίες ήταν χαραγμένες οι συνθήκες Αρκάδων-Θηβαίων. Η καταστροφή τους θα σήμαινε και τη φανερή διάλυση των συνθηκών.

16. Μια όντως μακιαβελική αρχή (πολιτικός κυνισμός = συμφέρον), που επιδέξια ο Δημοσθένης τη βάζει στο στόμα των Αρκάδων και ο ίδιος φαίνεται να την πιστεύει, αφού αξίωμα του πολιτικού στοχασμού του είναι το συμφέρον της Αθήνας. Τούτο επιβάλλει συμμαχία με τους Αρκάδες τώρα, για αποτροπή μελλοντικής απειλής από τη Σπάρτη, την ώρα που η Θήβα είναι εξασθενημένη από τον Φωκικό πόλεμο.

17. Επειδή δεν θα δεχθούν να καταστρέψουν τις στήλες.

18. Εννοεί τους συμπολίτες του εκείνους που φοβούνται να δεχθούν τη συμμαχία των εχθρών της Σπάρτης (των Αρκάδων) με τους Θηβαίους, ενώ δε φοβούνται, αν αυτοί (υποψήφιοι τώρα σύμμαχοι των Αθηναίων) υποταχθούν στη Σπάρτη. Κατά τη γνώμη του Δημοσθένη δεν προσεγγίζουν τα πράγματα με ρεαλισμό.

19. Ήταν συνήθεια της εποχής εκείνης οι νικητές να καταστρέφουν τις οικοδομές των πόλεων που κατακτούσαν και να διασκορπίζουν τους κατοίκους τους (διοίκησις, διοικισμός, διοικίζω) κατά τμήματα σε διάφορα μέρη (πρόσφυγες). Η συνήθεια αυτή εφαρμόστηκε περισσότερο από τη Σπάρτη (στην

Πελοπόννησο) κι από τη Θήβα (στις γειτονικές της βοιωτικές πόλεις).

20. Τον κίνδυνο δηλ. που διατρέχουν οι Θηβαίοι και οι Λακεδαιμόνιοι από ενδεχόμενη συμμαχία Αθηναίων-Μεγαλοπολιτών.

21. Η σωτηρία των Αρκάδων πρέπει να προέλθει μόνο από την Αθήνα (με την αποδοχή του αιτήματος τους για συμμαχία). Σωτηρία τους από άλλη πόλη (π.χ. από τη Θήβα), από εύνοια της τύχης, ή, (το χειρότερο), υποταγή τους στη Σπάρτη, είναι εξελίξεις ανεπιθύμητες και επικίνδυνες για τους Αθηναίους, γιατί ανατρέπουν τους συσχετισμούς δυνάμεων στην Ελλάδα εις βάρος της Αθήνας.

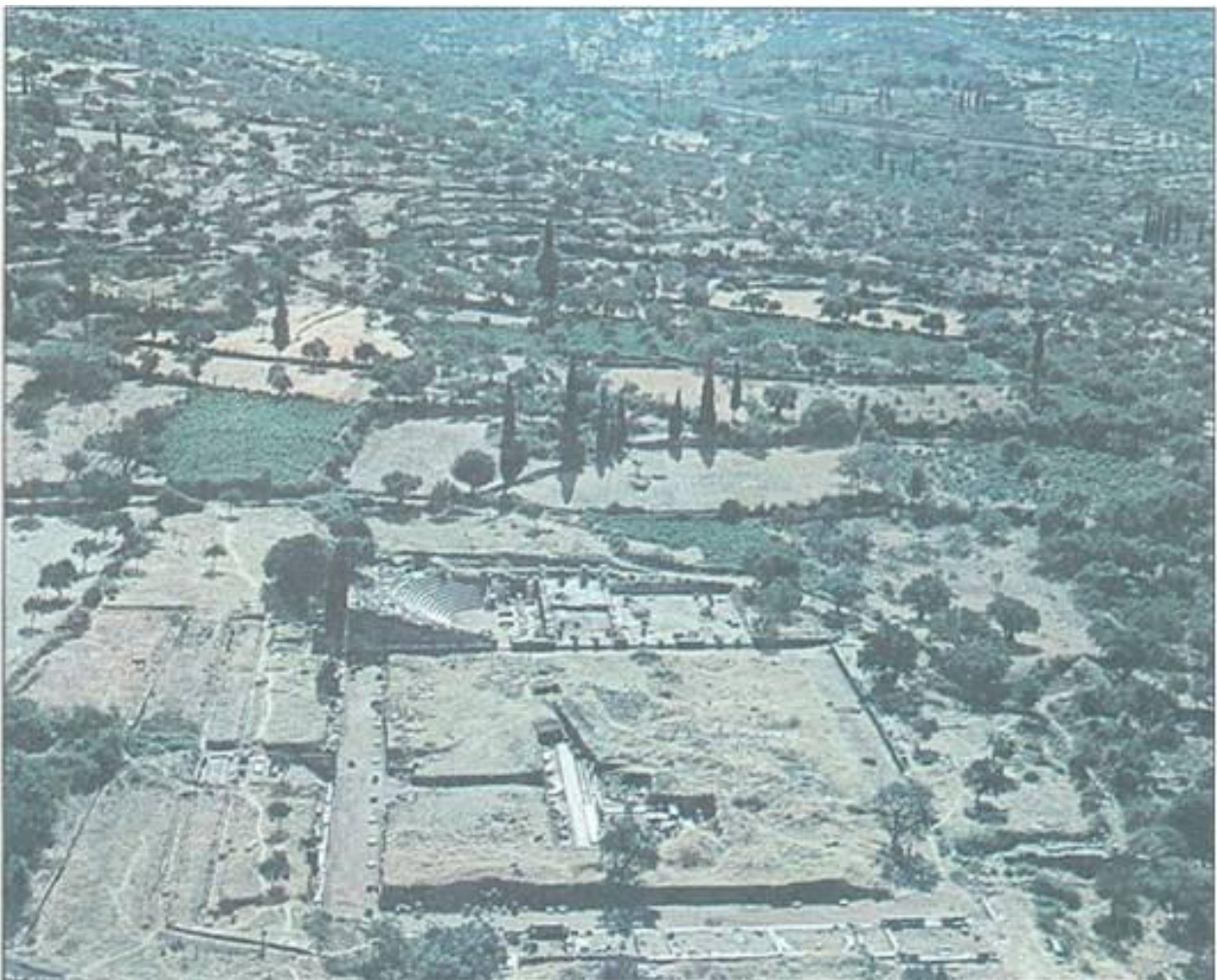

Ο Λέων της Χαιρώνειας. Μνημείο στον ομαδικό τάφο των Θηβαίων Ιερολοχιτών, που έπεσαν στη μάχη της Χαιρώνειας. Σύγχρονη αναστήλωση (Εκδ. Αθηνών).

Θέματα για συζήτηση

- 1. Ποιες συνέπειες θα έχει για την Αθήνα η απόρριψη του αιτήματος των Αρκάδων για συμμαχία μαζί της και η ενδεχόμενη υποταγή τους στη Σπάρτη;**
- 2. Ποια μομφή απευθύνει ο Δημοσθένης κατά των συμπατριωτών του που ισχυρίζονται ότι αισθάνονται μίσος για τους Θηβαίους ή τους Λακεδαιμονίους;**

3. Τη λήψη ποιων μέτρων προτείνει ο Δημοσθένης για την ταυτόχρονη αποδυνάμωση της Θήβας και της Σπάρτης, βασικών αντιπάλων της πόλης του;
4. Μερικοί Αθηναίοι εξαρτούν τη φερεγγυότητα των Αρκάδων από μια συγκεκριμένη ενέργειά τους. Ποια είναι αυτή η ενέργεια, ποια είναι η άποψη του Δημοσθένη για το ζήτημα αυτό και με ποιο τρόπο την παρουσιάζει;
5. Γιατί συμφέρει τους Αθηναίους να προέλθει η σωτηρία των Αρκάδων μόνο από την πόλη τους;

Αεροφωτογραφία της Αρχαίας Μεσσήνης. Διακρίνονται το ένα από τα δύο θέατρα και το "Συνέδριον", τόπος συγκέντρωσης των αντιπροσώπων των πόλεων της αυτόνομης Μεσσηνίας. (Εκδ. Αθηνών)

Κείμενο

4) ΕΠΙΛΟΓΟΣ (§32)

Συμφέρει την Αθήνα η βοήθεια προς τους Μεγαλοπολίτες

[32] Ἐγὼ μὲν οὖν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὰ τοὺς θεοὺς οὔτε φιλῶν οὔδετέρους οὔτε μισῶν ἴδια εἶρηκα, ἀλλ' ἃ νομίζω συμφέρειν ὑμῖν· καὶ παραινῶ μὴ προέσθαι Μεγαλοπολίτας, μηδ' ἄλλον ἀπλῶς μηδένα τῶν ἔλαττόνων τῷ μείζονι.

γλωσσικά σχόλια

[32] οὔδετέρος (<οὐδέ + ἕτερος = ἄλλος) οὔτε ο ἕνας οὔτε ο ἄλλος

μὰ + αιτιατική (προσώπου ή πράγματος), μόριο ορκωτικό (για ἄρνηση)

φιλῶ (-έω) αγαπῶ, συμπαθῶ

ἴδια προσωπικά, ιδιαίτερα

παραινῶ (-έω) προτρέπω, συμβουλεύω

ἀπλῶς γενικά

τῶν ἔλαττόνων (συγκριτ. βαθμ. του επιθ. μικρός) από τους πιο αδύνατους, τους πιο μικρούς (γεν. διαιρ.)

τῷ μείζονι (συγκριτ. βαθμ. του επιθ. μέγας) στον ισχυρότερο

ερμηνευτικά σχόλια

[32] Ο Δημοσθένης κλείνει τον λόγο του επιγραμματικά (αλλά με σαφήνεια και λιτότητα) με μια επισήμανση (οὔτε φιλῶν... οὔτε μισῶν... εἴρηκα) και με μια προτροπή (μὴ προέσθαι Μεγαλοπολίτας... τῷ μείζονι), με βασικό άξονα κι εδώ το συμφέρον των Αθηναίων (... ἃ νομίζω συμφέρειν ὑμῖν). Μ' αυτό ξεκίνησε στο κύριο μέρος του λόγου του («ΠΡΟΘΕΣΙΣ», §4) συμφέρει τῇ πόλει...) μ' αυτό και τον κλείνει (κύκλος). Γιατί αυτή είναι και η μόνιμη έγνοια του.

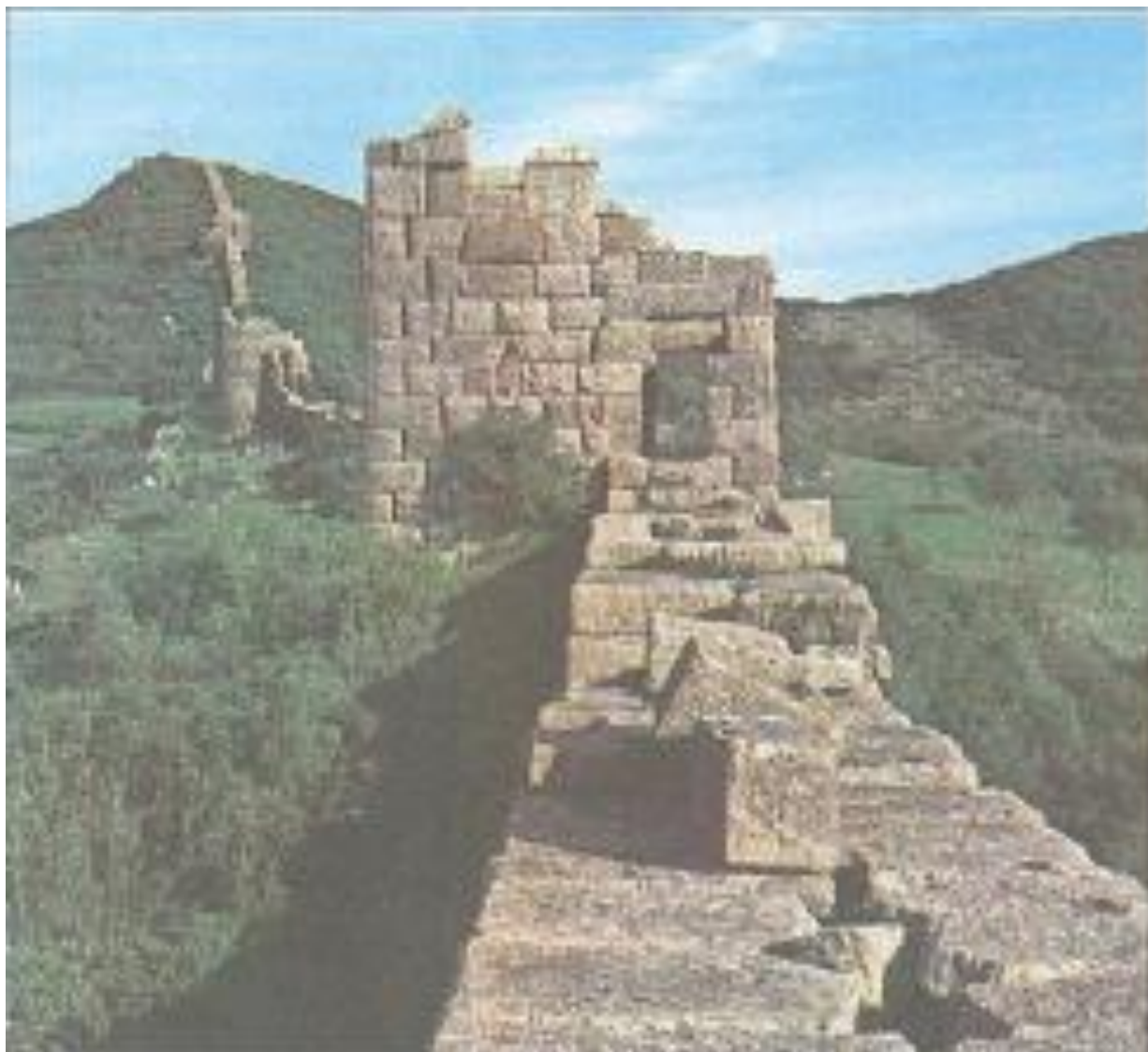
οὔτε φιλῶν οὔδετέρους οὔτε μισῶν ἴδια εἴρηκα Ενώ αντίθετα οι αντίπαλοι του μίλησαν αλληλοκατηγορούμενοι και αλληλοσυκοφαντούμενοι σαν να ήταν εκπρόσωποι των Αρκάδων ή των Λακεδαιμονίων (βλ. Προοίμιο, §1: ὥσπερ... ἤκοντες,... κατηγοροῦσι καὶ διαβάλλουσιν ἀλλήλους). Βλ. επίσης και §23.

Ασκήσεις

1. Με ποιες λέξεις του κειμένου (απλές ή σύνθετες) έχουν ετυμολογική συγγένεια οι ακόλουθες λέξεις της ν.ε.: αντιλογία, απολογία, συμφορά, συμφόρηση (πρβλ. εγκεφαλική, κυκλοφοριακή συμφόρηση), οισοφάγος, (εγ)κάθετος, συνετός.
2. φιλῶν-μισῶν: Η στάση του Δημοσθένη δηλώνεται επιγραμματικά με τις δύο αυτές, αντίθετες εννοιολογικά, μετοχές. Να την αξιολογήσετε συγκρίνοντάς την με τη στάση των άλλων ρητόρων (βλ. π.χ. §23).

3. Να επισημάνετε στην §32 τα στοιχεία του Επιλόγου (ενός ρητορικού λόγου) όπως αυτά σημειώνονται στην εισαγωγή του βιβλίου σας (βλ. σ. 20).

Τα τείχη Της Μεσσήνης. Δείγμα χαρακτηριστικό της υψηλής στάθμης της ελληνικής οχυρωματικής τον 4ο αι. π.Χ. (Εκδ. Αθηνών).

Γενική θεώρηση του λόγου

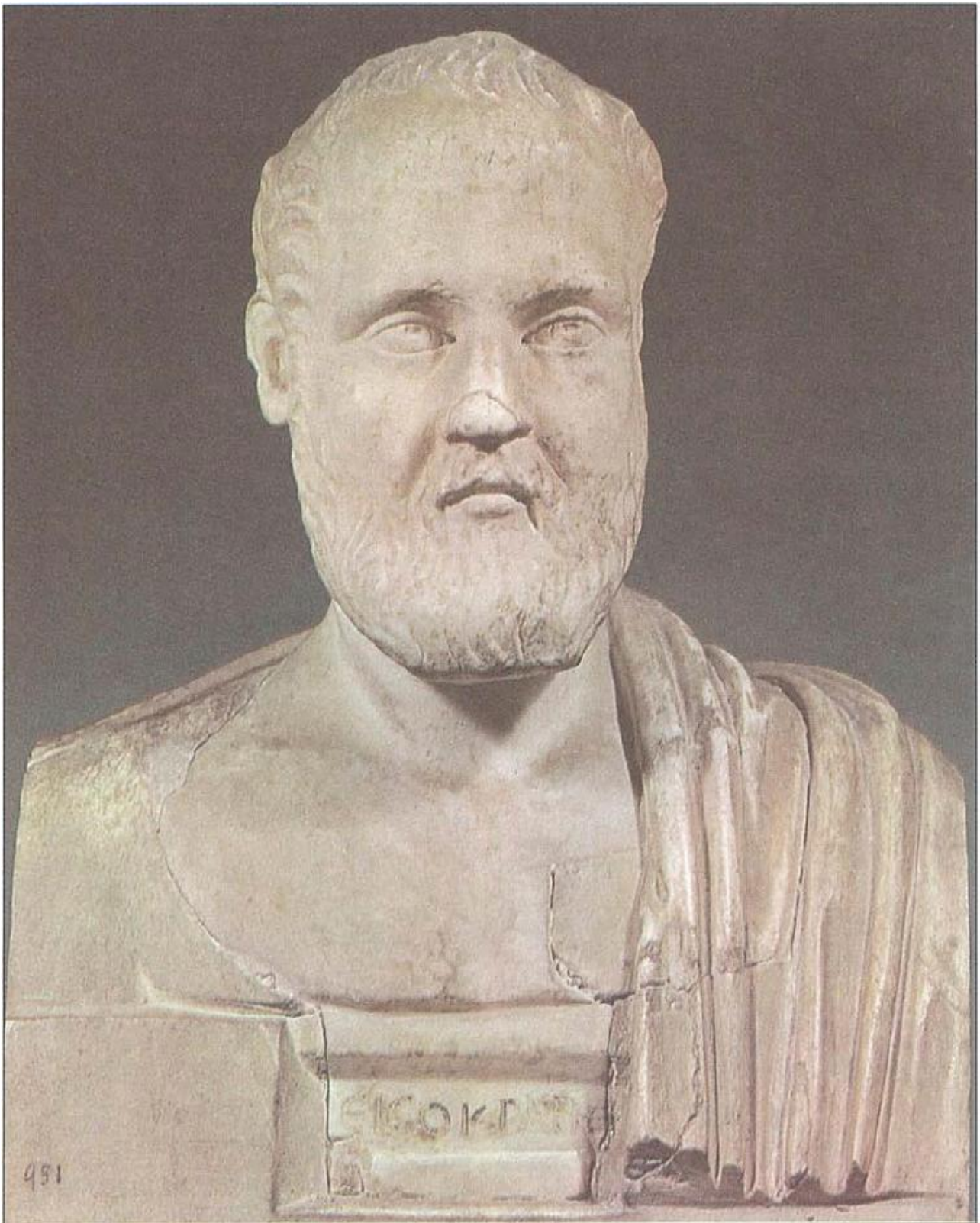
1. Αν ήσαστε μέλη της Εκκλησίας του Δήμου, ποια θέση θα παίρνατε στις προτάσεις του Δημοσθένη για βοήθεια προς τους Μεγαλοπολίτες; Να τεκμηριώσετε την ψήφο σας.
2. Υπάρχουν επιχειρήματα του Δημοσθένη που στηρίζονται σε γεωγραφικά δεδομένα για να δικαιολογήσουν τις θέσεις του σχετικά με την εξασθένηση της Θήβας ή με την υποστήριξη των Μεγαλοπολιτών από την Αθήνα;
3. Γνωρίζουμε πως οι Αθηναίοι απέρριψαν το αίτημα των Μεγαλοπολιτών. Μπορείτε να σκεφθείτε ποια δεδομένα (ιστορικά ή άλλα) της εποχής εκείνης επηρέασαν την απόφασή τους αυτή;
4. «ένας νέος άνδρας (δηλ. ο Δημοσθένης)... είχε το ηθικό θάρρος να έρθει σε αντίθεση με τις συμπάθειες των συμπολιτών του... και την πολιτική κρίση να εκτιμήσει την αναγκαιότητα για κάτι τέτοιο». Συμφωνείτε με την άποψη αυτή; Να τεκμηριώσετε τη θέση σας επισημαίνοντας σε ποια πλευρά οδηγούσαν τους Αθηναίους οι συμπάθειές τους και σε ποια τα συμφέροντά τους.
5. Υπάρχουν στην εποχή μας ιστορικά γεγονότα-περιστατικά που θα μπορούσαν να παραλληλιστούν (τηρουμένων των αναλογιών) με αυτά που εκθέτει ο Δημοσθένης στο λόγο του Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν;
6. Ο λόγος Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν εκφωνήθηκε το 353/52 π.Χ. Η Αθήνα είχε τελειώσει με τον Συμμαχικό πόλεμο (357-355), που οδήγησε σε αποστασία αρκετούς συμμάχους της. Η Θήβα εξακολουθεί τη δύσκολη σύγκρουσή της με τους Φωκείς και η Σπάρτη επιχειρεί να εκμεταλλευθεί τη συγκυρία προτείνοντας

εδαφικές διευθετήσεις που θα της επιτρέψουν τώρα την υποταγή της Μεγαλόπολης και αργότερα της Μεσσήνης. Με βάση τα προηγούμενα να παρουσιάσετε:

α) το ιστορικό και κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο της περιόδου 371-338 π.Χ. β) ενέργειες των Αρκάδων και των Μεσσηνίων, μετά την εκφώνηση του λόγου, που δικαίωσαν τις προβλέψεις του Δημοσθένη, αν οι Αθηναίοι απέρριπταν την πρόταση των Αρκάδων (Μεγαλοπολιτών). (Βλ. και στο Επίμετρο το απόσπασμα από τον λόγο του Δημοσθένη *Περὶ τῆς Εἰρήνης*).

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

**Περὶ Εἰρήνης
Ἄρεοπαγίτικὸς**

Προτομή του Ισοκράτους (Εκδ. Αθηνών Γ₂)

ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

Ο Ισοκράτης γεννήθηκε στην Αθήνα το 436 π.Χ., πέντε χρόνια πριν απ' την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου, και πέθανε το 338 π.Χ., σε ηλικία 98 ετών. Ο πατέρας του, ένας ευκατάστατος ιδιοκτήτης εργαστηρίου κατασκευής αυλών, φρόντισε ώστε ο νεαρός Ισοκράτης να μαθητεύσει κοντά στους πιο φημισμένους σοφιστές και ρητοροδιδασκάλους της εποχής (Γοργία, Πρόδικο, Τισία κ.λπ.).

Το τέλος του πολέμου (404 π.Χ.) βρίσκει τον ενήλικα πλέον Ισοκράτη κατεστραμμένον οικονομικά, πράγμα που θα τον αναγκάσει να ασκήσει για ένα διάστημα το επάγγελμα του **λογογράφου** (του συγγραφέα δηλαδή δικανικών λόγων για λογαριασμό τρίτων). Ο ίδιος δεν φαίνεται να εκφώνησε ποτέ λόγο (δικανικό, συμβουλευτικό ή πανηγυρικό) ενώπιον ακροατηρίου, κι αυτό, λόγω του ότι δεν διέθετε, όπως παραδεχόταν και ο ίδιος, την απαραίτητη για κάτι τέτοιο τόλμη και ευφωνία.

Γύρω στο 390 (κατ' άλλους 393) π.Χ., ο Ισοκράτης, έχοντας λύσει πια τα οικονομικά του προβλήματα, ιδρύει δικιά του **ρητορική σχολή** με την οποία φιλοδόξησε να δώσει στους μαθητές του μια παιδεία απαλλαγμένη τόσο από τις θεωρητικές-μεταφυσικές ενασχολήσεις του Πλάτωνα, όσο και από τη χρησιμοθηρική εξειδίκευση στη ρητορική τεχνική. Η πρακτική φιλοσοφία, η μέσω της αγωγής του λόγου ηθική διαπαιδαγώγηση και απόκτηση της ικανότητας

να χειρίζεται κανείς τις υποθέσεις του οίκου του και της πόλης, στάθηκε το κύριο μέλημα και ιδανικό της ισοκρατικής διδασκαλίας.

Ο Ισοκράτης άσκησε μεγάλη επίδραση στους συγχρόνους του· σημαντικοί Αθηναίοι όπως ο στρατηγός Τιμόθεος, ο ρήτορας Υπερείδης κ.ά. υπήρξαν μαθητές του, ενώ δεν πρέπει να υποτιμάται και η συμβολή του στη διαμόρφωση της ρητορικής τέχνης και του αττικού λόγου του 4ου αι. π.Χ.

Το 380 π.Χ. ο Ισοκράτης ολοκληρώνει τον Πανηγυρικό του, έναν λόγο στον οποίο διατυπώνει (ακολουθώντας το πρότυπο ανάλογων λόγων του Γοργία και του Λυσία) την ιδέα της **σμμαχίας όλων των Ελλήνων κατά των Περσών** υπό την ηγεμονία των Αθηναίων (κατά κύριο λόγο) και των Σπαρτιατών. Εδώ κάνει την εμφάνισή της η διάσημη ρήση **«καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας»** [: κι έκανε (η πόλη των Αθηνών) ώστε το όνομα των Ελλήνων να μη θεωρείται πια ότι αντιπροσωπεύει την καταγωγή, αλλά την πνευματική καλλιέργεια, και να ονομάζονται Έλληνες μάλλον όσοι μετέχουν της δικιάς μας παιδείας, παρά όσοι έχουν την ίδια καταγωγή]. Παρ' όλο που μια τέτοια αντίληψη δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αντιπροσωπευτική μιας αμιγούς «πανανθρώπινης» ιδεολογίας που αντικαθιστά τους «δεσμούς αίματος» με τους «δεσμούς πνεύματος», δείχνει εν τούτοις την τάση για **αποδέσμευση από τα**

παλαιά στενά όρια της πόλης-κράτους και προαναγγέλλει τις υπερεθνικές επικράτειες του ελληνιστικού κόσμου.

Στο διάστημα μεταξύ των ετών 378 π.Χ. και 374 π.Χ. συνοδεύει τον μαθητή του και στρατηγό Τιμόθεο στις μετακινήσεις του σε διάφορες περιοχές του ελληνικού κόσμου, και τον βοηθά στην προσπάθειά του να ενισχύσει τη **Β' Αθηναϊκή συμμαχία.**

Αργότερα, απογοητευμένος από την πορεία της Αθήνας και γενικά των πόλεων-κρατών της εποχής (σ' αυτή την περίοδο παρουσιάζεται η αναλαμπή της Θήβας), ο Ισοκράτης θα αναζητήσει τους ηγεμόνες του αντιβαρβαρικού αγώνα στο πρόσωπο ισχυρών ανδρών του ευρύτερου ελληνισμού που εκτείνονταν από τη Σικελία μέχρι την Κύπρο (Ιάσονα των Φερών, Διονυσίου Α', κ.ά.**).**

Η περίοδος από το 362 π.Χ. μέχρι το 353 π.Χ. χαρακτηρίζεται από μια ανανέωση του ενδιαφέροντος του Ισοκράτους για την τύχη της Αθήνας, η οποία βλέπει τη Β' Αθηναϊκή συμμαχία να διαλύεται με το τέλος του «Συμμαχικού πολέμου» (357-355 π.Χ.). Σ' αυτή τη φάση ανήκουν σημαντικά έργα του Ισοκράτους όπως οι λόγοι **Περὶ Εἰρήνης, Ἄρεοπαγιτικός και **Περὶ Ἄντιδόσεως**, που αναφέρονται περισσότερο σε θέματα εσωτερικής πολιτικής και ανασυγκρότησης των Αθηνών.**

Το 346 π.Χ., έτος συνομολόγησης της Φιλοκρατείου ειρήνης, βρίσκει τον Ισοκράτη να εγκαινιάζει τη φιλομακεδονική του πολιτική με τη δημοσίευση του λόγου Φίλιππος, ενός έργου που επιχειρούσε να προσηλυτίσει στα πανελλήνια σχέδια του ρήτορα τον Μακεδόνα βασιλιά.

Χωρίς να εγκαταλείψει τις σχέσεις του με τη Μακεδονία - πράγμα που τον έφερε, βέβαια, σε σύγκρουση με την «πατριωτική», αντιμακεδονική πολιτική του Δημοσθένη - ο Ισοκράτης αφιέρωσε τα τελευταία χρόνια της ζωής του στη συγγραφή του Παναθηναϊκού, ενός λόγου που ολοκληρώθηκε το 339 π.Χ., και που αποτελεί έναν γεμάτο παρεκβάσεις και πλατειασμούς έπαινο της Αθήνας.

Πέθανε λίγο μετά τη μάχη της Χαιρώνειας (338 π.Χ.), τέσσερα χρόνια πριν την πραγματοποίηση - με την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου - του «πανελλήνιου» ονείρου του. Με αυτόν τον παράξενο και αντιφατικό τρόπο, η νοσταλγία του Ισοκράτη για το παρελθόν (πανελλήνια ενότητα κατά των Περσών/αριστοκρατικό ιδανικό) συνάντησε τους δρόμους του μέλλοντος στο πρόσωπο ενός «αρίστου» ανδρός που έμελλε να οδηγήσει στην ενότητα (και στην Ασία) τους Πανέλληνες.

Κωμικογράφημα

ΠΕΡΙ ΕΙΡΗΝΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το 378, εκατό χρόνια μετά την ίδρυση της **Α' Αθηναϊκής συμμαχίας**, οι Αθηναίοι, αφού συμμαχησαν με τους Θηβαίους, πρότειναν τη συγκρότηση μιας αμυντικής συμμαχίας, για ν' αντιμετωπισθεί η επεκτατική πολιτική της Σπάρτης και οι συνεχείς επεμβάσεις της στα εσωτερικά των άλλων πόλεων-κρατών. Τα συμφέροντα των μελών εξυπηρετούνταν από ένα συμβούλιο, το συνέδριον, με έδρα την Αθήνα. Την τελική όμως απόφαση λάμβανε η Εκκλησία του δήμου της Αθήνας, όπου υποβάλλονταν οι προτάσεις του συνεδρίου. Ας σημειωθεί ότι οι Αθηναίοι μπορούσαν να επηρεάζουν ακόμη και τις αποφάσεις του συμμαχικού συμβουλίου καθοδηγώντας την ψήφο των ασθενέστερων μελών. Στο καταστατικό της **Β' Αθηναϊκής συμμαχίας**, με πρόταση του ρήτορα από τις Αφίδνες **Καλλίστρατου**, καθιερώθηκε ένας νέος όρος, «**συντάξεις**», για τη δήλωση των οικονομικών συνδρομών που κατέβαλλαν οι σύμμαχοι για την κοινή άμυνα.

Οι Αθηναίοι λοιπόν είχαν τη δυνατότητα να προσανατολίζουν την πολιτική της συμμαχίας και να αναλαμβάνουν υποχρεώσεις που δέσμευαν τους συμμάχους ή είχαν επιπτώσεις σε βάρος τους. Πολύ σύντομα άρχισαν να ενεργούν εναντίον του πνεύματος των συμφωνιών με τους συμμάχους και να διαπράττουν τα ίδια θανάσιμα σφάλματα, όπως και κατά την **Α' Αθηναϊκή συμμαχία**.

Τα πρώτα χρόνια σημειώθηκε κάποια πρόοδος χάρη στην ικανότητα δυο αξιόλογων στρατηγών της Αθήνας, του **Χαβρία** και του **Τιμόθεου**, οι οποίοι ενίσχυσαν τη συμμαχία με την προσάρτηση και άλλων πόλεων, ιδίως από την περιοχή της Μακεδονίας. Πολύ γρήγορα όμως άρχισε να αποδυναμώνεται η συμμαχία, όταν έπαυσε να είναι έντονος ο κοινός φόβος από την επιθετικότητα της Σπάρτης. Εξάλλου οι Αθηναίοι άρχισαν και πάλι να επεμβαίνουν στα εσωτερικά των συμμαχικών πόλεων, να εγκαθιστούν κληρουχίες και να ασκούν ολοένα και μεγαλύτερη οικονομική καταπίεση.

Έτσι λοιπόν τα αντιαθηναϊκά αισθήματα ήσαν έντονα στους συμμάχους, οι οποίοι, άλλοι περισσότερο άλλοι λιγότερο, ήθελαν να απαλλαγούν από την Αθηναϊκή συμμαχία που δεν τους απέφερε κανένα κέρδος, ενώ τους βάρυνε υπέρμετρα και αδικαιολόγητα. Το 358 π.Χ., με την υποστήριξη του σατράπη της Καρίας **Μαυσώλου**, ο οποίος επιθυμούσε να επεκτείνει τον έλεγχό του και στα νησιά του Αιγαίου, η Ρόδος, η Χίος και η Κως απεστάτησαν από τη συμμαχία. Ένα χρόνο αργότερα το γεγονός αυτό της αποστασίας οδήγησε σε πόλεμο, τον γνωστό με την ονομασία «Συμμαχικός πόλεμος». Στην έκρηξη του πολέμου συνέτεινε και η άστοχη ενέργεια του στρατηγού **Χάρη**, ο οποίος αντί να βαδίσει κατά της Αμφιπόλεως, όπως ήταν οι εντολές της πόλης, στράφηκε κατά των νησιών νομίζοντας πως έτσι θα ωφελούσε περισσότερο την Αθήνα. Τα σχέδιά του όμως απέτυχαν, γιατί οι νησιώτες αντιστάθηκαν με

σθένος. Διαφάνηκε μάλιστα ο κίνδυνος να μετατοπισθούν οι εχθροπραξίες στην Αττική. Η κατάσταση εγκυμονούσε μεγάλους κινδύνους για την Αθήνα. Τότε αναλαμβάνει να γράψει ο Ισοκράτης τον Περί Ειρήνης (ή Συμμαχικόν κατά τον Αριστοτέλη) λόγο, με σκοπό να πείσει τους Αθηναίους να συνάψουν ειρήνη. Η ακριβής χρονολογία συγγραφής του λόγου δεν είναι βέβαιη· πιστεύεται ότι ο λόγος συντάχθηκε και αμέσως κυκλοφόρησε ως πολιτικό φυλλάδιο το 356 π.Χ.

Ο Μαύσωλος, σατράπης της Καρίας (Εκδ. Αθηνών Γ₁)

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΠΡΟΟΙΜΙΟ §§1-15

1-2 Τα θέματα που θα συζητηθούν στην εκκλησία του δήμου είναι πολύ σημαντικά

3-15 Η αλήθεια δύσκολα ακούγεται από τους Αθηναίους -Έλλειψη «παρρησίας»- Αποφασιστικότητα του ρήτορα να πει την αλήθεια

ΠΡΟΘΕΣΗ

16 Η πρόταση ειρήνης

ΚΥΡΙΩΣ ΜΕΡΟΣ (ΠΙΣΤΕΙΣ) §§17-144

17-27 Τα πλεονεκτήματα από την ειρήνη που εγγυάται την αυτονομία των ελληνικών πόλεων

28-40 Η δυσκολία να πεισθεί το κοινό πως η αρετή είναι επωφελής για τα κράτη

41-48 Η εξωτερική πολιτική των Αθηναίων είναι παράλογη κι επικίνδυνη

49-62 Η πολιτική στο εσωτερικό είναι κι αυτή εσφαλμένη

63-70 Υπάρχει ανάγκη μιας μεταρρύθμισης κυρίως ηθικής. Καταγγελία κάθε ιμπεριαλιστικής πολιτικής και αποκάλυψη της αδικίας. Αδύνατη και ανώφελη η κατάκτηση της ηγεμονίας

71-74 Δικαιολόγηση της σκληρής κριτικής

75-94 Τα σφάλματα των Αθηναίων στην εξωτερική πολιτική δικαιώνουν τις απόψεις του ρήτορα

95-115 Αυστηρή κριτική και της πολιτικής των Σπαρτιατών κατά την εποχή της ηγεμονίας τους

116-120 Η σωφροσύνη εξυπηρετεί τα πραγματικά συμφέροντα των ατόμων και των πόλεων

121-132 Στην Αθήνα η άσκηση της πολιτικής έχει ανατεθεί στους δημαγωγούς, που έχουν προσωπικό συμφέρον να προκαλούν αναταραχή και να βλάπτουν τη δημοκρατία

133-136 Σε ποιες αρχές πρέπει να στηριχθεί η προτεινόμενη μεταρρύθμιση

137-144 Ποια αγαθά θα απολαύσει η Αθήνα, αν επιβάλει τη δικαιοσύνη στον ελληνικό κόσμο

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

145 Προτροπή στους νεότερους ρήτορες να συνεχίσουν την προσπάθειά του προς επικράτηση της δικαιοσύνης και της αρετής στην Ελλάδα

Η θεά Ειρήνη. Ρωμαϊκό αντίγραφο αγάλματος του Κηφισοδότου (Εκδ. Αθηνών Γ₁)

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΠΕΡΙ ΕΙΡΗΝΗΣ ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Κείμενο

Ἡ σπουδαιότητα των θεμάτων

[1] Ἄπαντες μὲν εἰώθασιν οἱ παριόντες ἐνθάδε ταῦτα μέγιστα φάσκειν εἶναι καὶ μάλιστα σπουδῆς ἄξια τῇ πόλει περὶ ὧν ἂν αὐτοὶ μέλλωσι συμβουλεύσειν· οὐ μὴν ἄλλ' εἰ καὶ περὶ ἄλλων τινῶν πραγμάτων ἤρμοσε τοιαῦτα προειπεῖν, δοκεῖ μοι πρέπειν καὶ περὶ τῶν νῦν παρόντων ἐντεῦθεν ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν.

[2] ἤκομεν γὰρ ἐκκλησιάσοντες περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, ἃ μέγιστην ἔχει δύναμιν ἐν τῷ βίῳ τῶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ περὶ ὧν ἀνάγκη τοὺς ὀρθῶς βουλευομένους ἀμεινον τῶν ἄλλων πράττειν. τὸ μὲν οὖν μέγεθος ὑπὲρ ὧν συνεληλύθαμεν τηλικούτῳ ἐστίν.

Το κείμενο ακολουθεῖ τὴν ἐκδοση τοῦ G. Norlin (Loeb 1929) με ελάχιστες, κατὰ περίπτωσιν, διαφορετικὲς γραφές.

γλωσσικά σχόλια

[1] εἰώθα (παρακείμενος τοῦ ἐπικού ρ. ἔθω) εἶμαι συνηθισμένος, συνηθίζω Ὁ σχηματισμὸς τοῦ παρακ. σέ- σφω-θα >σέ-σωθ-α>εἰώθα· ἢ μτχ. εἰωθῶς = ὁ συνηθισμένος, τὰ εἰωθότα τα συνήθη πράγματα, οἱ συνήθειες, τὰ ἔθιμα· ἀπὸ τοῦ ἴδιου θέματος οἱ λέξεις ἔθος, ἤθος, ἐθίζω κ.λπ.

οἱ παριόντες μτχ. εν. του ρ. πάρειμι <παρά + εἶμι

πάρειμι ανέρχομαι στο βήμα

ἐνθάδε εδῶ, δηλ. στην Εκκλησία του δήμου

φάσκειν (αντ. του ρ. εἰώθασιν, τελ. απρμφ.)

φάσκω λέγω, ισχυρίζομαι

μέγιστα και ἄξια (κατηγ. στο ταῦτα)

μέλλω (με απρμφ. μέλλοντα συνήθως αλλά και ενεστ.)
σκοπεύω, πρόκειται να..., βραδύνω, διστάζω, αναβάλλω

οὐ μὴν ἀλλὰ αλλ' ὅμως, και ὅμως

προειπεῖν (υποκ. του απροσ. ρ. ἤρμοσε)

προλέγω προλογίζω, κάνω πρόλογο

ἄρμόζει (απρόσ. ρ.) εἶναι πρέπον, ταιριάζει

δοκεῖ μοι (απρόσ. ρ. με υποκ. το πρέπειν) μου φαίνεται
ὅτι επιβάλλεται (πρέπει)

ἐντεῦθεν από εδῶ

ποιουῖμαι τὴν ἀρχὴν αρχίζω (η περίφραση για ἔμφαση)

[2] ἤκω (ενεστ. με σημ. παρακ.) ἔχω ἔλθει

ἐκκλησιάζοντες (μτχ. τελική)

ἐκκλησιάζω συγκαλώ συνέλευση και συζητῶ, συζητῶ,
παίρνω μέρος στη συνέλευση του λαού· ἐκκλησιάζω
<ἐκκλησία <ἐκκλητος <ἐκκαλῶ (παρατ. ἐξεκκλησιάζον
ἢ ἡκκλησιάζον)

ἄ... ἔχει (αττική σύνταξη)

τοὺς ὀρθῶς βουλευομένους (υποκ. του απρ. ἄμεινον πράττειν)

ὀρθῶς βουλεύομαι σκέφτομαι σωστά, αποφασίζω σωστά

εὖ πράττω ευτυχῶ, εἶμαι ευτυχισμένος

**ἄμεινον πράττω εἶμαι πιο ευτυχισμένος
[ἄμεινον πράττειν υποκ. της απροσ. έκφρασης ἀνάγκη (ἐστί)]**

τὸ μέγεθος ἡ σπουδαιότητα

ὑπὲρ ὧν ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν...

**τηλικοῦτον (κατηγ.) τηλικοῦτος-τηλικάυτη-
τηλικοῦτο(ν) (δεικτ. αντων.) τόσο μεγάλος, τόσο
σπουδαῖος**

ερμηνευτικά σχόλια

[1] οἱ παριόντες ἐνθάδε πρόκειται για δραματοποίηση, αφού ο Περί Εἰρήνης λόγος γράφτηκε ως πολιτικό φυλλάδιο και δεν εκφωνήθηκε ποτέ. Ἄλλωστε εἶναι γνωστό ὅτι ο Ἰσοκράτης ἔγραφε τους λόγους του για να χρησιμεύσουν ως πρότυπα της τέχνης του για τους μαθητές του, και δεν τους ἀπήγγελλε στην Ἐκκλησία του δήμου ἢ την βουλή εξαιτίας της φυσικῆς του δειλίας και της ασθενικῆς φωνῆς του.

ταῦτα μέγιστα... καὶ μάλιστα σπουδῆς ἄξια στην αρχή του λόγου του ο Ισοκράτης τονίζει τη σπουδαιότητα της συζητήσεως που διεξάγεται στην εκκλησία του δήμου. Πρόκειται ν' αποφασίσουν τη σύναψη ειρήνης ή τη διεξαγωγή πολέμου. Οποιαδήποτε απόφαση θα έχει σημαντικές συνέπειες στη ζωή των ανθρώπων.

ἤκομεν γὰρ ἐκκλησιάσοντες η Εκκλησία του δήμου υπήρξε το ισχυρότερο και δημοκρατικότερο ὄργανο της αθηναϊκῆς πολιτείας. Κάθε πολίτης εἶχε τη δυνατότητα να μετέχει στις συνεδρίες, ἀπὸ το εικοστό ἔτος της ηλικίας του, ὁπότε εἶχαν λήξει οἱ διετείς στρατιωτικῆς του υποχρεώσεις.

Η Εκκλησία συνερχόταν σε τέσσερις τακτικῆς συνεδριάσεις στη διάρκεια κάθε πρυτανείας, δηλ. σαράντα φορές στο διάστημα του ἔτους. Η πρώτη ἀπὸ τις τέσσερις συνεδρίες κάθε πρυτανείας λεγόταν «κυρία Εκκλησία» και εἶχε καθορισμένα θέματα.

Υπήρχε δυνατότητα ἐκτὸς ἀπὸ τις τακτικῆς, να γίνουσαν και ἑκτακτες συνεδρίες («σύγκλητοι») σε δύο περιπτώσεις:

- α) ὅταν δὲν εἶχε τελειώσει η συζήτηση για μια υπόθεση**
- β) ὅταν υπήρχε ἐπείγουσα ἀνάγκη**

Οἱ εργασίες της Εκκλησίας ἀρχίζαν νωρὶς το πρωί και τελείωναν με τη δύση του ηλίου. Συνεδρίαζε στην Ἀγορά ἢ στην Πνύκα ἢ στο θέατρο του Διονύσου. Ἀρμόδιος για τη σύγκλησή της ἦταν ο «επιστάτης» των πρυτάνεων, ο οποίος προήδρευε και στη συνεδρία. Τον βοηθοῦσαν ἕνας «κῆρυξ» και ο «γραμματεὺς τῆς βουλῆς».

Οἱ κύριες δραστηριότητες της Εκκλησίας του δήμου περιλάμβαναν τη λατρεία, τα οικονομικά, την ἐκλογή ἀρχόντων, τον ἔλεγχο της ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, τη στρατιωτικῆ και ναυτικῆ προπαρασκευή, την ἐξωτερικῆ

πολιτική και τη δικαιοσύνη (αν και μόνο σε πολιτικές υποθέσεις κατά κανόνα), την έκδοση κανόνων δεσμευτικών της συμπεριφοράς των πολιτών υπό τύπον νόμων ή ψηφισμάτων. Γενικά διαχειριζόταν όλες τις σοβαρές υποθέσεις της πόλεως και με τις αποφάσεις της διαμόρφωνε ως κυρίαρχο όργανο την εσωτερική και εξωτερική πολιτική περί πολέμου και ειρήνης. Από τη φράση αυτή προκύπτει πως οι Αθηναίοι πρόκειται τώρα ν' αποφασίσουν αν θα κάνουν πόλεμο ή όχι. Και επί πλέον σημαίνει ότι ο λόγος γράφτηκε προτού αρχίσει ο λεγόμενος Συμμαχικός πόλεμος, συμπέρασμα που επιβεβαιώνεται και από την έλλειψη του άρθρου τὸν στη λέξη πόλεμον. Είναι μία από τις διαφορετικές απόψεις για τον χρόνο συγγραφής του λόγου.

καὶ περὶ ὧν... πράττειν επιδιώκοντας ο ρήτορας να καταστήσει προσεκτικούς τους Αθηναίους επισημαίνει πως η ευτυχία (τό εὔ πράττειν) αποτελεί φυσική συνέπεια των ορθών αποφάσεων. Το επιχείρημα είναι ψυχολογικό.

τὸ μὲν οὖν μέγεθος... τηλικούτων ἔστιν κλείνοντας το προοίμιον ο Ισοκράτης προβάλλει γι' άλλη μια φορά τη σπουδαιότητα των θεμάτων.

Ασκήσεις

1. Τι επιχειρεί να επιτύχει στο προοίμιον ο ρήτορας και με ποια εκφραστικά μέσα;
2. Με ποιες λέξεις και φράσεις τονίζεται η σπουδαιότητα των προς συζήτηση θεμάτων;

3. Είναι γνωστό ότι ο «περὶ εἰρήνης» λόγος κυκλοφόρησε ως πολιτικό φυλλάδιο προς ανάγνωση. Με ποιες λέξεις και ποιες φράσεις δημιουργείται η εντύπωση ότι ο λόγος εκφωνήθηκε;
4. μέλλωσι, ἤρμοσε: Να γραφούν οι προτάσεις στις οποίες ανήκουν τα ρήματα, να χαρακτηρισθούν συντακτικώς και να δικαιολογηθεί η ἐγκλιση κάθε ρήματος.
5. μέγιστα, μάλιστα, ἄξια, ὀρθῶς, ἄμεινον: Να γραφούν οι ἄλλοι βαθμοί.
6. συνεληλύθαμεν: Να αντικατασταθεί χρονικῶς και να γραφεί το β' ενικό και β' πληθυντικὸ πρόσωπο σ' ὅλες τις ἐγκλίσεις του αορίστου β'.
7. βουλευομένους: Να γραφούν λέξεις της νέας ελληνικῆς ἀπὸ το ἴδιο θέμα. Με τρία ομόρριζα ουσιαστικά να σχηματισθούν ἀντίστοιχες προτάσεις.

Χρυσὸ νόμισμα της Καρύστου των μέσων του 4ου αι. π.Χ. Εικονίζεται η κεφαλή του Ηρακλέους (Εκδ. Αθηνῶν Γ₂)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ §§3-13

Ο Ισοκράτης παρατηρεί ότι, επειδή συνήθως αποπέμπονται από την Εκκλησία του δήμου όσοι μιλούν με ελευθεροφροσύνη, ενώ αντίθετα γίνονται ανεκτοί οι δημοκόλακες, οι ρήτορες φροντίζουν να γίνονται ευχάριστοι. Και σ' αυτήν την περίπτωση έχουν συγκεντρωθεί οι Αθηναίοι για ν' ακούσουν μόνο όσους προτείνουν πόλεμο, επειδή πιστεύουν ότι τα κέρδη που θα προκύψουν απ' αυτόν θα είναι πολλά. Θα έπρεπε όμως ν' ακούσουν με μεγαλύτερη προσοχή όσους προσπαθούν να τους αλλάξουν τη γνώμη. Γιατί κανένα κακό δεν έχει προκύψει από την ειρήνη, ενώ ο πόλεμος υπήρξε αιτία όλων των συμφορών. Χωρίς ν' αναλογίζονται αυτές τις συμφορές στη δημόσια ζωή επιδοκιμάζουν όλους όσοι με τις συμβουλές τους βλάπτουν την πόλη.

Κείμενο

Ἐλλειψη «παρρησίας»

[14] Ἐγὼ δ' οἶδα μὲν ὅτι πρόσαντές ἐστιν ἐναντιοῦσθαι ταῖς ὑμετέραις διανοίαις, καὶ ὅτι δημοκρατίας οὔσης οὐκ ἔστι παρρησία, πλὴν ἐνθάδε μὲν τοῖς ἀφρονεστάτοις καὶ μηδὲν ὑμῶν φροντίζουσιν, ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ τοῖς κωμωδοδιδασκάλοις· ὃ καὶ πάντων ἐστὶ δεινότατον, ὅτι τοῖς μὲν ἐκφέρουσιν εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τὰ τῆς πόλεως ἀμαρτήματα τοσαύτην ἔχετε χάριν ὅσην οὐδὲ τοῖς εὖ ποιοῦσι, πρὸς δὲ τοὺς ἐπιπλήττοντας καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς οὕτω διατίθεσθε δυσκόλως ὥσπερ πρὸς τοὺς κακὸν τι τὴν πόλιν ἐργαζομένους.

Αποφασιστικότητα και Ειλικρίνεια

[15] Ὅμως δὲ καὶ τούτων ὑπαρχόντων οὐκ ἂν ἀποσταίην ὧν διενοήθην. παρελήλυθα γὰρ οὐ χαριούμενος ὑμῖν οὐδὲ χειροτονίαν μνηστεύσων, ἀλλ' ἀποφανούμενος ἃ τυγχάνω γινώσκων πρῶτον μὲν περὶ ὧν οἱ πρυτάνεις προτιθέασιν, ἔπειτα περὶ τῶν ἄλλων τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων· οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἔσται τῶν νῦν περὶ τῆς εἰρήνης γνωσθέντων, ἢν μὴ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ὀρθῶς βουλευσώμεθα.

Ἡ πρόταση εἰρήνης

[16] Φημὶ δ' οὖν χρῆναι ποιεῖσθαι τὴν εἰρήνην μὴ μόνον πρὸς Χίους καὶ Ῥοδίους καὶ Βυζαντίους καὶ Κώους, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους, καὶ χρῆσθαι ταῖς συνθήκαις μὴ ταύταις αἷς νῦν τινες γεγράψασιν, ἀλλὰ ταῖς γενομέναις μὲν πρὸς βασιλέα καὶ Λακεδαιμονίους, προσταττούσαις δὲ τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους εἶναι καὶ τὰς φρουρὰς ἐκ τῶν ἀλλοτρίων πόλεων ἐξιέναι καὶ τὴν αὐτῶν ἔχειν ἐκάστους. τούτων γὰρ οὔτε δικαιότερας εὐρήσομεν οὔτε μᾶλλον τῇ πόλει συμφερούσας.

γλωσσικά σχόλια

[14] ὁ, ἡ προσάντης, τὸ πρόσαντες (επίθ.) ο ἀνηφορικός, ο δύσκολος, ο σκληρός, ο εχθρικός

ἐναντιοῦσθαι(υποκ. της απρ. έκφρ. πρόσαντές ἐστίν· <ἐναντιοῦμαι <ἐναντιό -ομαι ἐναντιώνομαι, εἶμαι ἀντίθετος, ἀντιστέκομαι, ἀρνούμαι

διάνοια σκέψη, γνώση, σκοπός, πρόθεση

δημοκρατίας ούσης μετοχή εναντιωματική σε γενική απόλυτη

παρρησία (πᾶς + ῥῆσις) ελευθερία λόγου, ελευθεροστομία, το δικαίωμα να λέγει κανείς τα πάντα

ἐνθάδε εδῶ, στην Εκκλησία του δήμου

ὑμῶν αντικ. του ρ. φροντίζουσιν

ὃ καὶ πάντων ἐστὶ δεινότατον αὐτό είναι και το πιο φοβερό απ' όλα

κωμωδοδιδάσκαλος κωμικός ποιητής

ἐκφέρω φανερώνω, εμφανίζω, κάνω γνωστό

ἀμάρτημα σφάλμα, αποτυχία

χάριν ἔχω τινὶ χρωστώ χάρη (ευγνωμοσύνη σε κάποιον) ευγνωμονώ κάποιον

εὖ ποιῶ ευεργετώ (ως παθ. εὖ πάσχω ευεργετούμαι)

νουθετῶ συμβουλεύω, προτρέπω

διατίθεμαι δυσκόλως αισθάνομαι οργή, οργίζομαι

ἐργάζομαί τινα τι κάνω σε κάποιον κάτι

ὑπαρχόντων μτχ. εναντιωματική σε γενική απόλυτη (υποκ. τούτων)

ἀποσταίην (ευκτ. αορ. β ' ενεργ. με σημασ. μέσου του ρ. ἀφίσταμαι απομακρύνομαι)

ῶν (αναφ. ἔλξη) τούτων, ἄ (τούτων· αντικ. του ρ. ἀποσταίην, ἄ' αντικ. του ρ. διενοήθην)

παρελήλυθα (πρkm. του ρ. παρέρχομαι· παρουσιάζομαι ενώπιον κάποιου για να μιλήσω, ανέρχομαι στο βήμα. Οι άλλες εγκλίσεις, ο παρατ. και ο μέλλοντας από το ρ. πάρειμι που έχει την ίδια σημασία στους Αττικούς ρήτορες)

χαρίζομαί τινι γίνομαι ευχάριστος σε κάποιον, κάνω χάρη σε κάποιον, ευχαριστώ κάποιον (χαριούμενος μτχ. τελ.)

χειροτονία (χείρ + τείνω) ανάταση των χεριών, εκλογή με ανάταση των χεριών

μνηστεύω χειροτονίαν επιζητώ την εκλογή μου ως άρχοντα (μνηστεύσων μτχ. τελ.)

ἀποφαίνομαι εκφράζω τη γνώμη μου (ἀποφανούμενος μτχ. τελ.)

περί ὧν (αναφ. ἔλξη) περὶ ἐκείνων, ἃ

προτίθημι προτείνω

γιγνώσκω αποφασίζω (τῶν γνωσθέντων των αποφασισθέντων)

ὀρθῶς βουλευόμαι (βλ. §1)

ἤν μὴ... βουλευσώμεθα υποθετική πρόταση

οὐδὲν ὄφελος ἔσται απόδοση. Ο υποθετικός λόγος δηλώνει το προσδοκώμενο

φημί λέγω, υποστηρίζω

χρῆναι (ειδ. απρμφ. ως αντικ. του ρ. φημί)

ποιεῖσθαι καὶ χρῆσθαι (υποκ. του απρμφ. χρῆναι)

χρῶμαι ταῖς συνθήκαις εφαρμόζω τις συνθήκες
αῖς (η δοτ. καθ' ἔλξη προς το ταύταις αντί της αιτ. ἄς)

γεγράφασιν (πρκμ. του ρ. γράφω προτείνω)

προστάττω ἢ –σσω διατάζω, επιβάλλω

αὐτονόμους (κατηγορ. στο τοὺς Ἕλληνας)

εἶναι (τελ. απρμφ., αντικ. της μετοχής προσταττούσαις
καθώς και τα δύο επόμενα απρμφ. ἐξιέναι και ἔχειν)

ἐξιέναι (απρμφ. ενεστ. του ρ. ἐξιμι αποχωρῶ,
εξέρχομαι)

τὰς φρουράς (υποκ. του ἐξιέναι)

ἐκάστους (υποκ. του ἔχειν)

τούτων (ενν. συνθηκῶν) γεν. συγκριτική

ερμηνευτικά σχόλια

[14] ὅτι πρόσαντές ἐστίν ἐναντιοῦσθαι ταῖς ὑμετέραις
διανοίαις ἔχει επίγνωση ο ρήτορας των δυσκολιών που
θα αντιμετωπίσει στην προσπάθειά του να πείσει τους
Αθηναίους για την ειρήνη.

ὅτι δημοκρατίας οὔσης οὐκ ἔστι παρρησία η
«ἰσηγορία» (ισότητα στο δικαίωμα του λόγου)
αποτελούσε βασικό στοιχείο της δημοκρατίας στην
αρχαία Αθήνα, ὅπως και η ισονομία. Στις συνεδριάσεις
της Εκκλησίας του δήμου ο κήρυκας καλούσε κάθε
πολίτη που ἠθέλε να μιλήσει με την καθιερωμένη
φράση: «τίς ἀγορεύειν βούλεται;» (βλ. Δημ. Περί τοῦ

στεφάνου § 170 «καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἦλθεν ἡ βουλή καὶ ἀπήγγειλαν οἱ πρυτάνεις τὰ προσηγγελημέν' ἑαυτοῖς καὶ τὸν ἤκοντα παρήγαγον κάκεῖνος εἶπεν, ἠρώτα μὲν ὁ κῆρυξ «τίς ἀγορεύειν βούλεται;» παρήει δ' οὐδείς». μετάφρ. «και μετά απ' αυτά μόλις οι βουλευτές έφθασαν (στην Πνύκα όπου συνεδρίαζε η Εκκλησία του δήμου) και ανακοίνωσαν οι πρυτάνεις τις ειδήσεις που είχαν φθάσει σ' αυτούς και παρουσίασαν τον αγγελιαφόρο κι εκείνος επιβεβαίωσε (τις ειδήσεις), ρωτούσε ο κήρυκας «ποιος θέλει να λάβει το λόγο;» αλλά κανένας δεν ανέβαινε στο βήμα».

Η «ισηγορία» όμως δεν είχε ουσιαστικό περιεχόμενο, αν δεν συνοδευόταν από το δικαίωμα της πλήρους ελευθερίας του λόγου. Ο Ισοκράτης υποστηρίζει ότι στην εποχή του δεν υπήρχε πλέον ελευθερία λόγου, παρρησία, ενώ η κατοχύρωσή της ως πολιτικού δικαιώματος θα συνέβαλλε στην ορθή λειτουργία της δημοκρατίας με ευεργετικές συνέπειες για όλους.

πλὴν ἐνθάδε μὲν τοῖς ἀφρονεστάτοις... τοῖς κωμωδοδιδασκάλοις η εικόνα της Εκκλησίας του δήμου που μας δίνει το 356 π.Χ. ο Ισοκράτης, με την παράλληλη αναφορά στην ελευθεροστομία των κωμικών ποιητών, παραπέμπει κατευθείαν στην εποχή του Αριστοφάνη παρά στα μέσα του 4ου αι. π.Χ. Οι ποιητές της αρχαίας αττικής κωμωδίας (Εύπολις, Φερεκράτης, Φρύνιχος, Αριστοφάνης κ.ά.) καυτηρίαζαν στα έργα τους τα πάντα με τρόπο αυστηρό και αμείλικτο, και κυρίως τα ζητήματα της πόλεως. Αυτές οι κωμωδίες παίζονταν («έδιδάσκοντο») στη γιορτή του Διονύσου, όταν πολλοί ξένοι βρίσκονταν στην Αθήνα. Ο Αριστοφάνης (Άχαρνης, 525 κ.ε.) αναφέρει πως ο Κλέωνας του επιτέθηκε, γιατί κατηγόρησε τους Αθηναίους ενώπιον ξένων.

ὁ καὶ πάντων ἐστὶ δεινότατον, ὅτι... ἐργαζομένους επικρίνοντας την παράλογη συμπεριφορά των Αθηναίων προς τους «νουθετοῦντας» «προκαταλαμβάνει», προδιαθέτει δηλ. το ακροατήριο (σχῆμα προλήψεως ἢ προκαταλήψεως), για να προλάβει ενδεχόμενες αποδοκιμασίες, αφού θα προτείνει να συναφθεῖ εἰρήνη με ὅλους, ἀντίθετα με την ισχύουσα ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Αθήνας.

[15] οὐκ ἂν ἀποσταίην ὧν διενοήθην ο ρήτορας δηλώνει ὅτι θα ἐμμένει στις ἀπόψεις του παρόλο που το πολιτικὸ κλίμα εἶναι ἐντελῶς ἀρνητικὸ.

παρῆλυθα γὰρ οὐ χαριούμενος... γιγνώσκων τόνιζεται ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ ἀνιδιοτέλεια τῶν προθέσεων του.

περὶ ὧν οἱ πρυτάνεις προτιθέασιν πρυτάνεις ονομάζονταν οἱ πενήντα βουλευτὲς μίας φυλῆς οἱ ὁποῖοι για 35 ἢ 36 ἡμέρες ἀσκούσαν τὴν ἐξουσία. Ἡ σειρά με τὴν ὁποία κάθε φυλὴ εἶχε αὐτὴ τὴν τιμὴ καθοριζόταν με κλήρο. Οἱ πρυτάνεις ἔμεναν καὶ σιτίζονταν στὴ Θόλο, ἓνα εἰδικὸ κυκλικὸ οἰκοδόμημα στὴν ἀγορὰ καὶ ἀμείβονταν με ἓναν ὀβολὸ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους βουλευτὲς (συνολικὰ μίση δραχμὴ). Καθημερινὰ κληρωνόταν ὁ ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων, πρόεδρος τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ὁ ὁποῖος εἶχε στα χέρια του, για ἓνα ἡμερονύχτιο, τὰ κλειδιά τῶν ἱερῶν, ὅπου φυλάσσονταν οἱ θησαυροὶ καὶ τὰ ἀρχεῖα, καθὼς καὶ ἡ σφραγίδα τοῦ κράτους. Κατὰ τὸν 4ο αἰ. π.Χ. τὴν προεδρία τῶν συνελεύσεων εἶχε ὁ ἐπιστάτης τῶν ἐννέα προέδρων, οἱ ὁποῖοι ἐκλέγονταν ἀνάμεσα στους βουλευτὲς τῶν φυλῶν που

δεν είχαν την πρυτανεία. Με τη μεσολάβηση των πρυτάνεων η βουλή ερχόταν σε επαφή με την Εκκλησία του δήμου, τους άρχοντες και τους απλούς πολίτες. Αυτοί συγκαλούσαν σε περίπτωση ανάγκης τη Βουλή, την Εκκλησία του δήμου, τους στρατηγούς. Αυτοί πρότειναν στις συνελεύσεις τα σχέδια νόμων («προβουλεύματα»), τα οποία, όταν ψηφίζονταν από τον δήμο, αποκτούσαν ισχύ νόμων.

οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἔσται... βουλευσώμεθα ο ρήτορας πιστεύει ότι η ειρήνευση θα ήταν το έναυσμα για τη ριζική αναθεώρηση της αθηναϊκής πολιτικής.

[16] Φημί δ' οὖν χρῆναι ποιεῖσθαι τὴν εἰρήνην... πρὸς βασιλέα καὶ Λακεδαιμονίους ο Ισοκράτης προτείνει τη σύναψη ειρήνης όχι μόνο με τους συμμάχους που επανεστάτησαν αλλά και με όλους τους ανθρώπους, αποδεχόμενος ακόμη και τους δυσμενείς όρους της Ανταλκίδειας ειρήνης (387 π.Χ.) που είχε κατακρίνει το 380 π.Χ. στον Πανηγυρικό (§§116-117).

Η αλλαγή των πολιτικών του απόψεων οφείλεται στο γεγονός ότι οι εμφύλιες διαμάχες των Ελλήνων είχαν κορυφωθεί και ήταν πολύ δύσκολο ν' αντιμετωπισθεί η περσική απειλή, αν προηγουμένως δεν εδραιωνόταν η ενότητα των Ελλήνων.

προσταττούσαις τοὺς Ἕλληνας... ἔχειν ἐκάστους υποδεικνύει ποιοι θα έπρεπε να είναι οι σημαντικότεροι όροι της ειρήνης: κατοχύρωση της ανεξαρτησίας και της αυτονομίας κάθε πόλης και απομάκρυνση κάθε είδους μη εγχώριας στρατιωτικής φρουράς.

οὔτε δικαιότερας εὐρήσομεν... συμφερούσας μόνιμη επιδίωξη του ρήτορα αποτελεί η επικράτηση της

δικαιοσύνης και η εξυπηρέτηση του συμφέροντος της πόλεως. Γι' αυτό καταδίκασε συχνά κάθε πράξη βιαιότητας από τη μεριά οποιασδήποτε ελληνικής πόλεως εναντίον άλλης ελληνικής θεωρώντας ως μόνο επιτρεπτό όπλο την πειθώ. Η προσφυγή στη χρήση βίας ήταν θεμιτή μόνον όταν οι Έλληνες αγωνίζονταν εναντίον των βαρβάρων.

Ασκήσεις

1) Γιατί ο Ισοκράτης στην αρχή του λόγου του τονίζει τη δυσκολία να εναντιωθεί στις απόψεις των Αθηναίων;

2) Ποια η σημασία της «παρρησίας» στη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος; Να αναπτύξετε τις προσωπικές σας απόψεις.

3) Να καταγραφούν οι λέξεις και οι φράσεις με τις οποίες εκφράζεται η ειλικρίνεια και η ανιδιοτέλεια του ρήτορα.

4) Πώς κρίνετε την αποδοχή από τον Ισοκράτη ακόμη και των ταπεινωτικών όρων της Ανταλκίδειας ειρήνης;

5) Ο Ισοκράτης προτείνει τη σύναψη ειρήνης με όλους, επειδή

α) είναι οπαδός της ειρήνης

β) με την ειρήνη εξυπηρετούνται τα προσωπικά του συμφέροντα

γ) είναι σταθερός στις πολιτικές του θέσεις

δ) πιστεύει ότι έτσι θα ενωθούν οι Έλληνες και θ' αντιμετωπίσουν οποιονδήποτε κίνδυνο

ε) με την ειρήνη εξυπηρετούνται τα συμφέροντα της Αθήνας

Να υπογραμμίσετε την πιο σωστή και την πιο

λανθασμένη, κατά τη γνώμη σας, φράση και να τις αιτιολογήσετε.

6) οἶδα, ἐναντιοῦσθαι: Να κλιθεῖ ο παρατατικός και να γραφούν τα απαρέμματα όλων των χρόνων.

7) ὃ καὶ πάντων ἐστὶ δεινότατον... ἐργαζομένους: Να ξαναγραφεί η ημιπερίοδος αφού τεθούν ὅλοι οι ρηματικοί τύποι στον ενικό αριθμό.

8) χαριούμενος: Να αντικατασταθεί χρονικῶς ο τύπος και να γραφούν λέξεις της νέας ελληνικής που έχουν το ίδιο θέμα.

9) προτιθέασιν: Να γραφεί το β' ενικό και β' πληθυντικό πρόσωπο ενεστώτα και αορίστου σ' όλες τις εγκλίσεις.

10) ὑμῖν, ἄ, γινώσκων, περὶ ὧν, τῶν τῆς πόλεως: Να χαρακτηρισθούν συντακτικῶς οι λέξεις.

11) οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἔσται... ἦν μὴ ὀρθῶς βουλευσώμεθα: Πῶς θα ήταν διατυπωμένος ο υποθετικός λόγος, αν δήλωνε το πραγματικό.

12) ἅπαντας, ταύταις, αἷς, τινές, βασιλέα, τῇ πόλει: Να γραφούν οι πλάγιες πτώσεις ενικού και πληθυντικού των λέξεων.

13) χρῆσθαι, ἐξιέναι: Να γραφεί το β' ενικό και πληθυντικό πρόσωπο σ' όλες τις εγκλίσεις του ενεστώτα και να κλιθεῖ ο παρατατικός.

14) ταῖς συνθήκαις, ταῖς γενομέναις, αὐτονόμους, τὴν αὐτῶν, τῇ πόλει: Ποια η συντακτικὴ θέση των λέξεων;

15) προσταττούσαις: ημετοχή είναι:
α) αιτιολογική

β) κατηγορηματική

γ) τροπική

δ) επιθετική

ε) εναντιωματική

ζ) υποθετική

Να υπογραμμίσετε την ορθή απάντηση και να την αιτιολογήσετε.

Κείμενο

[17] Ἦν μὲν οὖν ἐνταῦθα καταλίπω τὸν λόγον, οἶδ' ὅτι δόξω τὴν πόλιν ἐλαττοῦν, εἰ Θηβαῖοι μὲν ἔξουσι Θεσπιάς καὶ Πλαταιάς καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἃς παρὰ τοὺς ὄρκους κατειλήφασιν, ἡμεῖς δ' ἔξιμεν μηδεμιᾶς ἀνάγκης οὔσης ἐξ ὧν τυγχάνομεν ἔχοντες· ἦν δὲ διὰ τέλους ἀκούσητέ μου προσέχοντες τὸν νοῦν, οἶμαι πάντας ὑμᾶς καταγνώσεσθαι πολλὴν ἄνοιαν καὶ μανίαν τῶν τὴν ἀδικίαν πλεονεξίαν εἶναι νομιζόντων καὶ τῶν τὰς ἀλλοτρίας πόλεις βία κατεχόντων καὶ μὴ λογιζομένων τὰς συμφορὰς τὰς ἐκ τῶν τοιούτων ἔργων γιγνομένας.

[18] Ταῦτα μὲν οὖν διὰ παντὸς τοῦ λόγου πειρασόμεθα διδάσκειν ὑμᾶς, περὶ δὲ τῆς εἰρήνης πρῶτον διαλεχθῶμεν καὶ σκεψώμεθα τί ἂν ἐν τῷ παρόντι γενέσθαι βουλευθεῖμεν ἡμῖν. ἦν γὰρ ταῦτα καλῶς ὀρισώμεθα καὶ νοῦν ἔχόντως, πρὸς ταύτην τὴν ὑπόθεσιν ἀποβλέποντες ἄμεινον βουλευσόμεθα καὶ περὶ τῶν ἄλλων.

[19] ἄρ' οὖν ἂν ἐξαρκέσειεν ἡμῖν, εἰ τὴν τε πόλιν ἀσφαλῶς οἰκοῖμεν καὶ τὰ περὶ τὸν βίον εὐπορώτεροι γιγνοίμεθα καὶ τὰ τε πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ὁμονοοῖμεν καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν εὐδοκιμοῖμεν; ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι τούτων ὑπαρξάντων τελέως τὴν πόλιν εὐδαιμονήσειν. ὁ μὲν τοίνυν πόλεμος ἀπάντων ἡμᾶς τῶν εἰρημένων ἀπεστέρηκεν· καὶ γὰρ πενεστέρους πεποίηκε, καὶ πολλοὺς κινδύνους ὑπομένειν ἠνάγκασε καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνας διαβέβληκε καὶ
[20] πάντα τρόπους τεταλαιπώρηκεν ἡμᾶς. ἦν δὲ τὴν εἰρήνην ποιησώμεθα καὶ τοιούτους ἡμᾶς αὐτοὺς παράσχωμεν οἴους αἱ κοινὰ συνθήκαι προστάττουσιν, μετὰ πολλῆς μὲν ἀσφαλείας τὴν πόλιν οἰκήσομεν, ἀπαλλαγέντες πολέμων καὶ κινδύνων καὶ ταραχῆς εἰς ἣν νῦν πρὸς ἀλλήλους καθέσταμεν, καθ' ἑκάστην δὲ τὴν ἡμέραν πρὸς εὐπορίαν ἐπιδώσομεν, ἀναπεπαυμένοι μὲν τῶν εἰσφορῶν καὶ τῶν τριηραρχιῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν περὶ τὸν πόλεμον λειτουργιῶν, ἀδεῶς δὲ γεωργοῦντες καὶ τὴν θάλατταν πλέοντες καὶ ταῖς ἄλλαις ἐργασίαις ἐπιχειροῦντες αἱ νῦν διὰ τὸν πόλεμον ἐκλελοίπασιν.

[21] ὁψόμεθα δὲ τὴν πόλιν διπλασίας μὲν ἢ νῦν τὰς προσόδους λαμβάνουσαν, μεστήν δὲ γιγνομένην ἐμπόρων καὶ ξένων καὶ μετοίκων, ὧν νῦν ἐρήμη καθέστηκεν. Τὸ δὲ μέγιστον, συμμάχους ἔξομεν

ἅπαντας ἀνθρώπους, οὐ βεβιασμένους, ἀλλὰ πεπεισμένους, οὐδ' ἐν ταῖς μὲν ἀσφαλείαις διὰ τὴν δύναμιν ἡμᾶς ὑποδεχομένους, ἐν δὲ τοῖς κινδύνοις ἀποστησομένους, ἀλλ' οὕτω διακειμένους ὥσπερ χρῆ τοὺς ὡς ἀληθῶς συμμάχους καὶ φίλους ὄντας.

[22] Πρὸς δὲ τούτοις ἂ νῦν ἀπολαβεῖν οὐ δυνάμεθα διὰ πολέμου καὶ πολλῆς δαπάνης, ταῦτα διὰ πρεσβείας ῥαδίως κομιοῦμεθα. μὴ γὰρ οἴεσθε μῆτε Κερσοβλέπτην ὑπὲρ Χερρονήσου μῆτε Φίλιππον ὑπὲρ Ἀμφιπόλεως πολεμήσειν, ὅταν ἴδωσιν ἡμᾶς μηδενὸς τῶν ἀλλοτρίων ἐφιεμένους. νῦν μὲν γὰρ εἰκότως φοβοῦνται γείτονα ποιήσασθαι τὴν πόλιν ταῖς αὐτῶν δυναστείαις·

[23] ὁρῶσι γὰρ ἡμᾶς οὐ στέργοντας ἐφ' οἷς ἂν ἔχωμεν, ἀλλ' αἰεὶ τοῦ πλείονος ὀρεγομένους· ἦν δὲ μεταβαλῶμεθα τὸν τρόπον καὶ δόξαν βελτίω λάβωμεν, οὐ μόνον ἀποστήσονται τῆς ἡμετέρας, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν προσδώσουσι· λυσιτελεῖ γὰρ αὐτοῖς θεραπεύουσιν τὴν δύναμιν τὴν τῆς πόλεως ἀσφαλῶς ἔχειν τὰς ἑαυτῶν βασιλείας.

[24] Καὶ μὲν δὴ καὶ τῆς Θράκης ἡμῖν ἐξέσται τοσαύτην ἀποτεμέσθαι χώραν ὥστε μὴ μόνον αὐτοὺς ἀφθονον ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεομένοις τῶν Ἑλλήνων καὶ δι' ἀπορίαν πλανωμένοις ἰκανὸν δύνασθαι βίον παρασχεῖν. ὅπου γὰρ Ἀθηνόδωρος καὶ Καλλίστρατος, ὁ μὲν ἰδιώτης ὢν, ὁ δὲ φυγὰς, οἰκίσει πόλεις οἷοί τε γεγόνασιν, ἢ που βουλευθέντες ἡμεῖς πολλοὺς ἂν τόπους τοιοῦτους κατασχεῖν δυνηθεῖμεν. χρῆ δὲ τοὺς πρωτεύειν ἐν τοῖς Ἑλλησιν ἀξιοῦντας τοιοῦτων ἔργων ἡγεμόνας γίνεσθαι πολὺ μᾶλλον ἢ πολέμου καὶ στρατοπέδων ξενικῶν, ὧν νῦν ἐπιθυμοῦντες ἡμεῖς τυγχάνομεν.

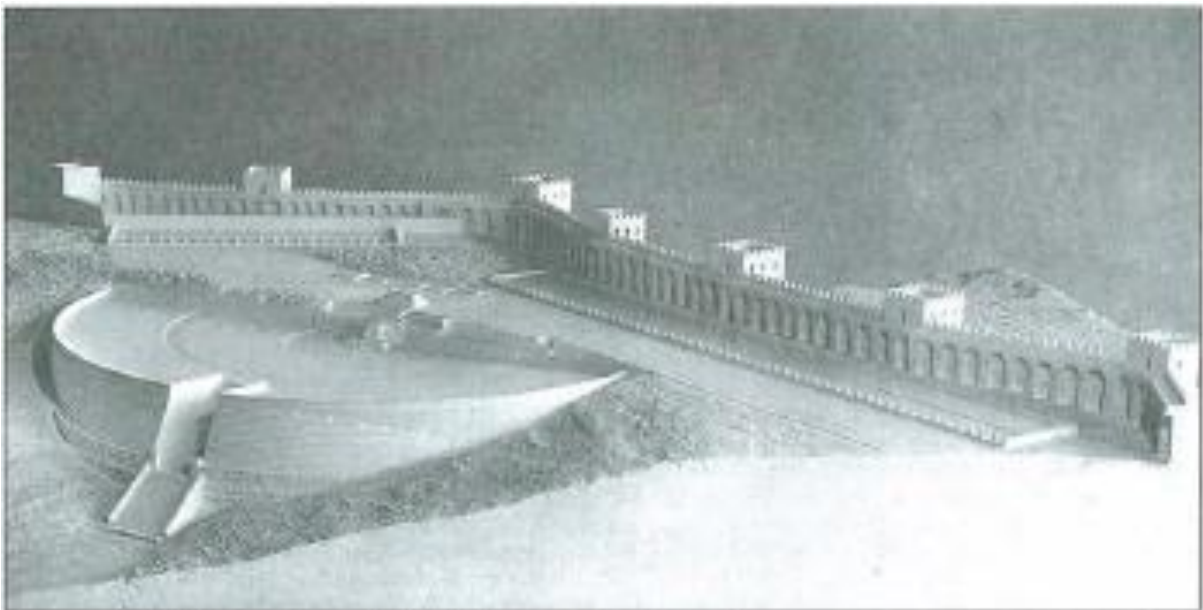
[25] Περὶ μὲν οὖν ὧν οἱ πρέσβεις ἐπαγγέλλονται, καὶ ταῦθ' ἴκανά καὶ πολλὰ ἂν ἴσως τις προσθεῖη τούτοις· ἡγοῦμαι δὲ δεῖν ἡμᾶς οὐ μόνον ψηφισαμένους τὴν εἰρήνην ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀπελθεῖν, ἀλλὰ καὶ βουλευσαμένους ὅπως ἄξομεν αὐτήν, καὶ μὴ ποιήσομεν ὅπερ εἰώθαμεν, ὀλίγον χρόνον διαλιπόντες πάλιν εἰς τὰς αὐτὰς καταστησόμεθα ταραχὰς, μηδ' ἀναβολὴν, ἀλλ' ἀπαλλαγὴν εὐρήσομέν τινα τῶν κακῶν τῶν παρόντων.

[26] οὐδὲν δὲ τούτων οἷόν τ' ἐστὶ γενέσθαι πρότερον, πρὶν ἂν πεισθῆτε τὴν μὲν ἡσυχίαν ὠφελιμωτέραν καὶ κερδαλεωτέραν εἶναι τῆς πολυπραγμοσύνης, τὴν δὲ δικαιοσύνην τῆς ἀδικίας, τὴν δὲ τῶν ἰδίων ἐπιμέλειαν τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίας. Περὶ ὧν οὐδεὶς πώποτε τῶν ῥητόρων εἶπεῖν ἐν ὑμῖν ἐτόλμησεν· ἐγὼ δὲ περὶ αὐτῶν τούτων τοὺς πλείστους τῶν λόγων μέλλω ποιεῖσθαι πρὸς ὑμᾶς· ὁρῶ γὰρ τὴν εὐδαιμονίαν ἐν τούτοις ἐνοῦσαν, ἀλλ' οὐκ ἐν οἷς νῦν τυγχάνομεν πράττοντες.

[27] ἀνάγκη δὲ τὸν ἕξω τῶν εἰθισμένων ἐπιχειροῦντα δημηγορεῖν καὶ τὰς ὑμετέρας γνώμας μεταστῆσαι βουλόμενον πολλῶν πραγμάτων ἄψασθαι καὶ διὰ μακροτέρων τοὺς λόγους ποιήσασθαι, καὶ τὰ μὲν ἀναμνῆσαι, τῶν δὲ κατηγορῆσαι, τὰ δ' ἐπαινέσαι, περὶ δὲ τῶν συμβουλεῦσαι· μόλις γὰρ ἂν τις ὑμᾶς ἐξ ἀπάντων τούτων ἐπὶ τὸ βέλτιον φρονῆσαι δυνηθεῖη προαγαγεῖν.

Δίδραχμο του Βοιωτικού Κοινού (Εκδ. Αθηνών Γ₁)

Ομοίωμα της Πνύκας στο Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς

μετάφραση

§§17-27

Ανάγκη ν' ακουστεί ο ρήτορας μέχρι τέλους

[17] Αν, βέβαια, σταματήσω σ' αυτό το σημείο¹ την ομιλία μου, ξέρω ότι θα δώσω την εντύπωση πως μειώνω την πόλη μας, εάν οι Θηβαίοι θα εξακολουθήσουν να κατέχουν τις Θεσπιές², τις Πλαταιές και τις άλλες πόλεις που έχουν καταλάβει παρά τις ένορκες συνθήκες, ενώ εμείς θα απομακρυνθούμε, χωρίς να υπάρχει καμιά ανάγκη, από τις πόλεις που συμβαίνει να κατέχουμε. Αν όμως με ακούσετε προσεκτικά μέχρι το τέλος, νομίζω πως όλοι σας θα καταλογίσετε μεγάλη απερισκεψία και παραφροσύνη σ' εκείνους που θεωρούν πως η αδικία είναι πλεονέκτημα και σ' εκείνους που κατέχουν με τη βία ξένες πόλεις και δεν συλλογίζονται τις συμφορές που προέρχονται από τέτοιου είδους ενέργειες.

[18] Γι' αυτά λοιπόν θα προσπαθήσω με όλο τον λόγο μου να σας διαφωτίσω, αλλά πρώτα ας συζητήσουμε για την ειρήνη και ας σκεφθούμε τι θα θέλαμε να γίνει στην παρούσα περίπτωση. Διότι, αν αντιμετωπίσουμε αυτά σωστά και με σύνεση, με αυτή τη βάση θα σκεφτούμε καλύτερα και για τ' άλλα θέματα.

Τα οφέλη της ειρήνης

[19] Άραγε μπορεί να μας είναι αρκετό, αν κατοικούμε στην πόλη μας με ασφάλεια και γινόμαστε στη ζωή πιο εύποροι κι έχουμε ομόνοια μεταξύ μας κι έχουμε κερδίσει ανάμεσα στους Έλληνες υπόληψη; Εγώ βέβαια φρονώ πως, αν γίνουν αυτά, η πόλη θα είναι πλήρως ευτυχισμένη. Ο πόλεμος μας έχει στερήσει απ' όλα όσα προηγουμένως ανέφερα· γιατί και πιο φτωχούς μας έκανε και πολλούς κινδύνους μάς ανάγκασε να υπομένουμε και στους Έλληνες μας έχει διαβάλει και με κάθε τρόπο μας έχει ταλαιπωρήσει.

[20] Αν όμως κάνουμε ειρήνη και συμπεριφερθούμε όπως ορίζουν οι κοινές συνθήκες, θα κατοικούμε στην πόλη μας με μεγάλη ασφάλεια, αφού απαλλαγούμε από πολέμους και κινδύνους και διχόνοια στην οποία τώρα έχουμε περιέλθει· αντίθετα κάθε μέρα θα γινόμαστε και πιο πλούσιοι απαλλαγμένοι από τους φόρους και τις τριηραρχίες³ και τις άλλες εισφορές για τον πόλεμο και ασχολούμενοι με την καλλιέργεια των χωραφιών και τη ναυτιλία και τις άλλες εργασίες⁴ οι οποίες έχουν εκλείψει εξαιτίας του πολέμου.

[21] Ακόμη θα δούμε την πόλη μας να έχει διπλάσια έσοδα απ' όσα έχει τώρα, να είναι γεμάτη από εμπόρους και ξένους και μετοίκους⁵, απ' τους οποίους έχει ερημωθεί σήμερα.

Η διπλωματία οδηγεί σε πρόσθετα πλεονεκτήματα
Και το σπουδαιότερο, θα έχουμε συμμάχους όλους τους ανθρώπους όχι με τη βία αλλά με τη θέλησή τους, και δεν θα μας δέχονται όταν είμαστε ασφαλείς εξαιτίας της δύναμής μας, κι όταν κινδυνεύουμε θα αποστατούν, αλλά θα συμπεριφέρονται όπως αρμόζει (να συμπεριφέρονται) οι αληθινοί φίλοι και σύμμαχοι.

[22] Επί πλέον, όσα τώρα δεν μπορούμε να πάρουμε πίσω με πόλεμο και μεγάλες δαπάνες, θα τα κερδίσουμε εύκολα με πρέσβεις (δια της διπλωματικής οδού). Γιατί μη νομίζετε πως ο Κερσοβλέπτης⁶ θα πολεμήσει για τη Χερσόνησο και ο Φίλιππος για την Αμφίπολη⁷, όταν δουν ότι δεν επιθυμούμε κάτι από εκείνα που ανήκουν στους άλλους. Τώρα βέβαια δικαιολογημένα φοβούνται να κάνουν γειτονική τής δικής τους επικράτειας την πόλη μας.

[23] Γιατί βλέπουν ότι δεν είμαστε ευχαριστημένοι με όσα έχουμε, αλλά πάντοτε επιθυμούμε όλο και περισσότερα. Αν όμως αλλάξουμε τη συμπεριφορά μας και αποκτήσουμε καλύτερη φήμη, όχι μόνο θα

απομακρυνθούν από τις κτήσεις μας αλλά θα μας παραχωρήσουν και μέρος από τις δικές τους⁸, γιατί θα είναι συμφέρον τους, εξυπηρετώντας τη δύναμη της πόλης μας, να κατέχουν με ασφάλεια το βασίλειό τους. [24] Και βέβαια θα έχουμε τη δυνατότητα να χωρίσουμε από τη Θράκη τόση έκταση γης, ώστε όχι μόνο εμείς οι ίδιοι να έχουμε άφθονη, αλλά να μπορούμε να προσφέρουμε ικανοποιητικούς πόρους ζωής και σ' όσους Έλληνες έχουν ανάγκη κι εξαιτίας της φτώχειας περιπλανιούνται εδώ κι εκεί. Διότι, αφού ο Αθηνόδωρος⁹ και ο Καλλίστρατος¹⁰, ο πρώτος ως απλός πολίτης και ο δεύτερος ως εξόριστος, έχουν κατορθώσει να ιδρύσουν πόλεις, ασφαλώς εμείς, αν θελήσουμε, θα μπορέσουμε να καταλάβουμε πολλούς τέτοιους τόπους. Και όσοι έχουν την αξίωση να είναι πρώτοι ανάμεσα στους Έλληνες οφείλουν να πρωτοστατούν σε τέτοια έργα περισσότερο, παρά να γίνονται αρχηγοί πολέμου και μισθοφορικών στρατευμάτων, πράγματα τα οποία συμβαίνει εμείς τώρα να επιθυμούμε.

Η Εκκλησία του δήμου πρέπει ν' αποφασίσει και πώς θα διατηρηθεί η ειρήνη

[25] Για όσα λοιπόν οι πρέσβεις¹¹ υπόσχονται και αυτά είναι αρκετά και πολλά ίσως μπορεί κανείς να προσθέσει σ' αυτά· νομίζω όμως ότι εμείς πρέπει ν' αποχωρήσουμε από την εκκλησία του δήμου όχι μόνο αφού αποφασίσουμε την ειρήνη αλλά και αφού σκεφθούμε πώς θα διατηρήσουμε αυτήν και δε θα κάνουμε αυτό που συνηθίζουμε, δηλ. ύστερα από μικρό χρονικό διάστημα να περιπέσουμε σε ταραχές, αλλά πώς θα βρούμε όχι τρόπο αναβολής αλλά έναν τρόπο απαλλαγής από τις σημερινές δυσχέρειές μας.

[26] Τίποτε όμως από αυτά δεν μπορεί να γίνει, προτού πεισθήτε ότι η ησυχία είναι πιο ωφέλιμη και πιο

επικερδής από την πολυπραγμοσύνη¹², και η δικαιοσύνη από την αδικία, και η φροντίδα για τα δικά μας από την επιθυμία των ξένων πραγμάτων. Γι' αυτά όμως τα θέματα κανένας από τους ρήτορες δεν τόλμησε ποτέ ως τώρα να μιλήσει ενώπιόν σας· εγώ αντίθετα σ' αυτά σκοπεύω ν' αφιερώσω το μεγαλύτερο μέρος της ομιλίας μου προς εσάς· γιατί βλέπω ότι η ευτυχία εξαρτάται από αυτά και όχι από εκείνα με τα οποία τώρα συμβαίνει ν' ασχολούμαστε.

[27] Κατ' ανάγκη όμως, όποιος επιχειρεί να μιλήσει δημόσια για θέματα όχι συνηθισμένα και θέλει να αλλάξει τη γνώμη σας, θα θίξει πολλά ζητήματα και θα μιλήσει εκτενέστερα, άλλα υπενθυμίζοντας, άλλα κατακρίνοντας, άλλα επαινώντας και γι' άλλα δίνοντας συμβουλές. Γιατί με όλα αυτά με δυσκολία θα μπορέσει κανείς να σας κάνει να σκεφθήτε καλύτερα.

Ενεπίγραφη στήλη με κείμενο κατά της Τυραννίας. Στην ανάγλυφη παράσταση ο Δήμος στεφανώνεται από τη Δημοκρατία. (Αρχαία Αγορά)

ερμηνευτικά σχόλια

1. Ο Ισοκράτης δηλώνει την πρόθεσή του να δώσει εξηγήσεις για την αλλαγή των πολιτικών του θέσεων, διότι γνωρίζει ότι η πρόταση που μόλις πριν λίγο υπέβαλε, θα προκαλέσει πολλές αντιδράσεις εναντίον του.

2. Μετά τη σύναψη της βραχύβιας ειρήνης, το φθινόπωρο του 375 π.Χ., και την αποχώρηση των σπαρτιατικών φρουρών από τον Ορχομενό, τις Θεσπιές και τις Πλαταιές, οι Θηβαίοι πίεζαν τους Πλαταιείς να προσχωρήσουν στο Βοιωτικό Κοινό, που είχαν αρχίσει ν' ανασυγκροτούν. Οι Πλαταιείς όμως, προαιώνιοι εχθροί των Θηβαίων, δεν ήθελαν με κανέναν τρόπο να συνδεθούν μαζί τους. Ζήτησαν λοιπόν τη βοήθεια των Αθηναίων. Αλλά πριν απαντήσουν οι Αθηναίοι, δύναμη Θηβαίων και άλλων Βοιωτών εισέβαλε αιφνιδιαστικά στις Πλαταιές, αιχμαλώτισε τους κατοίκους που βρέθηκαν στην ύπαιθρο και πολιορκήσε την πόλη. Οι Πλαταιείς, για να μη πάθουν χειρότερα, δέχθηκαν τελικά τους όρους που τους επέβαλαν οι Θηβαίοι: αποχώρησαν στην Αττική με όσα πράγματα μπορούσαν να μεταφέρουν. Μετά την αναχώρηση των Πλαταιέων οι Θηβαίοι κατέσκαψαν την πόλη. Μια ιδέα των αντιθηβαϊκών αισθημάτων που δημιουργήθηκαν τότε στην Αθήνα παίρνουμε από τον Πλαταϊκόν του Ισοκράτους.

3. Λειτουργίες ήταν δημόσιες υπηρεσίες των πιο πλούσιων Αθηναίων για την οργάνωση δραματικών ή μουσικών αγώνων, δημόσιων γευμάτων, εξοπλισμού ενός πολεμικού πλοίου (τριήρους) κ.λπ. Η προσφορά χρημάτων, στην οποία υποβάλλονταν υποχρεωτικά οι ισχυρότεροι οικονομικά πολίτες της Αθήνας, ήταν μια άμεση και σημαντική φορολόγηση αλλά ταυτόχρονα και πολύ τιμητική. Γι' αυτό άλλωστε ανελάμβαναν με προθυμία να εκτελέσουν κάποια λειτουργία. Το κράτος συχνότατα τιμούσε τους πλούσιους πολίτες που πρόσφεραν μεγάλα ποσά για λειτουργίες. Π.χ. έδινε την άδεια να στήσουν αναμνηστικό μνημείο σε περίπτωση νίκης της ομάδας τους σε δραματικούς ή

γυμνικούς αγώνες. Η οδός Τριπόδων της Αθήνας, κάτω από την Ακρόπολη, είχε μεγάλη σειρά τέτοιων χορηγικών μνημείων.

Αν ο οριζόμενος από τον επώνυμο άρχοντα για την εκτέλεση κάποιας λειτουργίας ισχυρίζονταν ότι υπήρχε κάποιος πλουσιότερος πολίτης και έπρεπε εκείνος μάλλον παρά αυτός να είχε ορισθεί, εφαρμοζόταν η διαδικασία της «άντιδόσεως» (ανταλλαγής περιουσιών). Το δικαστήριο έκρινε ποιος από τους δύο έπρεπε να εκτελέσει τη λειτουργία, αν ο προτεινόμενος ως πλουσιότερος δεν δεχόταν ν' αναλάβει την απαιτούμενη δαπάνη για τη λειτουργία. Ωστόσο φαίνεται ότι αυτό δεν συνέβαινε συχνά.

Οι λειτουργίες ήταν τακτικές και έκτακτες· από τις τακτικές οι σπουδαιότερες ήταν η χορηγία, η γυμνασιαρχία και η αρχιθεωρία· από τις έκτακτες η τριηραρχία, που ήταν δαπανηρότατη, γιατί ο τριήραχος ήταν υποχρεωμένος να εξοπλίσει για τον πόλεμο ένα πλοίο και ν' αναλάβει για ένα έτος τη συντήρησή του και τη μισθοδοσία του πληρώματος. Για την ορθότερη κατανομή των τριηραρχιών οι εύποροι πολίτες οργανώθηκαν κατά τον 4ο αι. π.Χ. σε 20 «συμμορίες» με 60 μέλη η καθεμιά. Οι τριήραρχοι καλούνταν να πάρουν μέρος και στις εκστρατείες, οπότε ήσαν υποχρεωμένοι να εγκαταλείψουν τις εργασίες τους. Το αθηναϊκό κράτος ανέθετε και στους μετοίκους μερικές λειτουργίες, εκτός από την τριηραρχία.

4. Εννοεί τέχνες και βιομηχανίες, (ανδριαντοποιία, κεραμουργία, μεταλλουργία κ.λπ.) που βρίσκονταν σε μεγάλη ακμή κατά τον 5ο και 4ο π.Χ. αι.

5. Μέτοικοι ονομάζονταν οι μόνιμα εγκατεστημένοι στην Αθήνα ξένοι. Δεν είχαν περισσότερα πολιτικά δικαιώματα από τους άλλους ξένους, αλλά γίνονταν

αποδεκτοί ως μέλη της κοινότητας. Πλήρωναν έναν ειδικό φόρο των μετοίκων (το μετοίκιον), ο οποίος ανερχόταν σε 12 δραχμές το χρόνο για τους άνδρες και δραχμές για τη γυναίκα. Αν κάποιος μέτοικος δεν πλήρωνε το μετοίκιον διέτρεχε τον κίνδυνο να γίνει δούλος. Εάν ένας ξένος επιθυμούσε να εγκατασταθεί μόνιμα στην Αθήνα, έπρεπε να υποβάλει αίτηση για την εγγραφή του ως μετοίκου στα μητρώα κάποιου συγκεκριμένου δήμου και να ορισθεί κάποιος Αθηναίος πολίτης ως «προστάτης» του, δηλ. εγγυητής. Στην περίπτωση έλλειψης προστάτη ήταν δυνατόν να υποβληθεί μήνυση («γραφή ἀποστασίου») με προβλεπόμενη ποινή τη μετατροπή του μέτοικου σε δούλο.

Οι μέτοικοι ήσαν πολυάριθμοι και ασχολούνταν με τις πιο αποδοτικές επιχειρήσεις. Αποκλείονταν μόνο από την ιδιοκτησία ακινήτων και την εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου. Όλοι οι άλλοι οικονομικοί κλάδοι ανοίγονταν μπροστά τους χωρίς περιορισμούς: μπορούσαν να εργασθούν ως μισθωτοί, ως κεφαλαιούχοι εργοδότες και να πλουτίσουν ανεμπόδιστα. Οι περισσότεροι και πιο ονομαστοί τραπεζίτες του 4ου αι. ήσαν μέτοικοι. Οι υποχρεώσεις τους προς το κράτος εκτός από την καταβολή του «μετοικίου» ήσαν οι εξής: πλήρωναν την «είσφορά», όπως και οι πλούσιοι Αθηναίοι πολίτες, και ενδεχομένως ένα τέλος αγοράς, όταν ήθελαν ν' ασκήσουν το εμπόριο στην περιοχή της αγοράς. Εκτός από τις οικονομικές τους υποχρεώσεις, υπηρετούσαν στον αθηναϊκό στρατό ή το ναυτικό. Αν ένας μέτοικος προσπαθούσε ν' αποφύγει τη στράτευση πηγαίνοντας να ζήσει αλλού όταν ξεσπούσε ο πόλεμος, δεν του επέτρεπαν ποτέ να επιστρέψει στην Αθήνα. Κατά τον Συμμαχικό πόλεμο των ετών 357-355 π.Χ.

πολλοί μέτοικοι έφυγαν από την Αττική. Ο Ισοκράτης εκφράζει γι' αυτό το γεγονός τη λύπη του και ανάμεσα στ' άλλα αγαθά που περιμένει από τη λήξη του πολέμου είναι η επιστροφή των μετοίκων στην πόλη «ὤν νῦν έρήμη καθέστηκε». Και ο Ξενοφώντας, στο έργο του Πόροι, εξαίροντας την οικονομική αξία των μετοίκων προτείνει τη λήψη μέτρων, για να προσελκυσθούν και πάλι στην Αττική.

6. Ο Κερσοβλέπτης ήταν ένας από τους τρεις γιους (οι άλλοι δύο ήσαν ο Βηρισάδης και ο Αμάδοκος) του Κότυος, βασιλιά των Οδρυσών της Θράκης. Κύριος της Χερσονήσου, την οποία είχε κληρονομήσει από τον πατέρα του, αντιστάθηκε στις απαιτήσεις των Αθηναίων, αλλά αναγκάστηκε από τον στρατηγό Χάρη να παραχωρήσει την περιοχή τελικά στους Αθηναίους.

7. Η Αμφίπολη, κτισμένη στις εκβολές του Στρυμόνα, ήταν αποικία των Αθηναίων από το 437 π.Χ. Για τη σημαντική στρατηγική της θέση και την ευφορία της γύρω περιοχής υπήρξε «το μήλον της έριδος» μεταξύ των Αθηναίων και Μακεδόνων. Ο Φίλιππος το 357 π.Χ. κατέλαβε την Αμφίπολη που παρέμεινε στους Μακεδόνες ως το 168 π.Χ., οπότε την κατέκτησαν οι Ρωμαίοι.

8. Φαίνεται ότι ο Ισοκράτης δεν είχε καταλάβει πολύ καλά την πολιτική του Φιλίππου εκείνη την εποχή. Το επιχείρημά του αποδείχθηκε εσφαλμένο, γιατί ο Φίλιππος πράγματι πολέμησε για να κρατήσει την Αμφίπολη παρά τις υποχωρήσεις των Αθηναίων.

9. Ο Αθηνόδωρος ανήκε σε οικογένεια Αθηναίων κληρούχων της Ίμβρου· υποστήριξε ως αρχηγός

μισθοφόρων τα δικαιώματα του Βηρισάδη στον θρόνο του πατέρα του, βασιλιά της Θράκης, Κότυος, εναντίον των αδελφών του Κερσοβλέπτου και Αμάδοκου. Έλαβε μέρος το 358 π.Χ. στην εκστρατεία των Αθηναίων εναντίον του Κερσοβλέπτη με αρχηγό τον Αθηναίο στρατηγό Χάρη. Μετά τον θάνατο του Βηρισάδη ήλθε στην Περσία κι εκεί τον βρήκε ο Μ. Αλέξανδρος και τον συνέλαβε, τον απέλυσε όμως κατά παράκληση του Φωκίωνα.

10. Ο Καλλίστρατος ήταν Αθηναίος πολιτικός και δεινός ρήτορας. Έλαβε μέρος ενεργό στην πολιτική του πολυτάραχου 4ου αι. π.Χ. Επειδή έπεισε τους Αθηναίους να βοηθήσουν τους Σπαρτιάτες εναντίον των Θηβαίων και οι Σπαρτιάτες δεν ανταπέδωσαν τη βοήθεια, όταν οι Θηβαίοι κατέλαβαν τον Ωρωπό, εξορίστηκε και κατέφυγε στη Θράκη (364 ή 363 π.Χ.). Επέστρεψε όμως στην Αθήνα (361 π.Χ.) χωρίς να πάρει την άδεια και γι' αυτό θανατώθηκε.

Οι περιπέτειες του Αθηνόδωρου και του Καλλίστρατου χαρακτηρίζουν τον τυχοδιωκτισμό που επικρατούσε κατά τους χρόνους αυτούς της γενικής κατάπτωσης. Ωστόσο δεν είναι γνωστό ποιες αποικίες ίδρυσαν.

11. Είναι άγνωστο (κατά τον Κοραή) αν βρίσκονταν στην Αθήνα πρέσβεις από τη Χίο, τη Ρόδο και το Βυζάντιο ή Αθηναίοι πρέσβεις που επανήλθαν από εκεί· πιθανόν οι πρέσβεις ήσαν από τους προηγούμενους συμμάχους με τους οποίους η Αθήνα ήταν τώρα σε πόλεμο.

12. Η πολυπραγμοσύνη αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των Αθηναίων και αντιπαρατίθεται προς το

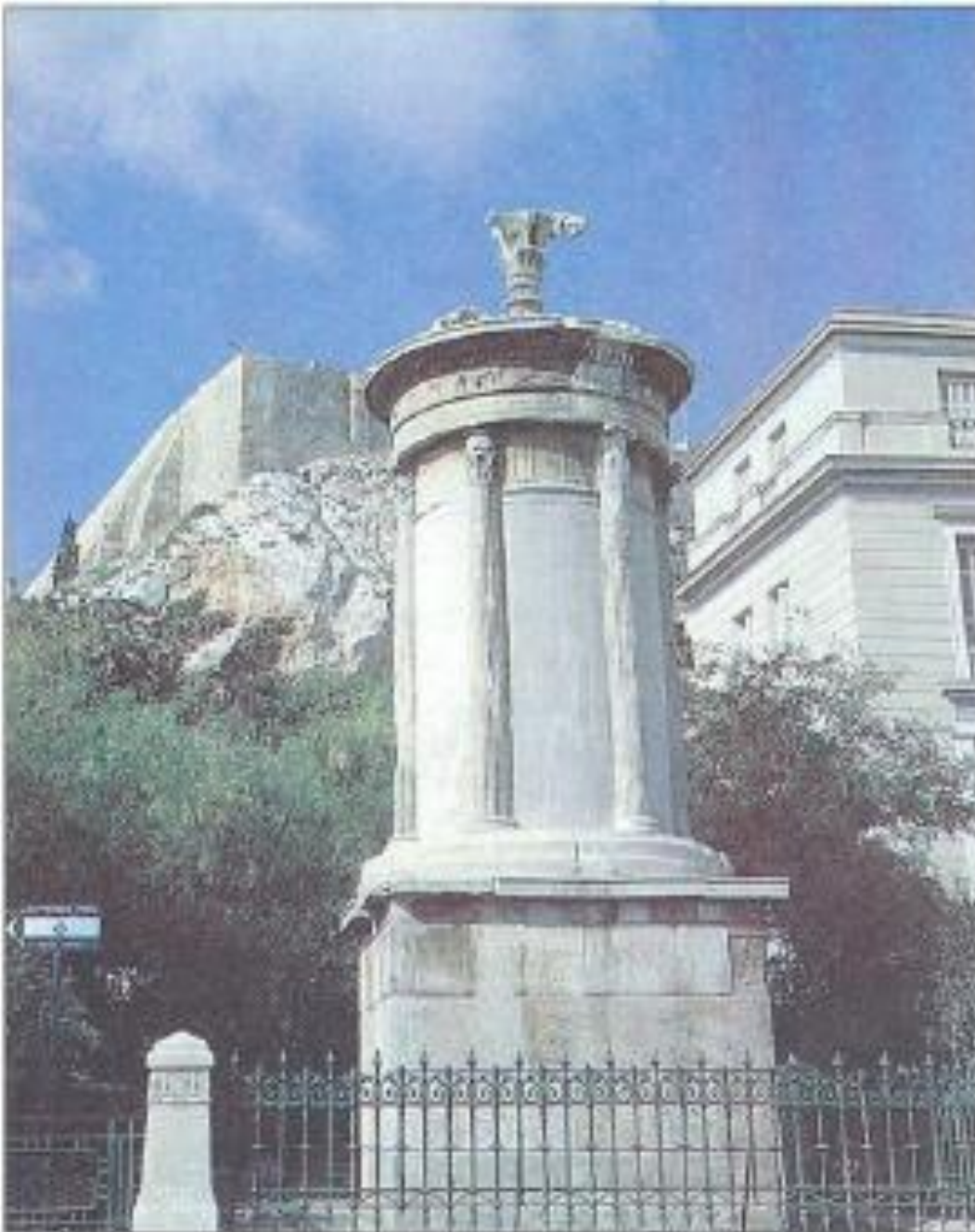

ιδανικό του «ἀπραγμόνως ζῆν». Οι Κορίνθιοι πρέσβεις, στο συνέδριο της Πελοποννησιακής συμμαχίας το 432 π.Χ., κατηγορούν για αδράνεια τους Σπαρτιάτες και αντιπαραβάλλουν το ανήσυχο πνεύμα των Αθηναίων καθώς και τη γεμάτη δράση ζωή τους (Θουκ. Ι, 70). Κι ο Περικλής στον Επιτάφιο του υπερηφανεύεται για την πολυμέρεια, την ευστροφία και την επιδεξιότητα των Αθηναίων· την ταυτόχρονη ενασχόληση με το επάγγελμα που ασκεί ο καθένας και τη βαθύτερη γνώση των πολιτικών· την ενεργό συμμετοχή στα κύρια όργανα (Βουλή και Εκκλησία του δήμου) της αθηναϊκής πολιτείας (Θουκ. ΙΙ, 40).

Ασκήσεις

- 1) Ποια πλεονεκτήματα θα έχει η Αθήνα, αν επικρατήσει ειρήνη;
- 2) Ποια κατηγορία φοβάται ο Ισοκράτης και γιατί;
- 3) Ο ρήτορας δηλώνει ότι ο λόγος του θα είναι εκτενής. Ποια εξήγηση δίνει και κατά πόσον την θεωρείτε επαρκή; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
- 4) Για ποιους λόγους νομίζετε ότι ο ρήτορας δεν θεωρεί αρκετή την απόφαση για ειρήνη;
- 5) Ισχυρίζεται ο ρήτορας πως η ησυχία είναι ωφελιμότερη κι επικερδέστερη από την πολυπραγμοσύνη. Κατά πόσον ο ισχυρισμός αυτός είναι ορθός;

Το χορηγικό μνημείο του Λυσικράτους

ΠΕΡΙΛΗΨΗ §§28-62

Αναπτύσσοντας τις απόψεις του ο ρήτορας επισημαίνει ότι οι Αθηναίοι δεν ακολουθούν πολιτική που εξυπηρετεί το συμφέρον της πόλης. Καταδικάζει την πολυπραγμοσύνη και την αδικία και τονίζει τη δυσκολία να πείσει τους ακροατές του ότι η δικαιοσύνη και γενικά η αρετή είναι επωφελής. Η διαφθορά έχει προχωρήσει πολύ, ώστε επικρατούν πλέον στη δημόσια ζωή οι υποκριτές και οι δημαγωγοί. Ο ίδιος όμως δηλώνει ότι θα μιλήσει με θάρρος, πιστεύοντας πως ο λόγος ο επικριτικός έχει θεραπευτική δύναμη για τις ψυχές που σφάλλουν. Υπερηφανεύονται οι Αθηναίοι λοιπόν για τους προγόνους τους αλλά πράττουν εντελώς τα αντίθετα· εκείνοι κρίθηκαν άξιοι της ηγεμονίας και νίκησαν τους βαρβάρους πολεμώντας οι ίδιοι. Γι' αυτό επιβάλλεται η κατάργηση των μισθοφορικών στρατευμάτων, που επιδίδονται σε κάθε είδους εγκληματικές πράξεις εκθέτοντας την Αθήνα και την Ελλάδα σε πολλούς κινδύνους. Αλλά και η διοίκηση της πόλεως έχει παραδοθεί σε διεφθαρμένους ανθρώπους. Επίσης η κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος αποδίδεται στην άσκηση της θαλάσσιας κυριαρχίας που ευθύνεται και για όλες τις συμφορές. Επικρίνονται οι Αθηναίοι για την αντιφατική συμπεριφορά τους στη λήψη των αποφάσεων, για τη χρησιμοποίηση ανίκανων συμβούλων και για την παράδοση του πολιτεύματος στους φαυλοκράτες. Επί πλέον καυτηριάζεται η συνήθεια να εκλέγουν στρατηγούς και ν' αποστέλλουν ως πρέσβεις με απόλυτη εξουσία τους πλέον ανίκανους. Η σωτηρία όμως της πόλης οφείλεται στην έλλειψη

σύνεσης των εχθρών. Πρέπει όμως να στηρίζεται στην ικανότητα και την ορθοφροσύνη των πολιτών της.

Τέλος ο ρήτορας διαβεβαιώνει ότι, εκτός από τις επικρίσεις, είναι σε θέση να δώσει και συμβουλές για την αποφυγή των σφαλμάτων. Κι αυτό θα πράξει χωρίς δισταγμό.

Κείμενο

Εγκατάλειψη της θαλάσσιας ηγεμονίας

[63] Ἄ μὲν οὖν ὑπάρχειν δεῖ τοῖς μέλλουσιν εὐδαιμονήσῃν, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν, ὀλίγω πρότερον εἰρήκαμεν· ὡς δ' ἂν τάχιστα πρὸς τὸ τοιοῦτοι γενέσθαι παιδευθεῖμεν, ἀληθὲς μὲν ἔστι τὸ ῥηθησόμενον, ἴσως δ' ἂν ἀκούσασιν ὑμῖν δεινὸν εἶναι δόξειε καὶ παρὰ πολὺ τῆς τῶν ἄλλων ἐξηλλαγμένον διανοίας.

[64] ἐγὼ γὰρ ἡγοῦμαι καὶ τὴν πόλιν ἡμᾶς ἄμεινον οἰκήσῃν καὶ βελτίους αὐτοὺς ἔσεσθαι καὶ πρὸς ἀπάσας τὰς πράξεις ἐπιδώσειν, ἣν παυσώμεθα τῆς ἀρχῆς τῆς κατὰ θάλατταν ἐπιθυμοῦντες. αὕτη γὰρ ἔστιν ἢ καὶ νῦν εἰς ταραχὴν ἡμᾶς καθιστάσα καὶ τὴν δημοκρατίαν ἐκείνην καταλύσασα μεθ' ἧς οἱ πρόγονοι ζῶντες εὐδαιμονέστατοι τῶν Ἑλλήνων ἦσαν, καὶ σχεδὸν ἀπάντων αἰτία τῶν κακῶν ὧν αὐτοὶ τ' ἔχομεν καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχομεν.

Παράκληση του ρήτορα για ανοχή

[65] Οἶδα μὲν οὖν ὅτι χαλεπὸν ἔστιν δυναστείας ὑπὸ πάντων ἐρωμένης καὶ περιμαχῆτου γεγεννημένης κατηγοροῦντα δοκεῖν ἀνεκτὸν τι λέγειν· ὅμως δ'

ἐπειδὴ περ ὑπεμείνατε καὶ τοὺς ἄλλους λόγους,
ἀληθεῖς μὲν ὄντας, φιλαπεχθήμονας δὲ, καὶ τοῦτον
ὑμῶν ἀνασχέσθαι δέομαι,

[66] καὶ μὴ καταγνῶναί μου τοιαύτην μανίαν, ὡς ἄρ'
ἐγὼ προειλόμην ἂν διαλεχθῆναι πρὸς ὑμᾶς περὶ
πραγμάτων οὕτω παραδόξων, εἰ μὴ τι λέγειν ἀληθές
εἶχον περὶ αὐτῶν. νῦν δ' οἶμαι πᾶσι φανερόν ποιήσειν
ὡς οὔτε δικαίας ἀρχῆς ἐπιθυμοῦμεν οὔτε γενέσθαι
δυνατῆς οὔτε συμφερούσης ἡμῖν.

Καταδίκη της ηγεμονίας των Λακεδαιμονίων

[67] Ὅτι μὲν οὖν οὐ δικαίας, παρ' ὑμῶν μαθὼν ὑμᾶς
ἔχω διδάσκειν. ὅτε γὰρ Λακεδαιμόνιοι ταύτην εἶχον
τὴν δύναμιν, ποίους λόγους οὐκ ἀνηλώσαμεν
κατηγοροῦντες μὲν τῆς ἐκείνων ἀρχῆς, διεξιόντες δ'
ὡς δίκαιόν ἐστιν αὐτονόμους εἶναι τοὺς Ἕλληνας;

[68] τίνας δὲ τῶν πόλεων τῶν ἐλλογίμων οὐ
παρεκαλέσαμεν ἐπὶ τὴν συμμαχίαν τὴν ὑπὲρ τούτων
συστάσαν; πόσας δὲ πρεσβείας ὡς βασιλέα τὸν μέγαν
ἀπεστείλαμεν, διδαξούσας αὐτὸν ὡς οὔτε δίκαιόν
ἐστιν οὔτε συμφέρον μίαν πόλιν κυρίαν εἶναι τῶν
Ἑλλήνων; οὐ πρότερον δ' ἐπαυσάμεθα πολεμοῦντες
καὶ κινδυνεύοντες καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν
πρὶν ἠθέλησαν Λακεδαιμόνιοι ποιήσασθαι τὰς
συνθήκας τὰς περὶ τῆς αὐτονομίας.

Αδύνατη η διατήρηση της ηγεμονίας και ανώφελη.

[69] Ὅτι μὲν οὖν οὐ δίκαιόν ἐστιν τοὺς κρείττους τῶν
ἡττόνων ἄρχειν, ἐν ἐκείνοις τε τοῖς χρόνοις
τυγχάνομεν ἐγνωκότες καὶ νῦν ἐπὶ τῆς πολιτείας τῆς
παρ' ἡμῖν καθεστηκυίας· ὡς δ' οὐδ' ἂν δυνηθῆμεν
τὴν ἀρχὴν ταύτην καταστήσασθαι, ταχέως οἶμαι
δηλώσειν. ἦν γὰρ μετὰ μυρίων ταλάντων οὐχ οἷοί τ'
ἡμεν διαφυλάξαι, πῶς ἂν ταύτην ἐκ τῆς παρούσης
ἀπορίας κτήσασθαι δυνηθεῖμεν, ἄλλως τε καὶ

χρῶμενοι τοῖς ἡθεσιν οὐχ οἷς ἐλάβομεν, ἀλλ' οἷς ἀπώλεσαμεν αὐτήν;

[70] ὡς τοίνυν οὐδὲ δέξασθαι διδομένην τῇ πόλει συμφέρει, δοκεῖτέ μοι τάχιστ' ἂν ἐκεῖθεν καταμαθεῖν. μᾶλλον δὲ καὶ περὶ τούτων βούλομαι μικρὰ προειπεῖν· δέδοικα γὰρ μὴ διὰ τὸ πολλοῖς ἐπιτιμᾶν δόξω τισὶν προηρῆσθαι τῆς πόλεως κατηγορεῖν.

γλωσσικά σχόλια

[63] ἃ ὑπάρχει τινὶ ὅσα ἔχει κάποιος

τοῖς μέλλουσιν (επιθ. μτχ.) δοτική προσωπική κτητική στο ὑπάρχειν

μέλλω εὐδαιμονήσειν πρόκειται να ευτυχῆσω (βλ. §1)

ὡς δ' ἂν... παιδευθεῖμεν πλάγια ερωτ. πρόταση

πρὸς τὸ τοιοῦτοι γενέσθαι εμπρόθ. προσδ. του σκοπού

τοιοῦτοι (κατηγ. στο ενν. ἡμεῖς) ενάρετοι χαρακτήρες

ἀκούσασιν (υποθ. μτχ. με υποκ. το ὑμῖν)

δεινόν, ἐξηλλαγμένον (κατηγορ. στη μτχ. τὸ ῥηθησόμενον)

ἐξηλλαγμένον (μτχ. παρακμ. του ἐξαλλάττομαι) διάφορετικό, αλλιώτικο (απὸ το συνηθισμένο)

τῆς τῶν ἄλλων ἐξηλλαγμένον διανοίας (σχῆμα υπερβατόν) η σειρά των λέξεων: ἐξηλλαγμένον τῆς διανοίας τῶν ἄλλων

[64] οἰκῆσειν, ἔσσεσθαι, ἐπιδῶσειν (ειδικά απρμφ. ως αντικ. του ρ. ἡγοῦμαι)

οἰκῶ τὴν πόλιν διοικῶ, κυβερνῶ τὴν πόλιν

βελτίους (κατηγορ. στο ενν. ἡμᾶς)

**αὐτούς (κατηγ. προσδ. στο ἡμᾶς) οριστ. αντωνυμία
αὐτός, ἡ, ὁ = ο ἴδιος**

ἐπιδίδωμι προοδεύω, προκόβω

ἐπιθυμοῦντες (μτχ. κατηγ.)

**παύομαι τινος τελειώνω, σταματῶ κάτι, παύομαι +
κατηγ. μτχ. σταματῶ να...**

ἡ καθιστάσα (μτχ. επιθ.) κατηγορ. στο αὔτη

καὶ καταλύσασα (μτχ. επιθ.) κατηγορ. στο αὔτη

αἰτία κατηγορ. στο αὔτη

**καθίστημί τινα εἰς ταραχὴν προκαλῶ σε κάποιον
ταραχές, μπλέκω κάποιον σε ταραχές**

ῶν (έλξη) <ᾶ ἔχομεν

**παρέχω τινί τι προξενῶ σε κάποιον κάτι, μεταδίδω σε
κάποιον κάτι**

**[65] δυναστεία δύναμη, κυριαρχία, εξουσία //
ολιγαρχία**

ἐράω, -ῶ τινος αγαπῶ, ποθῶ

ἐρωμένη (ἐράομαι, -ῶμαι) αγαπητή, ποθητή

περιμάχητος (περί + μάχομαι) αξιοζήλευτος,
περιζήτητος (επίθ. ὁ, ἡ περιμάχητος, τό περιμάχητον)

δοκεῖν (υποκ. της απροσ. έκφρ. χαλεπόν ἐστι)

δοκῶ φαίνομαι, θεωρούμαι

λέγειν(ειδ. απρμφ. από το δοκεῖν)

(με ενν.) υποκ. των απρμφ. δοκεῖν και λέγειν καθώς και της μτχ. κατηγοροῦντα

φιλαπεχθήμων (<φίλος + ἀπεχθάνομαι) εριστικός,
καυγατζής, αυτός που αγαπάει να δημιουργεί εχθρούς

ἀνασχέσθαι απρμφ. αορ. β ' του ρ. ἀνέχομαι (αντικ. του ρ. δέομαι)

δέομαί τινος + απρμφ. παρακαλώ κάποιον να...

καταγνῶναι αντικ. του ρ. δέομαι (**δέομαι ὑμῶν ἀνασχέσθαι καὶ μὴ καταγνῶναι**)

[66] καταγιγνώσκω τινός τι κατηγορώ κάποιον για κάτι, αποδίδω σε κάποιον κάτι ως κατηγορία

μανία τρέλα (μαίνομαι· είμαι μανιακός, είμαι μανιώδης, μανικός· αυτός που ρέπει προς τη μανία, μῆνις οργή, θυμός, μάντις)

παράδοξος (<παρά + δόξα) απροσδόκητος, αλλόκοτος, παράδοξος, απίστευτος, ανέλπιστος

[67] ὅτι μὲν οὖν δικαίας (ενν. ἀρχῆς ἐπιθυμοῦμεν)

ἔχω διδάσκειν μπορώ ν' αποδείξω, μπορώ να διαφωτίσω

ἀναλίσκω(και ἀναλόω, -ῶ)· δαπανώ, ξοδεύω,
κατασπαταλώ (παρατ. ἀνήλισκον, αόρ. ἀνήλωσα με
εσωτερική αύξηση)

διεξιόντες μτχ. ενεστ. του διέξιμι (διά + έξ + εἶμι)
περνώ δια μέσου, εκθέτω με λεπτομέρειες //
υποστηρίζω, τονίζω (εδώ)

[68] ὁ, ἡ ἐλλόγιμος, τὸ ἐλλόγιμον (επίθ.) αυτός που
λογαριάζεται, αξιόλογος, σπουδαίος, επιφανής,
αξιοσημείωτος

παρακαλῶ προσκαλώ

τὴν συστᾶσαν μτχ. αορ. β' ενεργ. με παθ. σημασία του
ρ. συνίστημι = συγκροτώ, συνδυάζω, συνενώνω,
συνίσταμαι = συγκροτούμαι, συνδέομαι, συμπλέκομαι

ὡς βασιλέα (εμπρόθ. προσδ.) η καταχρηστική πρόθεση
ὡς + αιτ. προσώπου δηλώνει κατεύθυνση σε πρόσωπο

διδαξούσας (μτχ. τελ.) διδάσκω = διαφωτίζω,
αποδεικνύω

κυρίαν κατηγ. στο πόλιν (κύριος = κυρίαρχος, αυτός
που έχει την εξουσία)

τῶν Ἑλλήνων γεν. αντικ. στο επίθ. κυρίαν

πολεμοῦντες καὶ κινδυνεύοντες μτχ. κατηγορ. από το
ρ. ἐπαυσάμεθα

ποιοῦμαι τὰς συνθήκας συνάπτω τις συνθήκες

ποιοῦμαι πόλεμον πολεμῶ

ποιοῦμαι εἰρήνην ειρηνεύω

ποιοῦμαι σπονδὰς συνθηκολογῶ

ποιῶ πόλεμον γίνομαι αίτιος πολέμου, προκαλῶ πόλεμο

[69] τοὺς κρείττους(ἢ κρείττονας) συγκρ. βαθμός του επιθέτου ἀγαθός)

κρείττων ισχυρότερος, πιο δυνατός

τῶν ἥττόνων (αντικ. του απρμφ. ἄρχειν) συγκρ. βαθμός του επιθ. κακός

ἥττων κατώτερος, ασθενέστερος

ἐγνωκότες κατηγ. μτχ. από το ρ. τυγχάνομεν

τυγχάνω ἐγνωκῶς έχω αναγνωρίσει, έχω κρίνει ορθό (η περίφραση προσδίδει ἔμφαση, εκφράζει μεγαλύτερη βεβαιότητα από το απλό ἔγνωκα)

ἐπὶ τῆς πολιτείας τῆς παρ' ἡμῖν καθεστηκυίας κατά την ίδρυση της δικῆς μας ηγεμονίας

ἡ πολιτεία η σχέση του πολίτη προς το κράτος (τὴν πόλιν), τα πολιτικά δικαιώματα, η καθημερινή ζωή του πολίτη, η διοίκηση, το πολίτευμα, η δημοκρατία

καθίσταμαι τὴν ἀρχὴν εγκαθιδρύω την ηγεμονία

ἦν γὰρ μετὰ μυρίων ταλάντων οὐχ οἴοι τ' ἦμεν διαφυλάξαι αναφορικοῦποθ. πρόταση

οἴός τ' εἰμί εἶμαι σε θέση, μπορώ

ἄλλως τε καὶ και μάλιστα

χρῶμενοι (αιτιολ. μετοχή)

χρῶμαι τοῖς ἤθεσιν έχω τις συνήθειες, συμπεριφέρομαι

[70] δέξασθαι υποκ. του απροσ. ρ. συμφέρει (τὴν πόλιν υποκ. του απρμφ.)

διδομένην (εναντ. μτχ.) υποκ. τὴν ἀρχὴν που εἶναι και
αντ. του δέξασθαι

δοκεῖτέ μοι προσωπική σύνταξη αντί απροσ. (δοκεῖ
μοι) μου φαίνεται, νομίζω

ἂν καταμαθεῖν (αντ. του ρ. δοκεῖτε) δυν. απρμφ.
ισοδύναμο με δυνητ. ευκτ. = ὅτι ἂν καταμάθοιτε

καταμανθάνω κατανοώ, καταλαβαίνω

ἐκεῖθεν (αναφέρεται στα επόμενα)

προειπεῖν απρμφ. αορ. β' του ρ. προλέγω λέω
προκαταβολικά, λέω εκ των προτέρων

μικρά σύστ. αντικ. του απρμφ. προειπεῖν

μή... δόξω ενδοιαστ. πρόταση ως αντικ. του ρ. δέδοικα

δοκῶ φαίνομαι, θεωρούμαι

ἐπιτιμῶ τινι κατακρίνω, κατηγορώ κάποιον

προαιροῦμαι προτιμῶ

ερμηνευτικά σχόλια

[63] ὀλίγω πρότερον εἰρήκαμεν στις παραγρ. 31-35
παρουσιάζει αναλυτικά τις αρετές

[64] ἦν παυσῶμεθα... ἐπιθυμοῦντες πρέπει η Αθήνα
να παραιτηθεί επιτέλους από τη θαλάσσια ηγεμονία,
που υπήρξε επιζήμια για την Αθηναϊκή δημοκρατία· ο
Ισοκράτης έχει επίγνωση, βέβαια, των αντιδράσεων
που θα προκαλέσει αυτή η πρότασή του «ἴσως δ' ἂν

ἀκούσασιν ὑμῖν δεινὸν εἶναι δόξειε καὶ παρὰ πολὺ τῆς τῶν ἄλλων ἐξηλλαγμένον διανοίας».

αὕτη... καὶ τὴν δημοκρατίαν ἐκείνην καταλύσασα εννοεῖ τὴ δημοκρατία που ἰδρυσαν ὁ Σόλωνας καὶ ὁ Κλεισθένης. Διατηρήθηκε ὡς τὰ Μηδικὰ καὶ βασικὸ ὄργανο τῆς πολιτείας ἦταν ὁ Ἄρειος Πάγος. Αὐτὴν τὴ δημοκρατία που θαυμάζει ὁ Ἰσοκράτης κατέλυσε ἡ κυριαρχία τῶν Ἀθηναίων στὴ θάλασσα.

[65] χαλεπὸν ἔστι... ἀνεκτὸν τι λέγειν προφανεῖς οἱ δυσκολίες που θα ἀντιμετωπίσει ὁ ρήτορας στὴν προσπάθειά του νὰ πείσει τοὺς Ἀθηναίους γιὰ ριζικὴ μεταρρύθμιση. Καὶ επιχειρεῖ νὰ προκαταλάβει τοὺς ακροατὲς του.

[66] ἀληθεῖς μὲν ὄντας φιλαπεχθήμονας δὲ ἡ ἀλήθεια δημιουργεῖ ἐχθρες, ὅταν δὲν εἶναι ευχάριστη. Ἡ ἀντίθεση ἐκφράζει μὲ σαφήνεια αὐτὴν τὴν πραγματικότητα.

οὔτε δικαίας ἀρχῆς ἐπιθυμοῦμεν οὔτε γενέσθαι δυνατῆς οὔτε συμφερούσης ἡμῖν ἡ ἐξουσία που ἐπιθυμοῦν παρὰ πολὺ οἱ Ἀθηναῖοι, εἶναι, κατὰ τὸν Ἰσοκράτη, ἀδίκη καὶ ἀδύνατη ἀλλὰ καὶ ἀνώφελη. Το οὔτε συμφερούσης ἡμῖν τέθηκε στο τέλος πρὸς ἔμφαση, γιὰτὶ φαίνεται πὼς σ' αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα θα ἔδιναν μεγαλύτερη σημασία οἱ Ἀθηναῖοι.

[67] ὅτε γὰρ Λακεδαιμόνιοι ταύτην εἶχον τὴν δύναμιν... τὴν ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδας εἶχαν ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὡς τὴν υπογραφή τῆς Ἀνταλκίδειας εἰρήνης (404 π.Χ. - 386 π.Χ.)

παρεκαλέσαμεν ἐπὶ τὴν συμμαχίαν Το 395 π.Χ.
συγκροτήθηκε αντιλακωνικός συνασπισμός από τους Αθηναίους, Βοιωτούς, Κορινθίους, Μεγαρείς, Ευβοείς κ.ά. Η πρωτοβουλία ανήκε στην Αθήνα για ν' αντιμετωπιστεί ο επεκτατισμός της Σπάρτης.

[68] ὡς βασιλέα... η αποστολή πρεσβείας με αρχηγό τον Κόνωνα προς τον βασιλέα των Περσών στέφθηκε με επιτυχία. Ο Κόνωνας έλαβε σημαντικό χρηματικό ποσό καθώς και τη βοήθεια του σατράπη Φαρνάβαζου μαζί με φοινικικά πλοία. Μερικούς μήνες αργότερα, τον Αύγουστο του 394, ο Κόνωνας και ο Φαρνάβαζος με τους ενωμένους στόλους τους νίκησαν αποφασιστικά τον στόλο των Λακεδαιμονίων κοντά στην Κνίδα.

Λακεδαιμόνιοι ποιήσασθαι τὰς συνθήκας τὰς περὶ τῆς αὐτονομίας αναφέρεται στην ατιμωτική για τους Έλληνες Ανταλκίδεια ή «βασίλειο» ειρήνη που συμφωνήθηκε μεταξύ του Μ. Βασιλέως και των Σπαρτιατών και την οποία αναγκάσθηκαν όλοι οι Έλληνες να αποδεχθούν.

Οι όροι της ειρήνης ουσιαστικά υπαγορεύθηκαν από τον Πέρση βασιλιά. Γι' αυτό ο Ισοκράτης το 380 π.Χ. στον Πανηγυρικό του επιτίθεται εναντίον αυτής της ειρήνης ως αισχρής (§122 κ.ε.) και τη χαρακτηρίζει ως «προστάγματα καὶ μὴ συνθήκας εἶναι» (Πανηγ. §176). Με την ειρήνη αυτήν ο Πέρσης Μονάρχης αναγνωρίζεται ως ρυθμιστής των ελληνικών πραγμάτων. Κι αυτό γιατί οι Έλληνες της Μ. Ασίας και της Κύπρου υπάγονται στην επικυριαρχία του και γίνεται εγγυητής της αυτονομίας των υπολοίπων ελληνικών πόλεων. Έτσι διαλύεται κάθε προσπάθεια για την ένωση των Ελλήνων και η Σπάρτη αποκτά την κυριαρχία στην κυρίως Ελλάδα.

[69] ... οὐδ' ἂν δυνηθῆμεν... καταστήσασθαι ο Ἴσοκράτης καταδικάζει τον επεκτατισμό χωρίς εξαίρεση και υποστηρίζει ότι η Αθήνα αδυνατεί επί πλέον ν' αναλάβει την ηγεμονία των Ελλήνων.

μετὰ μυρίων ταλάντων ο αριθμός των δέκα χιλιάδων (10.000) ταλάντων είναι στρογγυλοποιημένος και αναφέρεται ο ίδιος και στον περί ἀντιδόσεως (§234). Ο Δημοσθένης στον Ολυνθιακό Γ' (§24) γράφει: «πλείω ἢ μύρια τάλαντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀνήγαγον». Ας σημειωθεί ότι ένα τάλαντο ισοδυναμούσε με 6.000 αττικές δραχ. Πρόκειται λοιπόν για ένα ποσό χρημάτων πολύ σημαντικό.

οὐχ οἷοί τ' ἦμεν διαφυλάξαι, πῶς ἂν... κτήσασθαι δυνηθῆμεν; με τη ρητορ. ερώτηση και την πολύ εντυπωσιακή αντίθεση ανάμεσα στο διαφυλάξαι και το κτήσασθαι εκφράζει την πεποίθησή του ο ρήτορας πως είναι αδύνατον ν' αποκτήσουν οι Αθηναίοι ηγεμονία με τους λίγους οικονομικούς πόρους που διαθέτουν.

χρῶμενοι τοῖς ἥθεσιν... αὐτήν; καυτηριάζει τα σφάλματα της πολιτικής των Αθηναίων, στα οποία οφείλεται η απώλεια της ηγεμονίας.

Ασκήσεις §§63-64

1) ἴσως δ' ἂν ἀκούσασιν... διανοίας: Γιατί ο ρήτορας πιθανολογεί πως η αλήθεια θα φανεί φοβερή και παράδοξη;

- 2) ἦν παυσώμεθα τῆς ἀρχῆς τῆς κατὰ θάλασσαν: Πιστεύετε ὅτι ἡ πρόταση να παραιτηθῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τῆς θαλάσσιας ἡγεμονίας μπορεῖ να γίνει εὐκόλα ἀποδεκτὴ; Να αἰτιολογήσετε τὴν ἀποψή σας.
- 3) Συμφωνεῖτε με τὴν ἀποψη ὅτι «ἡ ἀρχὴ ἢ κατὰ θάλατταν» ἦταν ἡ αἰτία κατάλυσης τῆς δημοκρατίας καὶ «σχεδὸν ἀπάντων τῶν κακῶν»; Να αἰτιολογήσετε τὴν ἀποψή σας.
- 4) α) πρότερον, τάχιστα: Να γραφοῦν οἱ ἄλλοι βαθμοὶ τῶν ἐπιρρημάτων καὶ τῶν ἀντίστοιχων ἐπιθέτων.
β) ἀληθές, βελτίους: Να γραφοῦν οἱ πλάγιες πτώσεις τῶν ἐπιθέτων στους τρεῖς βαθμούς καὶ στο γένος που βρίσκεται τὸ καθένα.
- 5) οἰκήσειν, ἐπιδώσειν: Να γραφοῦν τὰ ἀπαρέμφατα καὶ οἱ μετοχές ὅλων τῶν χρόνων στὴν ἴδια φωνή.
- 6) καθιστᾶσα: α) Να γραφεί τὸ γ' ἐνικό καὶ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο σ' ὅλες τὶς ἐγκλίσεις τοῦ ἐνεστώτα καὶ τοῦ ἀορίστου, β) Ποιες λέξεις τῆς νέας ἐλληνικῆς που παράγονται ἀπὸ τὸ ρ. καθίστημι γνωρίζετε;
- 7) ἦν παυσώμεθα... ἐπιθυμοῦντες: Να βρεῖτε τὴν ἀπόδοση καὶ να χαρακτηρίσετε τὸ εἶδος τοῦ υποθετικοῦ λόγου.
- 8) ἀκούσασιν: Να σχηματίσετε τὴν ἀντίστοιχη δευτ. πρόταση.

§§65-66

- 1) «ὑπεμείνατε καὶ τοὺς ἄλλους λόγους»: γιατί κολακεύει τοὺς ἀκροατές του ὁ ρήτορας;
- 2) Τι ἐπιδιώκει με τὴν ἀντίθεση «ἀληθεῖς μὲν ὄντας φιλαπεχθήμονας δέ»;
- 3) καταγνῶναι, προειλόμην: Να γραφεί τὸ β' ἐνικό καὶ β' πληθυντικὸ πρόσωπο σ' ὅλες τὶς ἐγκλίσεις τοῦ ἴδιου χρόνου.

- 4) περιμαχήτου, ἀληθεῖς, φιλαπεχθήμονας, συμφερούσης: α) Να γράψετε τις πλάγιες πτώσεις ενικού και πληθυντικού αριθμού στο γένος που βρίσκεται καθεμιά από τις λέξεις, β) Να αναλύσετε στα συνθετικά τους μέρη τις λέξεις.
- 5) μὴ καταγνῶναί μου τοιαύτην μανίαν: Να μετατρέψετε τη φράση σε ευθύ λόγο.
- 6) ἀνασχέσθαι: α) Να κλίνετε τον παρατατικό και τον αόριστο β' στην οριστική, β) Ποια άλλα ρήματα έχουν δύο αυξήσεις, δηλ. πριν από την πρόθεση και μετά την πρόθεση; γ) Να βρείτε λέξεις της αρχαίας και της νέας ελληνικής που παράγονται από το ίδιο θέμα.
- 7) Πώς εισάγονται, πώς εκφέρονται και ποια συντακτική θέση έχουν οι δευτερεύουσες προτάσεις των παραγράφων 65-66;

§§67-68

- 1) Σε ποιες ενέργειες προέβαιναν οι Αθηναίοι, όταν την ηγεμονία της Ελλάδας είχαν οι Λακεδαιμόνιοι; Με ποιον ιδιαίτερο εκφραστικό τρόπο παρουσιάζει την τότε συμπεριφορά των Αθηναίων και τι επιτυγχάνει μ' αυτόν;
- 2) διεξιόντες, συστᾶσαν: Να γράψετε το β' ενικό και β' πληθυντικό πρόσκοπο σ' όλες τις εγκλίσεις του χρόνου στον οποίο βρίσκεται κάθε ρηματικός τύπος.
- 3) κατηγοροῦντες: α) Το ρ. κατηγορῶ είναι σύνθετο ή παρασύνθετο και γιατί; β) Να βρείτε πέντε τουλάχιστον λέξεις που παράγονται από το ρ. κατηγορῶ και να σχηματίσετε αντίστοιχες προτάσεις στη νέα Ελληνική.
- 4) α) ὅτε... εἶχον τὴν δύναμιν
β) πρὶν ἠθέλησαν... τὰς περὶ τῆς αὐτονομίας: πώς εισάγεται και πώς εκφέρεται καθεμιά από τις δύο χρονικές προτάσεις και γιατί;

§§ 69-70

- 1) Στην αρχή της §69 διατυπώνει μια ηθική αρχή διαχρονικής αξίας. Πόσο σεβαστή νομίζετε πως είναι η ηθική αυτή αρχή στη σύγχρονη διεθνή πολιτική;
- 2) Πόσο πειστικό, κατά τη γνώμη σας, είναι το επιχείρημα ότι με ελάχιστα οικονομικά μέσα δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί κάποιος στόχος και μάλιστα εθνικός;
- 3) Να επισημάνετε την υπερβολή που χρησιμοποιεί ο ρήτορας για να πείσει τους Αθηναίους να εγκαταλείψουν τις προσπάθειες ηγεμόνευσης των Ελλήνων και να τη σχολιάσετε.
- 4) Να αναγνωρίσετε γραμματικώς τις αντωνυμίες των παραγρ. 69-70 και να προσδιορίσετε τον συντακτικό ρόλο καθεμιάς.
- 5) τούς κρείττους: Να κλιθεί το επίθετο στα τρία γένη και στον ίδιο αριθμό.
- 6) α) καθεστηκυίας: Να γίνει χρονική αντικατάσταση και να κλιθεί ο παρακείμενος σ' όλες τις εγκλίσεις.
β) άπωλέσαμεν: Να γραφεί το γ' ενικό και γ' πληθυντικό πρόσωπο σ' όλες τις εγκλίσεις ενεστώτα και αορίστου.
- 7) ως δ' ούδ' ἂν δυνηθείημεν... δηλώσειν. Να γίνει συντακτική ανάλυση.
- 8) δόξω: Να χαρακτηρίσετε την πρόταση στην οποία ανήκει το ρ. και να αιτιολογήσετε την έγκλιση.

Η επιτύμβια στηλη του Δεξιλέω (Εκδ. Αθηνών Γ1)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ §§ 71-132

Ο ρήτορας αισθάνεται την ανάγκη να δώσει γι' άλλη μια φορά εξηγήσεις για την παρρησία του. Επικρίνει στη συνέχεια την εξέλιξη που είχε η συμμαχία σε σύγκριση με τη μορφή και την οργάνωσή της, όταν βρισκόταν κάτω από τον έλεγχο του Αριστείδη. Αντιπαραβάλλει την εποχή του Αριστείδη, του Θεμιστοκλή και του Μιλτιάδη με την εποχή που συμβολίζουν ο Υπέρβολος κι ο Κλεοφών. Αποδίδει σε κακούς χειρισμούς της αθηναϊκής πολιτικής τους κινδύνους που διέτρεξε όλη η περιοχή της Αττικής, καθώς και την τελική ήττα της Αθήνας στον Πελοποννησιακό πόλεμο, της οποίας προηγήθηκαν οι μεγάλες καταστροφές σε αθηναϊκό στρατό και στόλο στην Αίγυπτο, στην Κύπρο, στο Δάτον και στη Σικελία. Υπενθυμίζει τις συνεχείς απώλειες της Αθήνας σε δυναμικό χιλιάδων ανδρών, τις οποίες επιβεβαιώνουν το μεγάλο πλήθος των ορφανών και η εξαφάνιση των παλαιών οικογενειών. Δριμύτερα όμως κατακρίνει τη στρατιωτική παρέμβαση της Αθήνας στις εσωτερικές υποθέσεις των συμμάχων, καθώς και την άλογη χρήση των συμμαχικών εισφορών. Παρουσιάζει την ψευδαισθηση της ευτυχισμένης πόλης και την επιπολαιότητα της προετοιμασίας για τη Σικελική εκστρατεία, ενώ έξω από τα τείχη οι Σπαρτιάτες σκόρπιζαν τον όλεθρο. Υποστηρίζει ότι τόσες ήταν οι απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό, ώστε μπορεί κανείς να συμπεράνει πως ο αθηναϊκός λαός είναι εντελώς αλλαγμένος (είναι ένας νέος πληθυσμός). Χαρακτηρίζει την ηγεμονία ως τυραννία που προκάλεσε πλήθος συμφορών και στην Αθήνα και στους άλλους Έλληνες.

Αλλά και η ηγεμονία των Λακεδαιμονίων προκάλεσε μεγαλύτερες συμφορές και τους οδήγησε στην ήττα (Λεύκτρα, 371 π.Χ.). Η δύναμη λοιπόν που απέκτησαν οι Αθηναίοι και οι Λακεδαιμόνιοι με την ανάληψη της ηγεμονίας υπήρξε καταστροφική, επειδή διέπραξαν, παρά τη διαφορά των πολιτευμάτων τους, τα ίδια ακριβώς σφάλματα. Η αντίθεση της κοινής γνώμης στις απόψεις του ρήτορα οφείλεται, κατά τον ίδιο, στην τύφλωση των ατόμων και των λαών που δεν επιτρέπει να διακρίνουν τα πραγματικά τους συμφέροντα. Η αντίθετη πορεία των Μεγαρέων και των Θεσσαλών αποδεικνύει ότι η σωφροσύνη και η αρετή είναι αναγκαία περισσότερο στη ζωή των πόλεων παρά των ατόμων. Γι' αυτό πρέπει οι Αθηναίοι να μην εμπιστεύονται τους δημαγωγούς, οι οποίοι έχουν προκαλέσει την κατάλυση της δημοκρατίας δύο φορές και με την πλεονεξία τους έχουν βυθίσει πολλούς στη φτώχεια και τη δυστυχία.

Κείμενο

Μέτρα για να επανορθωθεί η κατάσταση της πόλης [133] "Ἔστιν δ' ἐξ ὧν ἂν ἐπανορθώσασαιμεν τὰ τῆς πόλεως καὶ βελτίω ποιήσασαιμεν, πρῶτον μὲν ἦν συμβούλους ποιῶμεθα τοιοῦτους περὶ τῶν κοινῶν οἴους περ ἂν περὶ τῶν ἰδίων ἡμῖν εἶναι βουλευθεῖμεν, καὶ παυσώμεθα δημοτικούς μὲν εἶναι νομίζοντες τοὺς συκοφάντας, ὀλιγαρχικούς δὲ τοὺς καλοὺς κάγαθούς τῶν ἀνδρῶν, γνόντες ὅτι φύσει μὲν οὐδεὶς οὐδέτερον

τούτων ἔστιν, ἐν ἧ δ' ἂν ἕκαστοι τιμῶνται, ταύτην βούλονται καθεστάναι τὴν πολιτείαν·

[134] δευτέρον δ' ἦν ἐθελήσωμεν χρῆσθαι τοῖς συμμάχοις ὁμοίως ὥσπερ τοῖς φίλοις, καὶ μὴ λόγῳ μὲν αὐτονόμους ἀφιῶμεν, ἔργῳ δὲ τοῖς στρατηγοῖς αὐτοὺς ὅ τι ἂν βούλωνται ποιεῖν ἐκδιδῶμεν, μηδὲ δεσποτικῶς, ἀλλὰ συμμαχικῶς αὐτῶν ἐπιστατῶμεν, ἐκεῖνο καταμαθόντες, ὅτι μιᾶς μὲν ἐκάστης τῶν πόλεων κρείττους ἐσμέν, ἀπασῶν δ' ἥττους·

[135] τρίτον ἦν μηδὲν περὶ πλείονος ἡγήσθε, μετὰ γε τὴν περὶ τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν, τοῦ παρὰ τοῖς Ἑλλησιν εὐδοκιμεῖν· τοῖς γὰρ οὕτω διακειμένοις ἐκόντες καὶ τὰς δυναστείας καὶ τὰς ἡγεμονίας διδόασιν.

Ἡ δίκαιη συμπεριφορὰ θα οδηγήσει στην πρόοδο καὶ τὴν προγονικὴ δόξα

[136] Ἦν οὖν ἐμμείνητε τοῖς εἰρημένοις καὶ πρὸς τούτοις ὑμᾶς αὐτοὺς παράσχητε πολεμικοὺς μὲν ὄντας ταῖς μελέταις καὶ ταῖς παρασκευαῖς, εἰρηνικοὺς δὲ τῷ μηδὲν παρὰ τὸ δίκαιον πράττειν, οὐ μόνον εὐδαίμονα ποιήσετε ταύτην τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ἅπαντας.

[137] οὐδὲ γὰρ ἄλλη τῶν πόλεων οὐδεμία τολμήσει περὶ αὐτοὺς ἐξαμαρτάνειν, ἀλλ' ὀκνήσουσι καὶ πολλὴν ἡσυχίαν ἄξουσιν, ὅταν ἴδωσιν ἐφεδρεύουσιν τὴν δύναμιν τὴν ἡμετέραν καὶ παρεσκευασμένην τοῖς ἀδικουμένοις βοηθεῖν. οὐ μὴν ἀλλ' ὀπότερον ἂν ποιήσωσι, τὸ γ' ἡμέτερον καλῶς ἔξει καὶ συμφερόντως. [138] ἦν τε γὰρ δόξη τῶν πόλεων ταῖς προεχούσαις ἀπέχεσθαι τῶν ἀδικημάτων, ἡμεῖς τούτων τῶν ἀγαθῶν τὴν αἰτίαν ἔξομεν· ἦν τ' ἐπιχειρῶσιν ἀδικεῖν, ἐφ' ἡμᾶς ἅπαντες οἱ δεδιότες καὶ

κακῶς πάσχοντες καταφεύξονται, πολλὰς ἰκετείας καὶ δεήσεις ποιούμενοι, καὶ διδόντες οὐ μόνον τὴν ἡγεμονίαν, ἀλλὰ καὶ σφᾶς αὐτοῦς.

[139] ὥστ' οὐκ ἀπορήσομεν μεθ' ὧν κωλύσομεν τοὺς ἔξαμαρτάνοντας, ἀλλὰ πολλοὺς ἔξομεν τοὺς ἑτοίμως καὶ προθύμως συναγωνιζομένους ἡμῖν. ποία γὰρ πόλις ἢ τίς ἀνθρώπων οὐκ ἐπιθυμήσει μετασχεῖν τῆς φιλίας καὶ τῆς συμμαχίας τῆς ἡμετέρας, ὅταν ὀρώσι τοὺς αὐτοῦς, ἀμφοτέρωθεν, καὶ δικαιωτάτους ὄντας καὶ μεγίστην δύναμιν κεκτημένους, καὶ τοὺς μὲν ἄλλους σώζειν καὶ βουλομένους καὶ δυναμένους, αὐτοῦς δὲ μηδεμιᾶς βοηθείας δεομένους;

[140] πόσῃ δὲ χρή προσδοκᾶν ἐπίδοσιν τὰ τῆς πόλεως λήψεσθαι, τοιαύτης εὐνοίας ἡμῖν παρὰ τῶν ἄλλων ὑπαρξάσης; πόσον δὲ πλοῦτον εἰς τὴν πόλιν εἰσρυήσεσθαι, δι' ἡμῶν ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος σωζομένης; τίνας δ' οὐκ ἐπαινέσεσθαι τοὺς τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν αἰτίους γεγεννημένους;

[141] Ἀλλὰ γὰρ οὐ δύναμαι διὰ τὴν ἡλικίαν ἅπαντα τῷ λόγῳ περιλαβεῖν ἃ τυγχάνω τῇ διανοίᾳ καθορῶν, πλὴν ὅτι καλὸν ἐστὶν ἐν ταῖς τῶν ἄλλων ἀδικίαις καὶ μανίαις πρῶτους εὖ φρονήσαντας προστῆναι τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας, καὶ σωτήρας, ἀλλὰ μὴ λυμεῶνας αὐτῶν κληθῆναι, καὶ περιβλέπτους ἐπ' ἀρετῇ γενομένους τὴν δόξαν τὴν τῶν προγόνων ἀναλαβεῖν.

Καταδίκη κάθε τυραννικής εξουσίας

[142] Κεφάλαιον δὲ τούτων ἐκεῖν' ἔχω λέγειν, εἰς ὃ πάντα τὰ προειρημένα συντείνει καὶ πρὸς ὃ χρή βλέποντας τὰς πράξεις τὰς τῆς πόλεως δοκιμάζειν. δεῖ γὰρ ἡμᾶς, εἴπερ βουλόμεθα διαλύσασθαι μὲν τὰς διαβολὰς ἃς ἔχομεν ἐν τῷ παρόντι, παύσασθαι δὲ τῶν

πολέμων τῶν μάτην γιγνομένων, κτήσασθαι δὲ τῆ πόλει τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, μισῆσαι μὲν ἀπάσας τὰς τυραννικὰς ἀρχὰς καὶ τὰς δυναστείας, ἀναλογισαμένους τὰς συμφορὰς τὰς ἐξ αὐτῶν γεγενημένας, ζηλῶσαι δὲ καὶ μιμήσασθαι τὰς ἐν Λακεδαιμόνι βασιλείας.

[143] ἐκείνοις γὰρ ἀδικεῖν μὲν ἦττον ἕξεσθαι ἢ τοῖς ἰδιώταις, τοσοῦτῳ δὲ μακαριστότεροι τυγχάνουσιν ὄντες τῶν βίᾳ τὰς τυραννίδας κατεχόντων, ὅσον οἱ μὲν τοὺς τοιοῦτους ἀποκτείναντες τὰς μεγίστας δωρεὰς παρὰ τῶν συμπολιτευομένων λαμβάνουσιν, ὑπὲρ ἐκείνων δ' οἱ μὴ τολμῶντες ἐν ταῖς μάχαις ἀποθνήσκουσιν ἀτιμότεροι γίνονται τῶν τὰς τάξεις λειπόντων καὶ τὰς ἀσπίδας ἀποβαλλόντων. ἄξιον οὖν ὀρέγεσθαι τῆς τοιαύτης ἡγεμονίας.

[144] ἔνεστι δὲ τοῖς πράγμασιν ἡμῶν τυχεῖν παρὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς τιμῆς ταύτης, ἢ ἢνπερ ἐκείνοι παρὰ τῶν πολιτῶν ἔχουσιν, ἢ ὑπολάβωσι τὴν δύναμιν τὴν ἡμετέραν μὴ δουλείας, ἀλλὰ σωτηρίας αἰτίαν αὐτοῖς ἔσεσθαι.

Ἐκκλησιή προς τοὺς νεότερους ῥήτορας

[145] Πολλῶν δὲ καὶ καλῶν λόγων ἐνόητων περὶ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐμοὶ μὲν ἀμφοτέρω συμβουλεύει παύσασθαι λέγοντι, καὶ τὸ μῆκος τοῦ λόγου καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐτῶν τῶν ἐμῶν· τοῖς δὲ νεωτέροις καὶ μᾶλλον ἀκμάζουσιν ἢ ἐγὼ παραινῶ καὶ παρακελεύομαι τοιαῦτα καὶ λέγειν καὶ γράφειν ἐξ ὧν τὰς μεγίστας τῶν πόλεων καὶ τὰς εἰθισμένας ταῖς ἄλλαις κακὰ παρέχειν προτρέψουσιν ἐπ' ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην, ὡς ἐν ταῖς τῆς Ἑλλάδος εὐπραγίαις συμβαίνει καὶ τὰ τῶν φιλοσόφων πράγματα πολλῶ βελτίω γίνεσθαι.

γλωσσικά σχόλια

[133] ἐπανορθόω, -ῶ (πρτ. ἐπηνώρθουν) επαναφέρω στην προηγούμενη κατάσταση, επανορθώνω, διορθώνω

δημοτικός δημοκρατικός, φίλος του λαού, δημοφιλής
καλοὶ κάγαθοί· (εδώ) καλοὶ κι έντιμοι

οὐδέτερος, -α, -ον (αορ. επιμ. αντωνυμία) ούτε ο ένας ούτε ο άλλος, κανένας από τους δύο

έν ἧ δ' ἂν ἕκαστοι τιμῶνται αναφορ. -υποθετ. πρτ.

καθεστάναι (ἢ καθεστηκέναι) απαρ. παρακ. του καθίσταμαι

αὕτη ἡ πολιτεία καθίσταται αυτό το πολίτευμα υπάρχει, επικρατεί.

[134] χρῶμαι τοῖς συμμάχοις μεταχειρίζομαι τους συμμάχους

ὥσπερ τοῖς φίλοις (ενν. χρώμεθα) αναφ. παραβ. προτ.

λόγῳ μὲν..., ἔργῳ δέ... τυπικά..., στην πράξη όμως, // με τα λόγια..., με τα έργα όμως (προσέξτε την αντίθεση)

ἀφήμι αφήνω, αφήνω ελεύθερο, απαλλάσσω, αθλώνω

ἐκδίδωμι παραδίνω

ἐπιστατῶ τινος έχω την εποπτεία κάποιου, ασκώ εξουσία σε κάποιον (πρβ. ἐπιστάτης, ἐπιστασία)

...ἀφιῶμεν, ...ἐκδιδῶμεν, ...ἐπιστατῶμεν ομοιοτέλετο σχήμα

ὅ,τι ἂν βούλωνται αναφ. - υποθ. πρότ. ως αντικ. του ποιεῖν που είναι απαρ. του σκοπού από το ἐκδιδῶμεν

κρείττους, ἥττους κατηγ. στο (ἡμεῖς)

[135] περὶ πλείονος ἡγοῦμαι τι θεωρῶ σπουδαιότερο κάτι

τοῦ εὐδοκιμεῖν γεν. συγκριτική

εὐδοκιμῶ ἔχω καλή φήμη, εκτιμῶμαι, εἶμαι δημοφιλής

οὕτως διάκειμαι ἔχω αυτές τις διαθέσεις, ἔχω αυτά τα αισθήματα

ἐκόντες (επιρρημ. κατηγ.) ἐκῶν, ἐκοῦσα, ἐκόν· εκουσίως, με τη θέλησή του

δυναστεία εξουσία, κυριαρχία, δύναμη

[136] ἐμμένω τινὶ μένω πιστός σε κάτι

πρὸς τούτοις ἐπὶ πλέον

πολεμικούς κατηγ. στο ὑμᾶς αὐτούς

μελέτη ἀσκήση

παρασκευὴ προετοιμασία

τῷ... πράττειν (σχ. υπερβατό) τῷ πράττειν μηδὲν παρὰ τὸ δίκαιον

[137] ἔξαμαρτάνω περὶ τινα βλάπτω κάποιον

ὀκνήσουσι (ενν. πᾶσαι) ὀκνῶ διστάζω

ήσυχίαν ἄγω μένω ήσυχος, ζω ειρηνικά

ἐφεδρεύω είμαι σε αναμονή, παραμονεύω,
καιροφυλακτώ, επιτηρώ (<ἐφεδρος, <ἐπί + ἔδρα)

τοῖς ἀδικουμένοις (επιθ. μτχ.) αντικ. στο απρμφ.
βοηθεῖν

οὐ μὴν ἀλλὰ αλλ' όμως

ὁπότερος, -α, -ον (αναφ. αντων.) οποιοσδήποτε

τὸ ἡμέτερον η δική μας κατάσταση

καλῶς ἔχω είμαι καλά

[138] συμφέροντως ἔχω είμαι ωφελημένος

ταῖς προεχούσαις (επιθ. μετοχή) δοτική προσωπ. στο
απρόσ. ρ. δόξη

ἀπέχεσθαι (υποκ. του ρ. δόξη) ἀπέχομαί τινος =
απομακρύνομαι, απέχω από κάτι

αἰτίαν ἔχω κατηγορούμαι

τὴν αἰτίαν ἔχω τινός θεωρούμαι υπαίτιος για κάτι

οἱ δεδιότες (επιθ. μτχ. του ρ. δέδοικα ή δέδια φοβούμαι)

κακῶς πάσχω βλάπτομαι

καταφεύγω βρίσκω καταφύγιο (μέλλ. καταφεύξομαι)

ίκετεία ικεσία (πρβλ. ίκέτης, ίκετεύω <ίκ-νέ-ομαι,
ίκνοῦμαι)

[139] ἀπορῶ βρίσκομαι σε αμηχανία, δεν ξέρω τι να
χάνω

ἀπορῶ τινος ἔχω ἔλλειψη ἀπὸ κάτι, στερούμαι κάτι
οὐκ ἀπορήσομεν (ενν. ἐκείνων, μεθ' ὧν...)

συναγωνίζομαί τινι αγωνίζομαι μαζί με κάποιον,
βοηθῶ κάποιον

ἀμφοτέρα (ἔχει επιρρημ. σημασία)

ὅταν ὀρῶσι τοὺς αὐτοὺς, ἀμφοτέρα, καί... ὅταν
βλέπουν ὅτι εμεῖς οἱ ἴδιοι ἔχουμε καὶ τὰ δύο, δηλαδή...
(οἱ μτχ. ὄντας, κεκτημένους, βουλομένους, δυναμένους,
δεομένους εἶναι κατηγ. ἀπὸ το ρ. ὀρῶσιν)

βοηθείας (αντικ. τῆς μτχ. δεομένους)

αὐτοὺς (κατηγ. προσδ. στο ενν. ἡμᾶς)

[140] προσδοκάω, -ῶ περιμένω, αναμένω (βλ.
προσδοκία, προσδόκιμος, προσδοκητός,
ἀπροσδόκητος)

ἐπίδοσις πρόοδος, αύξηση, ανάπτυξη

λήψεσθαι (απρμφ. μέλλοντ. του ρ. λαμβάνω ως αντικ.
του απρμφ. προσδοκᾶν)

ὑπαρξάσης (υποθ. μτχ. σε γενική ἀπόλυτη)

εἰσρυήσεσθαι (απρμφ. μέλλ. του ρ. εἰσρέω ως αντικ.
του απρμφ. «προσδοκᾶν», χρῆ προσδοκᾶν
εἰσρυήσεσθαι)

σωζομένης (υποθ. μτχ. σε γεν. ἀπόλυτη)

τίνας (υποκ. του απρμφ. ἐπαινέσεσθαι) ἐπαινέσομαι
μέσος μέλλ. με ενεργ. σημασία

**τούς...έξαμαρτάνοντας (αντικ. του απρμφ.
έπαινέσεσθαι)**

**τοσοῦτος, τοσαύτη, τοσοῦτο(ν) (δεικτ. αντων.) τόσο
πολύς**

**τηλικοῦτος, τηλικαύτη, τηλικοῦτο(ν) (δεικτ. αντων.)
τόσο μεγάλος**

αίτιους (κατηγ.)

ἀγαθῶν (γεν. της αιτίας)

[141] Ἄλλὰ γάρ... Ἀλλά βέβαια

**καθορῶν (κατηγ. μτχ.) καθορῶ βλέπω καθαρά,
διακρίνω**

τῆ διανοίᾳ (δοτ. του μέσου)

**πλήν (καταχρ. πρόθ. που συντάσσεται συνήθως με γεν.
αλλά και με οποιαδήποτε άλλη πτώση)**

**ἐν ταῖς ἀδικίαις καὶ μανίαις (εμπρόθ. προσδ. που
δηλώνουν κατάσταση)**

μανία τρέλα, παραφροσύνη

πρώτους (επιρρ. κατηγ.)

εὖ φρονήσαντας (χρον. μτχ.)

**εὖ φρονῶ ορθοφρονώ, σκέπτομαι σωστά, είμαι
συνετός**

**προσθῆναι, κληθῆναι, ἀναλαβεῖν (υποκ. της απρ.
έκφρ. καλόν ἐστιν)**

προΐσταμαι τινος είμαι υπεράνω κάποιου, είμαι ο αρχηγός, διευθύνω, κυβερνώ, προστατεύω, υποστηρίζω

προΐσταμαι τῆς ἐλευθερίας προασπίζω την ελευθερία σωτήρας καὶ λυμεῶνας (κατηγορούμενα στο ενν. ἡμᾶς) ὁ λυμεῶν, -ῶνος ο καταστροφέας

αὐτῶν (γεν. αντικ. στο σωτήρας και λυμεῶνας)

περίβλεπτος αξιοθαύμαστος (επίθ. ὁ, ἡ, περίβλεπτος, τὸ περίβλεπτον)

ἐπ' ἀρετῆ (εμπρόθ. προσδ. της αιτίας)

ἀρετὴ ανδρεία, υπεροχή, καλοσύνη, ικανότητα

δόξα γνώμη, φήμη, δόξα (ὅπως και σήμερα). Συνήθως εσήμαινε την αγαθή υπόληψη, την τιμή, αλλά και την κακή φήμη, ήταν δηλαδή «μέση λέξις» (media vox), ὅπως π.χ. η λέξη τύχη

[142] κεφάλαιον συμπέρασμα, συγκεφαλαίωση, ανακεφαλαίωση, αποκορύφωμα

τὰ προειρημένα συντείνει (αττ. σύνταξη)

δοκιμάζω εξετάζω

διαλύομαι τὰς διαβολὰς διαλύω τις συκοφαντίες

μάτην (επίρρ. τροπ.) άσκοπα, μάταια, ανώφελα

κτάομαι, -ῶμαι αποκτώ, προμηθεύομαι, κερδίζω

κέκτημαι (παρακμ.) έχω στην κατοχή μου, έχω, κατέχω, κρατώ

εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον (εμπρ. του χρόνου) για πάντα

τυραννική ἀρχή τυραννική εξουσία

δυναστεία (εδώ) καταδυνάστευση

ζηλόω, -ῶ ποθῶ με ζήλο κάτι, γίνομαι ζηλωτής, αγωνίζομαι ν' αποκτήσω κάτι

[143] ἐκείνοις (δοτ. προσωπ.)

ἔξεστι εἶναι δυνατόν, επιτρέπεται

ἥττον (ποσοτ. επίρρημα συγκρ. βαθμού) λιγότερο (ὀλίγον, ἥττον, ἥκιστα)

ἐκείνοις γὰρ ἥττον ἔξεστι ἐκείνοι δηλ. ἔχουν μικρότερη δυνατότητα...

ιδιώτης απλός πολίτης

τοσοῦτῳ (δοτ. του μέτρου ή της διαφοράς)

μακαριστός αξιοζήλευτος, ευτυχής

τυραννίς τυραννική εξουσία

τῶν... κατεχόντων (γεν. συγκριτική)

δωρεὰ δῶρο, τιμή

οἱ συμπολιτευόμενοι οἱ συμπολίτες

ἀτιμότερος γίγνομαι περιφρονούμαι πιο πολύ

ἄτιμος αυτός που έχει στερηθεί τα πολιτικά δικαιώματα, ο περιφρονημένος (επίθ. <α στερ. + τιμή)

ὁ τὴν τάξιν λείπων ο λιποτάκτης, αυτός που εγκαταλείπει τον στρατό

ὁ τὴν ἀσπίδα ἀποβάλλων ο ρίψασπις, αυτός που εγκαταλείπει τη μάχη, ο άνανδρος

[144] ὀρέγομαί τινος επιθυμῶ κάτι (ὀρέγεσθαι υποκ. της απρόσ. έκφρασης ἄξιόν ἐστι)

ἔνεστι (απρόσ. ρ.) είναι δυνατόν (υποκ. τυχεῖν)

τῆς τιμῆς (αντικ. του απρμφ. τυχεῖν)

ἦν ὑπολάβωσι... ἔσεσθαι (υποθ. πρότ. με απόδοση το ἔνεστι τυχεῖν)

ὑπολαμβάνω νομίζω (ἔσεσθαι αντικ.)

αἰτίαν (κατηγ. στο τὴν δύναμιν)

αὐτοῖς (αντί ἑαυτοῖς δοτ. προσωπ. χαριστική)

[145] λόγων ἐνόντων (εναντ. μτχ. σε γενική απόλυτη) αν και υπάρχουν επιχειρήματα

περὶ τὴν ὑπόθεσιν (εμπρόθ. της αναφοράς)

ἀμφοτέρα συμβουλεύει (αττική σύντ.)

ἐμοί, παύσασθαι (αντικ. του ρ. συμβουλεύει)

λέγοντι (κατηγ. μτχ. από το παύσασθαι συνημμένη στο ἐμοί)

καὶ τὸ μῆκος... τῶν ἐμῶν (επεξήγηση στο ἀμφοτέρα)

ἢ ἐγὼ (β' ὀρος σύγκρισης)

παραινῶ τινι συμβουλεύω κάποιον

παρακελεύομαι προτρέπω, παρακινῶ, ενθαρρύνω

τῶν πόλεων (γεν. διαιρ.)

εἶθισμαι (παρακμ. του ρ. ἐθίζομαι) εἶμαι συνηθισμένος, ἔχω τη συνήθεια

παρέχω κακὰ τινι προξενῶ κακό σε κάποιον, βλάπτω κάποιον

παρέχειν (αντικ. της μτχ. τὰς εἰθισμένας)

ἐπ' ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην (εμπρόθ. του σκοπού)

εὐπραγία ευτυχία, ευημερία

ἐν ταῖς εὐπραγίαις (εμπρόθ. του χρόνου) ὅταν ευτυχεῖ

ὡς... συμβαίνει (δευτερεύουσα αιτιολ. πρότ.)

βελτίω (κατηγ. στο τὰ πράγματα)

οἱ φιλόσοφοι οἱ μορφωμένοι

ερμηνευτικὰ σχόλια

[133] ἦν συμβούλους... βουλευθεῖμεν ο Ἰσοκράτης επιμένει στην αξιοποίηση καλῶν συμβούλων για τη διαμόρφωση ορθῆς πολιτικῆς.

τοὺς καλοὺς κάγαθοὺς με τον ὀρο αυτό χαρακτηρίζονταν συνήθως οἱ αριστοκρατικοί. Εδῶ ὀμως ἔχει ευρύτερη σημασία.

φύσει μὲν οὐδεῖς... καθεστάναι τὴν πολιτείαν ἡ ἀποψη ὅτι κανένας δεν εἶναι ἐκ φύσεως οὔτε δημοκρατικός οὔτε ολιγαρχικός ἀλλ' υποστηρίζει το πολίτευμα που τον ευνοεῖ εκφράζεται και ἀπό τον Λυσία, τον οποίο κατά τον Κοραή μιμείται ο Ισοκράτης, «οὐδεῖς ἐστὶν ἀνθρώπων οὔτε ὀλιγαρχικός οὔτε δημοκρατικός, ἀλλ' ἥτις ἂν ἐκάστω πολιτεία συμφέρη, ταύτην προθυμεῖται καθεστάναι» (Λυσίας, Δήμου καταλύσεως ἀπολογία §8).

[134] καὶ μὴ λόγῳ μὲν αὐτονόμους ἀφιῶμεν... ἔργῳ δέ... ἐκδιδῶμεν ἡ χρῆση του ζεύγους των τροπ. επιρρ. προσδιορισμῶν λόγῳ-ἔργῳ εἶναι συχνή στα ἀρχαία ἐλληνικά κείμενα.

Ἡ συνεπὴς πολιτικὴ πρὸς τους συμμάχους ἐπιβάλλει τὴν ἰσχὺ τῆς αὐτονομίας στὴν πράξη κι ὄχι μόνο στα λόγια.

Οἱ στρατηγοὶ ἦσαν υπεύθυνοι γιὰ τὴν ἐκτέλεση των φορολογικῶν ἀποφάσεων του κράτους ὡς πρὸς τους συμμάχους. Γι' αὐτὸ πολλές φορές χρησιμοποιοῦσαν βίαια μέσα γιὰ νὰ ἐξαναγκάσουν τους συμμάχους νὰ προσφέρουν τους φόρους πρὸς τὴν Ἀθήνα, τις «συντάξεις» ὅπως λέγονταν. Ὁ Ἰσοκράτης ἀναφέρεται ἰδιαίτερα στὸν Χάρητα, τὸν ὁποῖο ἐστειλαν οἱ Ἀθηναῖοι ὡς στρατηγὸ αὐτοκράτορα στὴ Χερσόνησο. Ἐκεῖ με τὴν ἀπειλὴ βίας πέτυχε τὴν υπογραφή συνθήκης με τους τρεῖς βασιλεῖς τῆς Θράκης, Κερσοβλέπτη, Χαρίδημο και Βηρισάδη.

[135] μηδὲν περὶ πλείονος ἡγεῖσθε... τοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εὐδοκιμεῖν ἡ ἐκτίμηση των Ἑλλήνων ἀποτελεῖ ἀναγκαῖα προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀσκηση ἡγεμονικῆς πολιτικῆς. Και σε ἄλλους λόγους του ὁ ρήτορας

υποστηρίζει πως η ευσέβεια προς τους θεούς και η δικαιοσύνη προς τους ανθρώπους είναι τα δύο που απαιτούνται.

ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας ὁ Ἰσοκράτης υπήρξε ὁ κυριότερος εκφραστής του πανελλήνιου ιδεώδους, της ἑνώσεως δηλ. ὅλων των Ἑλλήνων ὑπὸ μίαν ἡγεσία με σκοπὸ την αντιμετώπιση του περσικοῦ κινδύνου.

[137] ... τοῖς ἀδικουμένοις βοηθεῖν οἱ Ἀθηναῖοι πάντοτε υπερηφανεύονταν για την ανιδιοτελή προσφορά βοήθειας προς τους ἀδικουμένους. Στις παραγράφους 139-140 ὁ Ἰσοκράτης με μια σειρά ρητορικῶν ἐρωτήσεων εκφράζει τη βεβαιότητα ὅτι ἡ εφαρμογή δίκαιης καὶ ἠθικῆς πολιτικῆς θα ενισχύσει καὶ θα ωφελήσει πολλαπλῶς την πόλη.

[141] διὰ τὴν ἡλικίαν ὁ Ἰσοκράτης ἦταν 81 ἐτῶν, ὅταν ἔγραψε τον λόγο Περὶ εἰρήνης.

εὖ φρονήσαντας γι' ἄλλη μια φορά ὁ ρήτορας ζητάει ἀπὸ τους Ἀθηναίους ὀρθοφροσύνη για την υπεράσπιση της ἐλευθερίας των Ἑλλήνων.

σωτήρας ἀλλὰ μὴ λυμεῶνας ἡ ἀντίθεση διατυπώνεται καὶ στον Πανηγυρικόν, 80-81.

[142] τὰς τυραννικὰς ἀρχὰς καὶ τὰς δυναστείας ἀναφέρεται στην ἀσκηση τυραννικῆς ἐξουσίας καὶ καταδυνάστευσης των συμμάχων ἀπὸ τους Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι γι' αὐτὸν τον σκοπὸ χρησιμοποιοῦσαν κυρίως τη μεγάλη ναυτικὴ τους δύναμη.

[143] τὰς ἐν Λακεδαιμόνι βασιλείας η αρχή της διπλής βασιλείας στη Σπάρτη είναι αβέβαιη. Γενικά όμως υποτίθεται πως ανάγεται στην ένωση δυο χωριστών κοινοτήτων, που η καθεμιά διατήρησε τον αντίστοιχο αρχηγό της. Η ύψιστη τιμή που απολάμβαναν οι βασιλείς, αν και οι εξουσίες τους είχαν πολύ περιορισθεί στην κλασική εποχή από τους 5 εφόρους, φαίνεται από τα ειδικά προνόμια που είχαν σ' όλη τους τη ζωή και από την τήρηση δημόσιου πένθους για τον θάνατο ενός βασιλέα.

οἱ μὲν τοὺς τοιοῦτους ἀποκτείναντες... λαμβάνουσιν οι περιφημότεροι τυραννοκτόνοι ήσαν ο **Αρμόδιος** και ο **Αριστογείτων**, προς τιμήν των οποίων στήθηκαν χάλκινοι ανδριάντες και οι συγγενείς και οι απόγονοί τους έλαβαν διάφορες τιμές.

ἀτιμότεροι γίνονται τῶν... ἀποβαλλόντων οι «τρέσαντες», δηλ. οι λιποτάκτες και οι ριψάσπιδες έχαναν τα πολιτικά τους δικαιώματα (ἀτιμία). Στη Σπάρτη δεν υπήρχε νόμος για την τιμωρία τους, αλλά τους περιφρονούσαν όλοι. Γάμος γι' αυτούς και τους συγγενείς τους απαγορευόταν· ήταν υποχρεωμένοι να παραμερίζουν και να σηκώνονται όρθιοι ακόμη και μπροστά στους νεότερους τους. Στον δρόμο κανείς δεν τους χαιρετούσε. Αυτού του είδους η κοινωνική απομόνωση καθιστούσε τη ζωή τους αφόρητη.

[145] τοῖς δὲ νεωτέροις... παραινῶ ο Ισοκράτης στον σύντομο επίλογο απευθύνει έκκληση στους νεότερους ρήτορες να διαδώσουν τις ιδέες του. Την έκκληση αυτήν υπαγόρευε τόσο η μεγάλη του ηλικία, όσο και η ιδιότητά του ως σχολάρχης. Είχε την ελπίδα πως

κάποιοι μαθητές του, προικισμένοι με χαρίσματα που έλειπαν από τον ίδιο, θα παρουσίαζαν απευθείας στον λαό τις ιδέες του.

Ασκήσεις

1. Ποιες προϋποθέσεις θεωρεί ο Ισοκράτης απαραίτητες για την αναδιοργάνωση της Αθηναϊκής συμμαχίας, και με ποιους τρόπους κι εκφραστικά μέσα τις παρουσιάζει;
2. Πώς κρίνετε τις προτάσεις του ρήτορα προς τους Αθηναίους σχετικά με τη συμπεριφορά τους προς τους συμμάχους;
3. Ποια πλεονεκτήματα θα απολαύσει η Αθήνα, αν επιβάλει τη δικαιοσύνη στον ελληνικό κόσμο; Ποια επιχειρήματα θα μπορούσατε να χρησιμοποιήσετε εσείς για ν' αντικρούσετε τις απόψεις του Ισοκράτη;
4. Για ποιους λόγους προτρέπει ο Ισοκράτης τους νεότερους ρήτορες να συνεχίσουν το έργο του;
5. Ο ρήτορας τονίζει την ανάγκη επιλογής κατάλληλων συμβούλων. Πιστεύετε ότι η διαμόρφωση της κοινής γνώμης έπαιζε σπουδαιότερο ρόλο την εποχή εκείνη και γιατί;
6. «ἢ μηδὲν περὶ πλείονος ἡγήσθε, ... τοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εὐδοκιμεῖν»: Να σχολιάσετε τη φράση.
7. Ο Ισοκράτης ισχυρίζεται ότι κανείς δεν είναι από τη φύση του ούτε ολιγαρχικός ούτε δημοκρατικός. Να παρουσιάσετε την προσωπική σας άποψη τεκμηριωμένη.

§§133-135

1. ἔπανορθώσαιμεν, βουλευθεῖμεν: Να γίνει εγκλιτική αντικατάσταση και να κλιθεί η μετοχή του δευτέρου στο χρόνο που βρίσκεται.

2. ἀφιῶμεν, ἐπιστατῶμεν: Να γραφεί το γ' ενικό πρόσωπο σ' όλες τις εγκλίσεις του ίδιου χρόνου και να γραφούν λέξεις (αρχαίας και νέας ελληνικής) που έχουν το ίδιο θέμα.

3. οὐδείς, ἐκόντες: Να γραφούν οι πλάγιες πτώσεις των λέξεων στον ενικό και πληθυντικό αριθμό και στο ίδιο γένος.

4. βελτίω, τούς συκοφάντας, ὀλιγαρχικούς, τῶν ἀνδρῶν, φύσει, τούτων, τὴν πολιτείαν, τοῖς φίλοις, τοῖς στρατηγοῖς, ὅ,τι, μιᾶς, ἐκάστης, ἐκόντες, τάς δυναστείας: Να χαρακτηρισθούν συντακτικῶς.

§§136-140

1. παράσχητε, ἴδωσιν: Να γραφεί το β' ενικό και β' πληθυντικό πρόσωπο σ' όλες τις εγκλίσεις του ίδιου χρόνου.

2. πάσχοντες, καταφεύξονται: Να γίνει χρονική αντικατάσταση και να κλιθεί η υποτακτική και η ευκτική αορ. β'.

3. μετασχεῖν, λήψεσθαι: Να γραφούν οι ονοματικοί τύποι (απρμφ. και μετοχές) όλων των χρόνων και να βρεθούν παράγωγες λέξεις (αρχαίας και νέας ελληνικής).

4. Ἦν οὖν ἐμμείνητε... ἅπαντας: Να ξαναγράψετε ολόκληρη την περίοδο τοποθετώντας τους ρηματικούς τύπους στον αντίστοιχο ενικό αριθμό.

5. ὑπαρξάσης, σωζομένης: Να αναπτύξετε τις μετοχές στις αντίστοιχες ισοδύναμες προτάσεις.

§§141-144

1. περιλαβεῖν, προστῆναι, κληθῆναι: Να γραφούν τα απαρέμφατα όλων των χρόνων και να βρεθούν δύο τουλάχιστον παράγωγες λέξεις από τον κάθε ρημ. τύπο, με τις οποίες να σχηματίσετε προτάσεις.
2. ζηλῶσαι, ἀδικεῖν, τολμῶντες: Να κλιθεῖ η οριστική ενεστώτα και παρατατικού.
3. κατεχόντων, λειπόντων, ἀποβαλλόντων: Να αντικατασταθούν χρονικῶς και να κλιθεῖ η ευκτική μέλλοντα και αορίστου.
4. τὰς τῆς πόλεως, τῶν πολέμων, ἀπάσας, μιμήσασθαι, ἢ τοῖς ἰδιώταις, τοσοῦτω, βία, ἀποθνήσκειν, ἀτιμότεροι, παρὰ τῶν πολιτῶν: Να χαρακτηρισθούν συντακτικῶς οι λέξεις.

§145

1. λόγων ἐνόντων, τῶν ἐτῶν τῶν ἐμῶν, πράγματα βελτίω: Να γράψετε τα ζεύγη των λέξεων, στις άλλες πλάγιες πτώσεις του ίδιου αριθμού.
2. παύσασθαι, παρέχειν: Να κλίνετε την προστακτική ενεστώτα και αορίστου.
3. ἐμοί, τοῦ λόγου, τῶν ἐτῶν, τοῖς νεωτέροις, ἢ ἐγώ, τοιαῦτα, ταῖς ἄλλαις, κακά, γίγνεσθαι: Να χαρακτηρίσετε τις λέξεις συντακτικῶς.

ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ο περί ειρήνης διακρίνεται για όλες τις αρετές της πολιτικής ρητορικής τέχνης του Ισοκράτη: αρμονία αρχιτεκτονικού σχεδίου, στέρεη επιχειρηματολογία, υψηλός ηθικός τόνος, αποστρογγυλωμένη περίοδος, απόλυτη ισορροπία μεταξύ των μερών της περιόδου, καθαρή και σαφής διατύπωση, τέλεια ανταπόκριση νοήματος και έκφρασης, μουσικότητα.

Η εκφραστική τελειότητα δεν μπορεί να είναι άσχετη με κάποια ποιότητα του ίδιου του στοχασμού, ακόμη και του ήθους του ρήτορα.

Κι ενώ ο Ισοκράτης απείχε από την πολιτική δράση, άσκησε τόσο μεγάλη επίδραση με τους λόγους του, ώστε να θεωρείται ως ένας από τους παράγοντες που διαμόρφωσαν την πολιτική κατάσταση της εποχής του. Στον περί ειρήνης λόγο του, παρά τις επαναλήψεις και παρεκβάσεις, παρουσιάζει ευδιάκριτα τις πολιτικές του θέσεις. Απευθυνόμενος αποκλειστικά στους Αθηναίους προτείνει την αποκατάσταση ειρηνικών σχέσεων όχι μόνο με τους συμμάχους αλλά με ολόκληρο τον κόσμο, την παραίτηση από «τὴν κατὰ θάλασσαν ἀρχήν» καθώς και τη ριζική εσωτερική μεταρρύθμιση.

Ορισμένοι μελετητές διέκριναν στον λόγο αυτόν απογοήτευση και παραίτηση από το ιδανικό της ενώσεως των Ελλήνων, όπως το διακήρυσσε με τον Πανηγυρικό του το 380 π.Χ. Φαίνεται όμως πως το πολιτικό του αισθητήριο, που βασιζόταν σε μια καθολική ιστορική εποπτεία των σύγχρονων γεγονότων, τον οδήγησε σε ορθή πολιτική εκτίμηση των δεδομένων εκείνης της στιγμής και σε ανάλογη προσαρμογή των πολιτικών του θέσεων.

Ο Ισοκράτης, στη μακρόχρονη ζωή του, που καλύπτει σχεδόν έναν ολόκληρο αιώνα (436-338 π.Χ.), γνώρισε τις οδυνηρές συνέπειες του Πελοποννησιακού

πολέμου, τη διάλυση της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας, την παρακμή της Σπάρτης, όταν ανέλαβε την ηγεμονία, την αποτυχία της Θήβας να κατακτήσει την ηγεμονία. Γι' αυτό θεωρεί ως επιτακτική ανάγκη για την ανόρθωση την ειρήνευση του ελληνικού κόσμου. Αναγκάζεται ν' αποδεχθεί την Ανταλκίδεια ειρήνη του 387/6, στην οποία καθορίζεται η αυτονομία των ελληνικών πόλεων. Και τούτο γιατί θεωρεί την αυτονομία ως βάση πάνω στην οποία μπορεί να στηριχθεί η ενότητα των Ελλήνων.

Εκτός όμως από τις συμβουλές του για τη σύναψη και κυρίως τη διατήρηση της ειρήνης, το μεγαλύτερο μέρος του λόγου αφιερώνει στην επίκριση τόσο της εξωτερικής όσο και της εσωτερικής πολιτικής των Αθηναίων. Τις νέες πολιτειακές ιδέες του θ' αναπτύξει σφαιρικά στον Άρεοπαγιτικό.

Ασκήσεις γενικής θεώρησης

1. Να καταγράψετε στοιχεία από τον περί ειρήνης λόγο, που επιβεβαιώνουν τις αρετές της Ισοκράτειας ρητορικής τέχνης.
2. Ποια είναι τα επιχειρήματα του ρήτορα για την αναγκαιότητα της ειρήνης; Κατά πόσον τα θεωρείτε πειστικά;
3. Να επισημάνετε λέξεις και φράσεις, που φανερώνουν το ήθος των Αθηναίων (ηγετών και λαού).
4. Οι ιδέες του Ισοκράτη υπέρ της ειρήνης και τα επιχειρήματα με τα οποία τις τεκμηριώνει, έρχονται σε αντίθεση με την όλη πολιτική του ρήτορα; Πιστεύετε πως σ' αυτήν την περίπτωση αποδείχτηκε πραγματιστής; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.

5. Πώς φαντάζεσθε τον Ισοκράτη ως πνευματική και πολιτική προσωπικότητα;
6. Ποια επιχειρήματα θα χρησιμοποιούσατε, αν υπήρχε ανάγκη ν' αντιμετωπίσετε τον Ισοκράτη;

Οι «Τυραννοκτόνοι» Αρμόδιος και Αριστογείτων. Μαρμάρινο αντίγραφο ρωμαϊκής εποχής. (Αθήνα, Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1985)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 3ου ΤΟΜΟΥ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΛΟΓΟΙ

Α΄ Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν

Εισαγωγή.....σελ. 7

Κείμενο – Σχόλια – Μεταφράσεις – Ασκήσεις....σελ. 17

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ ΛΟΓΟΙ

Βίος και έργα του Ισοκράτους.....σελ.102

Α΄ Περὶ Εἰρήνης

Εισαγωγή.....σελ.107

Κείμενο – Σχόλια – Μεταφράσεις – Ασκήσεις...σελ.114

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτι-κών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.